

RAPPORT 2013:9 FOU VÄSTERNORRLAND

Ungdomar i Sundsvall – åsikter och attityder

LUPP – Lokal uppföljning av ungdomspolitiken

Författare: Rolf Dalin, Göran Bostedt, Madeleine Blusi

FOU VÄSTERNORRLAND

Kommunförbundet Västernorrland

Gånsviksvägen 4

Box 3014

871 03 Härnösand

Tfn: 0611-55 78 50

Fax: 0611-231 39

E-post: info@y.komforb.se

Assistenter: Sobani Wijesekera, Anton Askling

Omslagsbild: Sobani Wijesekera

Rapport 2013: 8, FoU Västernorrland

ISSN: 1653-2414

ISBN: 978-91-85613-79-3

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Återkoppling i kommunal politik.....	5
<i>Lupp i samverkan för en bättre ungdomspolitik.....</i>	5
Inledning	7
<i>Metod .....</i>	7
<i>Vilka har svarat på enkäterna?.....</i>	8
Fritid	10
<i>Inledning.....</i>	10
<i>Hur mycket fritid och hur mycket att göra .....</i>	10
<i>Var man träffas.....</i>	13
<i>Föreningsaktivitet.....</i>	14
<i>Diskussion.....</i>	15
Trygghet.....	18
<i>Inledning.....</i>	18
<i>Oönskade handlingar.....</i>	20
<i>Platser där ungdomarna känner sig otrygga eller trygga.....</i>	21
<i>Utsatthet för mobbning, utfrysning eller orättvisor .....</i>	23
<i>Orsakerna till orättvis behandling .....</i>	25
<i>Diskussion.....</i>	26
Politik och samhälle.....	27
<i>Inledning.....</i>	27
<i>Viktigt att satsa på.....</i>	30
<i>Intresse och engagemang för samhällsfrågor eller politik .....</i>	32
<i>Intresse för och möjlighet att påverka politik och samhälle .....</i>	33
<i>Handla hållbart.....</i>	34
<i>Diskussion.....</i>	36
Framtid.....	44
<i>Att flytta från hemkommunen och att flytta tillbaka .....</i>	44
<i>Framtidsdrömmar för gymnasisterna .....</i>	45
<i>Får man gifta sig med vem man vill?.....</i>	48
<i>Framtidsutsikter.....</i>	49
<i>Diskussion.....</i>	52
Arbete.....	54
<i>Sommarjobb.....</i>	54
<i>Starta eget.....</i>	56
Skola	58
<i>Inledning.....</i>	58
<i>Oönskade handlingar .....</i>	59

<i>Lika villkor</i>	60
<i>Elevernas inflytande i skolan</i>	66
<i>Vad påverkar nöjdhet med skolsituationen?</i>	68
<i>Diskussion</i>	72
Hälsa	77
<i>Inledning</i>	77
<i>Indikatorer för hälsa</i>	78
<i>Hälsoindikatorer sammanfattning</i>	82
<i>Diskussion</i>	84
Hållbar tillväxt i sundsvallsregionen.	87
<i>Sundsvall, LUPP och tillväxt</i>	87
<i>Relation</i>	88
<i>Infrastruktur</i>	92
<i>Kompetens</i>	93
<i>Attraktivitet</i>	94
<i>Region, Effektiv kommun</i>	95
<i>Diskussion</i>	95
Öppna svar: Fritid	97
Öppna svar: Politik och samhälle	102
Öppna svar: Slutfrågan	108

ÅTERKOPPLING I KOMMUNAL POLITIK

Ungdomsstyrelsen har utvecklat enkätverktyget Lupp, lokal uppföljning av ungdomspolitiken, som stöd till kommunernas arbete med ungdomspolitiska frågor. Tanken är att kommunerna på ett enkelt sätt ska kunna ta reda på hur ungas situation ser ut lokalt och utveckla en effektiv ungdomspolitik som bygger på samarbete mellan olika sektorer. Enkäten vänder sig till unga i högstadiet och gymnasiet. Enkäten besvaras anonymt och frågorna är kategoriserade utifrån; fritid, skola, politik, samhälle, inflytande, hälsa, arbete och framtid. Lupp har snart genomförts i hälften av Sveriges kommuner och datainsamlingen hösten 2012 som den här rapporten avser, besvarades av ca 22 000 ungdomar från 43 kommuner över hela Sverige.

Lupp i samverkan för en bättre ungdomspolitik

I Västernorrland har kommunerna valt att samverka kring Lupp och Kommunförbundets FoU enhet har fått i uppdrag att analysera resultaten.¹ Samarbetet innebär att kommunerna får tillgång till mer kvalificerade analyser. Samtidigt så stärks förutsättningarna för en kontinuerlig kunskapsutveckling, i ungdomspolitiska frågor, då arbetet integreras i Kommunförbundet strukturer och nätverk för en långsiktigt hållbar välfärd, inom skola, socialtjänst, arbetsmarknad, kultur och fritid. Genom samarbetet ges även möjligheter till ett regionalt perspektiv på de ungdomspolitiska frågorna.

Ungdomspolitiken är ett sektorsövergripande eller horisontellt politikområde. Det innebär att politiken berör flera olika sektorer. Politikområdet som sådant ansvar inte för de medel som krävs för att nå de politiska målen utan genomförandet av politiken måste ske via de sektorer/politikområden som förfogar över resurserna.

Vi hoppas att denna rapport ska ge ökade kunskaper om ungas situation i Västernorrland, men framförallt att den bidrar till att initiera ett utvecklingsarbete som engagerar ungdomspolitikens olika nivåer och aktörer, allt från ungdomarna i

---

¹ Den första rapporten "Ung i Västernorrland" baseras på kommunernas Lupp-enkät 2009.

Västernorrland, till praktik, forskning samt det civila samhällets aktörer. Ett kompletterande instrument är Ung i dag, Ungdomsstyrelsen uppföljning av den nationella ungdomspolitiken.²

En utgångspunkt i Ungdomspolitiken är att den kan bidra till att minska skillnader i ungas levnadsvillkor genom att belysa dessa, inte minst villkoren för dem som av olika anledningar har det svårare än andra.

Att Kommunförbundet Västernorrland nu är en aktör i Ungdomspolitiken känns både spännande och utmanande. Avslutningsvis ett stort tack till alla elever som deltagit i undersökningen, skolpersonal och alla andra som varit inblandade och gjort det möjligt att genomföra enkäten, utan er hade det inte varit möjligt.

Åsa Claeson Nordin

Utvecklingsledare kultur och ungdomsfrågor

Kommunförbundet Västernorrland

---

² Ungdomsstyrelsen har i uppdrag att följa den nationella ungdomspolitiken. En del i uppdraget är att sammanställa indikatorer på ungas levnadsvillkor. Indikatorerna är framtagna av olika myndigheter med som har uppdrag inom ungdomspolitiken och sammanställs årligen i rapporten Ung idag.

INLEDNING

Lupp-enkäten är ungdomsstyrelsens enkät till ungdomar som kommunerna erbjuder använda för att få veta något om deras åsikter och attityder om många politikråden. Enkätens frågor och svarsalternativ har utvecklats av ungdomsstyrelsen sedan början av 00-talet. Formuläret förändras bara i liten utsträckning varje år vilket gör att det i flera fall är möjligt att definiera indikatorer och jämföra deras värden med tidigare års enkätsvar.

Länets kommuner utom Ånge, däribland Sundsvall, utnyttjade möjligheten hösten 2012, och denna rapport visar resultat från ett stort antal dataanalyser av svar från sundsvallselever i grundskolans åk 8 respektive gymnasiets år 2. I många fall visar vi också resultat från hela länet, som då kan tjänstgöra som en referenspunkt. En del jämförelser med ett sammanlagt resultat från alla deltagande kommuner i riket görs också.

Vi har sett att det kan skilja en del i svaren mellan gymnasieungdomar som bor och studerar i kommunen och gruppen som bor i kommunen men går i gymnasium i en annan kommun. Därför har vi i de flesta fall när det gäller svaren från gymnasisterna valt att redovisa dem från de som bor i Sundsvall, även om några av dem studerar i en annan kommun. Men när frågorna handlar om skolsituationen är det de som går i en skola i Sundsvall som är underlag för analyserna, även om de skulle bo i en annan kommun.

Rapporten har en grundlig teoriförankring i vissa av kapitlen, genom bidrag från medarbetare med olika vetenskaplig kompetens inom FoU Västernorrland, dels Göran Bostedt, som forskar om hur visioner blir verklighet offentliga sektorn och Madeleine Blusi, som forskar i omvårdnad för äldre, t.ex. hur teknologi kan komma till undsättning både för åldringar och anhöriga. I övrigt har Rolf Dalin, statistiker och forskningsstöd vid FoU Västernorrland gjort dataanalysen och skrivit övriga delar av rapporten. Utformning av diagram och tabeller samt sammanställningar av svar i fritext har skett med hjälp av Sobani Wijesekera, assistent vid Kommunförbundet och Anton Askling, studerande.

Metod

Datainsamlingen gjordes hösten 2012 i skolorna i kommunens regi med användning av Ungdomsstyrelsens enkät. Enkäten är utvecklad för Lupp, lokal uppföljning av ungdomspolitik. Kommunen sörjde för datainsamlingen genom en totalundersökning i skolor som hade elever i åk 8 eller gymnasiets år 2.

Resultat har ofta redovisats så att svar från gymnasiets år 2 och obligatoriska skolans åk 8 kunnat jämföras med varandra. Även tjejer och killar har jämförts i

många fall för att se hur stora eller små skillnaderna är och ofta har en kategorisering använts som delar in ungdomarna i gruppen ungdomar *med utomnordisk anknytning* och gruppen som saknar denna familjeanknytning. En sådan anknytning har en kille eller tjej som antingen själv är född utanför Norden eller har någon förälder som är det. Ett specialfall var de som svarat att de själva var födda utom Norden men att båda föräldrarna var födda inom Norden. Vi antog att dessa var adopterade internationellt, och de kategoriserades som att de inte hade utomnordisk anknytning. De med utomnordisk anknytning har i regel inte delats upp efter kön, därför att det skulle skapa ganska små jämförelsegrupper, och t.ex. procenttal kunde då bli alltför påverkade av tillfälligheter.

För att vara exakta nämner vi att Timrå och Sollefteå valt att använda enkäten i åk 7-9 och gymnasiet år 1-3, så det ingår därför i denna utsträckning svar från åk 7 och 9 respektive gymnasiets år 1 och 3 i redovisningarna för länet.

I många fall var svarsuppsättningarna i form av s.k. ordnade kategorier, ofta i form av fyrgradiga eller femgradiga skalor. I flera fall har vi i sådana fall skapat en indikator i stället för att redovisa hur svaren fördelar sig över alla svarsalternativ. En sådan indikator kan t.ex. ge resultatet att 56 % av ungdomarna svarat att de tycker om skolmaten *mycket* eller *ganska mycket*. Sådana indikatorer har vi sedan kunnat använda för att rapportera jämförelser på ett kompakt sätt.

I ett par fall har regressionsanalys använts för att åtminstone ungefärligt se hur olika faktorer förklarar en intressant utfallsvariabel. För att kunna se bidraget från varje faktor behöver man ha flera relevanta faktorer med i analysen samtidigt, och regressionsanalys är ett sätt att göra detta.

Vilka har svarat på enkäterna?

Elever i åk 8 och i gymnasiets åk 2 var målgruppen för enkäterna i Härnösand, Kramfors, Sundsvall och Örnsköldsvik. I Sollefteå och Timrå användes enkäten i åk 7-9 respektive gymnasiets år 1-3.

Svarsfrekvenser framgår i nedanstående tabell och illustration 2.2 visar frekvensfördelning över variablerna om kön och etnicitet.

Illustration 2.1: Svarsfrekvenser i kommunerna

Svarsfrekvens	Åk 7-9	Gy år 2
Sundsvall	81 %	68 %
Härnösand	97 %	85 %
Sollefteå	85 %	69 %
Kramfors	90 %	75 %
Timrå	94 %	68 %
Ö-vik	78 %	59 %

Vi kan konstatera att svarsfrekvenserna är höga i alla kommuner och detta tillsammans med engagerat arbete från kommunerna med att genomföra datainsamlingen och Ungdomsstyrelsens fleråriga arbete med enkätutformningen har resulterat i att dataanalysen verkligen ger underlag för relevant kunskap om ungdomarnas attityder och åsikter om de många politikområden som berörs.

Det antal respondenter som ingår i analysen för Sundsvall redovisas i tabellen nedan. När skolkommunen varit underlag för gymnasieungdomar har 820 personer ingått i analyserna av svar, medan 721 ingått när enkäten gällt gymnasister *boende* i Sundsvall.

I rapporten har ibland resultat utelämnats, vilket då beror på att en kategori innehöll ett mycket litet antal elever. Det beror på att man i statistisk rapportering inte har för avsikt att beskriva individer utan grupper eller kategorier. För att inte röja vilka personer som svarat på ett visst sätt utesluter man då kategorier ur rapporteringen. Detta gäller för kategorin annan könstillhörighet i illustration 2.2. Vi kan i stället berätta att det i länet var ca 1,5 % av ungdomarna som svarat med detta alternativ, om man lägger samman gymnasieungdomarna med dem i åk 7-9. Mellan kommuner varierade den andelen som väntat slumpmässigt.

Illustration 2.2: Bakgrundsfakta, Sundsvall

		Åk 8		Gy år 2	
		Antal	Procent	Antal	Procent
Kön	Tjej	357	48 %	413	51 %
	Kille	388	52 %	394	49 %
	Annan könstillhörighet	-	-	-	-
Famillje- anknytning	Utomnordisk anknytning	123	16 %	86	12 %
	Ej utomnordisk anknytning	632	84 %	632	88 %
Analys- underlag	Boendekommun	-	-	721	-
	Skolkommun	-	-	820	-

FRITID

En viktig del av ungdomars liv är deras möjligheter till ett rikt fritidsliv. I detta innefattas såväl den känsla av samhörighet som kan finnas i en gemensam fika på ett café, som tillhörighet i att vara en del av ett idrottslag eller verksam i en förening. Ungdomars uppfattningar om möjligheter och hinder vad avser fritidssysselsättningar är en alltför ofta bortglömd komponent i den helhet som utgör en meningsfull vardag.

Inledning

Fritidens möjligheter interagerar via ungdomarnas uppfattningar om möjligheter och hinder med andra politikområden av betydelse för de unga. Vad avser Lupp-enkätens områden återfinns samband med t.ex. Arbete (genom fritidsaktiviteter skapas de sociala nätverk som underlättar möjligheterna att senare i livet få ett arbete), med Trygghet (därför att några kan känna sig begränsade att göra vad de har lust med pga. otrygghet), med Hälsa (eftersom ett rikt fritidsliv kan ge såväl bidrag till den fysiska hälsan (motion, idrott) som till den psykiska hälsan (känsla av meningsfullhet).

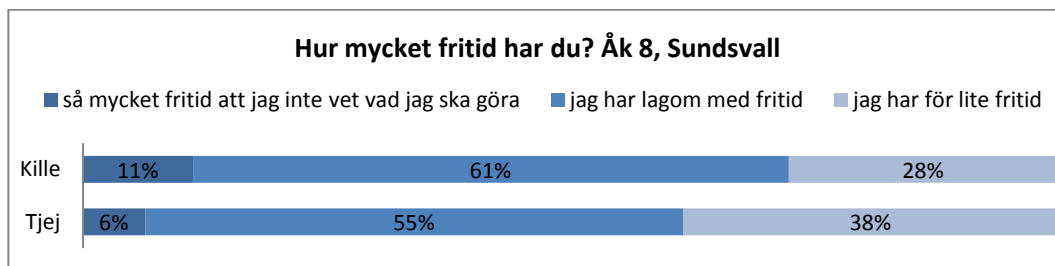
Här redovisar vi hur stor del av ungdomarna som tycker de har gott om fritid etc., hur mycket det finns att göra, var de tillbringar fritiden när de är med sina kompisar och hur många som är föreningsaktiva. Varje diagram eller tabell har en undertext som är ett tolkningsexempel. Det visar ganska precis vilken sorts information som finns att hämta i just den illustrationen.

Hur mycket fritid och hur mycket att göra

Att känna att man har för lite fritid kan nog vara en känsla av frustration, och kanske kan känslan bidra till stress. En sammanställning av svaren på hälsofrågan om stress och på frågan om hur mycket fritid ungdomarna har visar på förhöjd andel stressade både bland tjejer och killar som svarat att de hade *för lite fritid*. För länet var det 85 % av tjejerna och 62 % av killarna i gymnasiet i den gruppen som svarade att de kände sig stressade varje vecka. Detta resultat kan få vara bakgrund till en del av analyserna om fritiden.

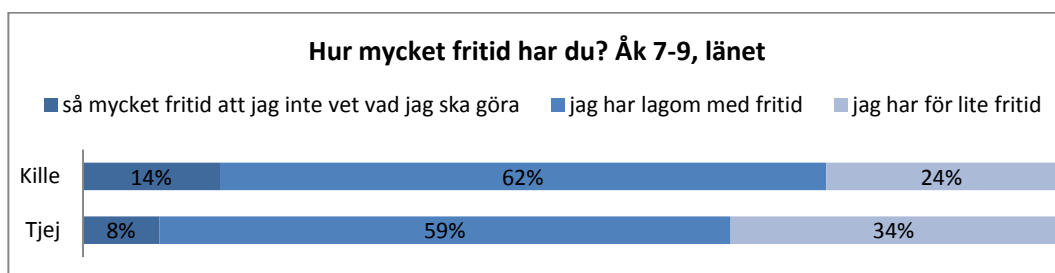
Vi ser att det skiljer en del när det gäller hur många procent som tycker de har för lite fritid mellan tjejer och killar i åk 8, både i kommunen och i länet. 38 % av tjejerna och 28 % av killarna i åk 8 svarar det. Annars tycker en majoritet av tjejer och killar, alltså hälften eller mer, att de har lagom mycket fritid. (Illustration 3.1 och 3.2.)

Illustration 3.1

Här ser vi t.ex. att 6 % av tjejerna i åk 8 i Sundsvalls Kommun svarade att de har så mycket fritid att de inte vet vad de ska göra.

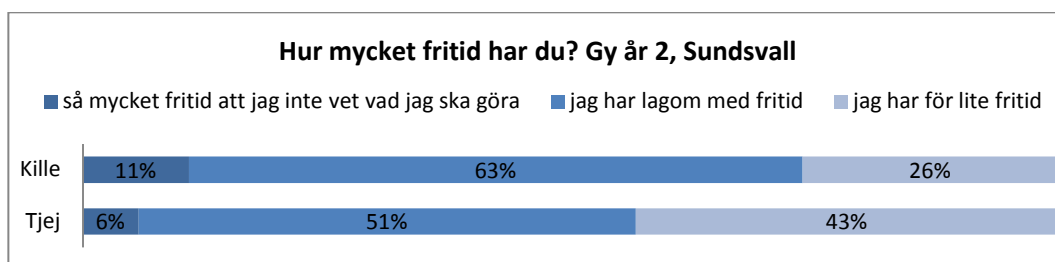
Illustration 3.2

Här ser vi t.ex. att 14 % av killarna i länet svarade att de har så mycket fritid att de inte vet vad de ska göra.

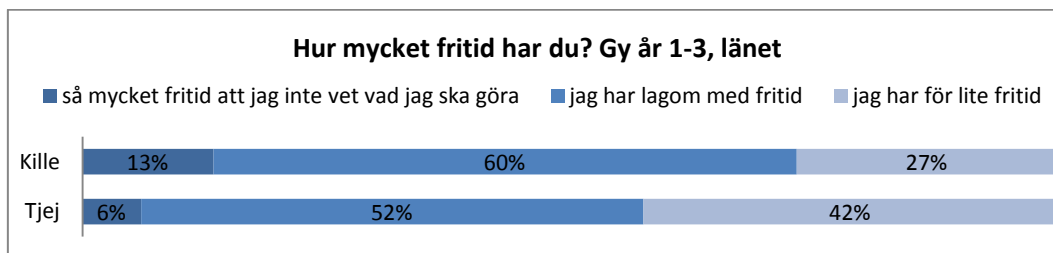
Bland gymnasieungdomarna (år 2) som bor i Sundsvall, är skillnaden mellan tjejer och killar större än den i åk 8, vilket det också är i länet, när det gäller dessa svar om fritid (illustration 3.3 och 3.4). Det är mer än 40 % av tjejerna som svarar att de har för lite fritid.

Illustration 3.3

Här ser vi t.ex. att 11 % av killarna i Sundsvall i gymnasiet år 2 svarade att de har så mycket fritid att de inte vet vad de ska göra.

Illustration 3.4

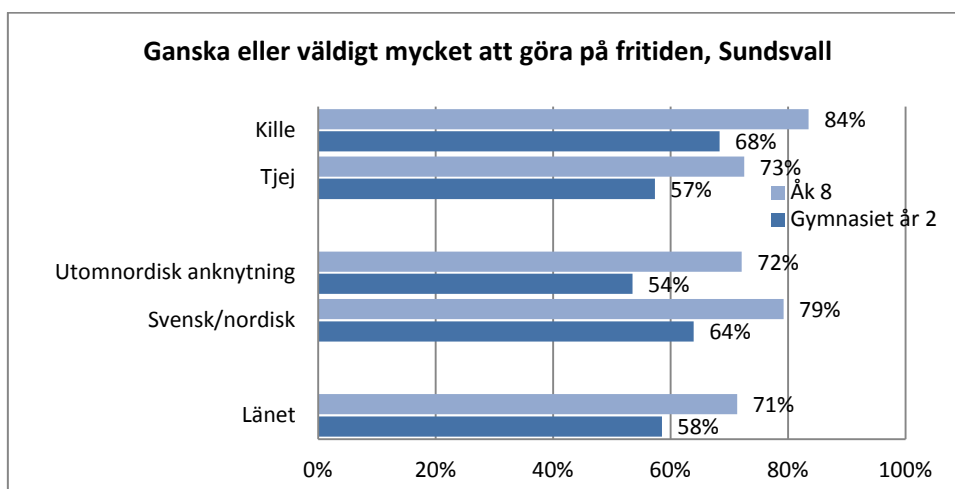

Här ser vi t.ex. att 6 % av tjejerna i länets gymnasieskolor svarade att de har så mycket fritid att de inte vet vad de ska göra.

Ibland hör man att det inte finns något för ungdomar att göra på fritiden. Vi ska se efter vad alla ungdomarna faktiskt säger om detta.

Svaren på frågan om hur mycket man har att göra på fritiden skiljer sig åt, dels mellan högstadiet och gymnasiet, dels mellan tjejer och killar. Det är en större andel av högstadieungdomarna än gymnasisterna som svarar att det finns mycket att göra på fritiden. Och det är en större andel av killarna än tjejerna som svarar detta, i båda åldersgrupperna. Det är en viss skillnad i svaren mellan dem som har familjeband utanför nordens och de övriga i kommunen i åk 8 och gymnasiet år 2, så att det är färre bland de förstnämnda som svarar att det finns mycket att göra. Till exempel ser vi att det är det i gymnasiet år 2 är 54 % med internationell anknytning som svarar detta mot 64 % bland övriga (illustration 3.5).

Illustration 3.5

Diagrammet visar t.ex. att mer än hälften (54 %) av gymnasieungdomar i år 2 boende i kommunen som har en familjeanknytning utanför de nordiska länderna, svarar att de har *ganska mycket* eller *väldigt mycket* att göra på fritiden. Skillnaderna mellan kategorier är inte väldigt stora, men fler av högstadieungdomarna än gymnasisterna och fler av killarna än tjejerna svarar detta.

När vi för åk 8 jämför svaren på hur mycket det finns att göra, mellan kommunen och länet, ser vi att det är högre andelar i Sundsvall än i länet, både bland tjejer och killar, som svarar att det finns *ganska mycket* eller *väldigt mycket* att göra på fritiden. Skillnaden i andelar mellan könen är ungefär densamma i Sundsvall som

i länet. Här är det 73 % av tjejerna mot 84 % av killarna. I länet som helhet är det i stället 67 % av tjejerna och 75 % av killarna som svarar detta. Det är alltså andelen tjejer som svarar detta som är lägre än andelen killar, i både Sundsvall och länet, men Sundsvall ligger klart högre i andel än länet för både tjejer och killar.

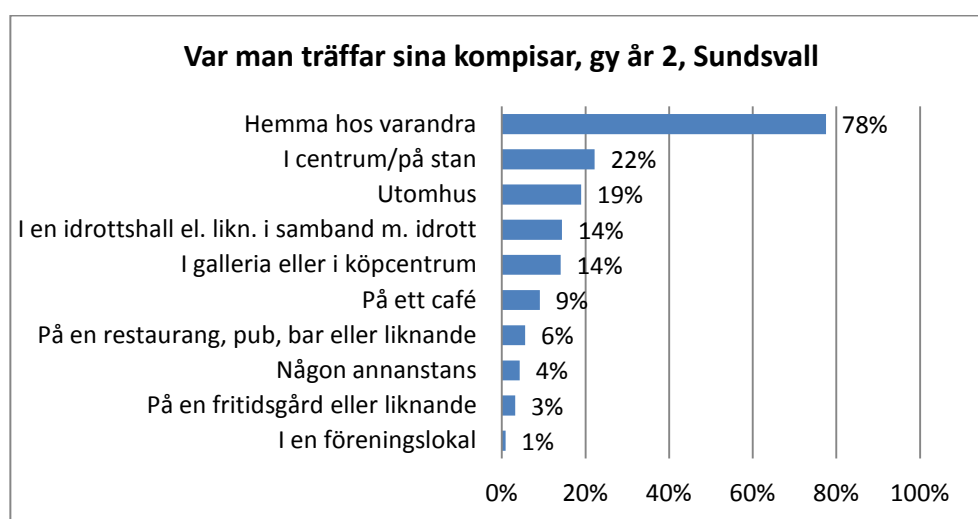
Sammanfattning fritid

Vi ser att kommunen skiljer sig lite från det mönster som vi ser i länet: En väldigt stor andel av eleverna i åk 8 svarar att det finns mycket att göra på fritiden. Bland gymnasisterna är den andelen ca 15 procentenheter mindre än i åk 8 och bland tjejer är den ungefär 10 enheter mindre än bland killar. I stället är det, som vi såg i början av avsnittet, så att en större del av tjejerna än killarna tycker de har för lite fritid och en större del av gymnasister än av elever i åk 8, åtminstone bland tjejerna. Man kunde kanske tro att de som tycker det finns lite eller ingenting att göra på fritiden skulle svara att de hade gott om fritid, men det är inte något starkt samband mellan de två variablerna. Det man däremot kan fundera över är hur man ska tolka att det är betydligt fler tjejer än killar som inte tycker att det finns mycket att göra på fritiden.

Var man träffas

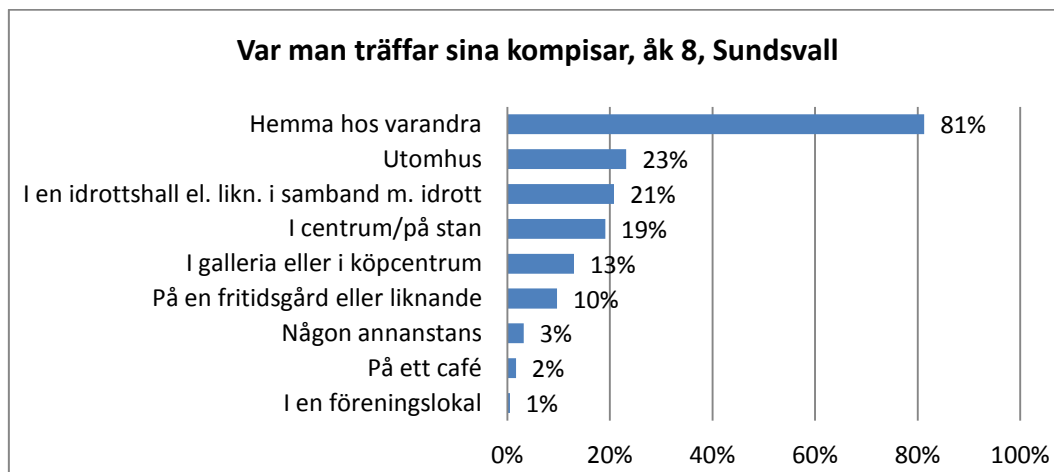
Ungdomarna delar ofta sin fritid med andra ungdomar och en enkätfråga gällde vilka platser de brukar vara på när de träffar sina kompisar. De fick bara markera två alternativ var (illustration 3.6 och 3.7). Väldigt många svarade som ett av de två alternativen att de och kompisarna träffas hemma hos varandra.

Illustration 3.6

Diagrammet visar bl.a. att 22 % av ungdomarna i Sundsvall som går i gymnasiet (år 2) svarar att de brukar träffa sina kompisar i centrum/på stan.

Illustration 3.7

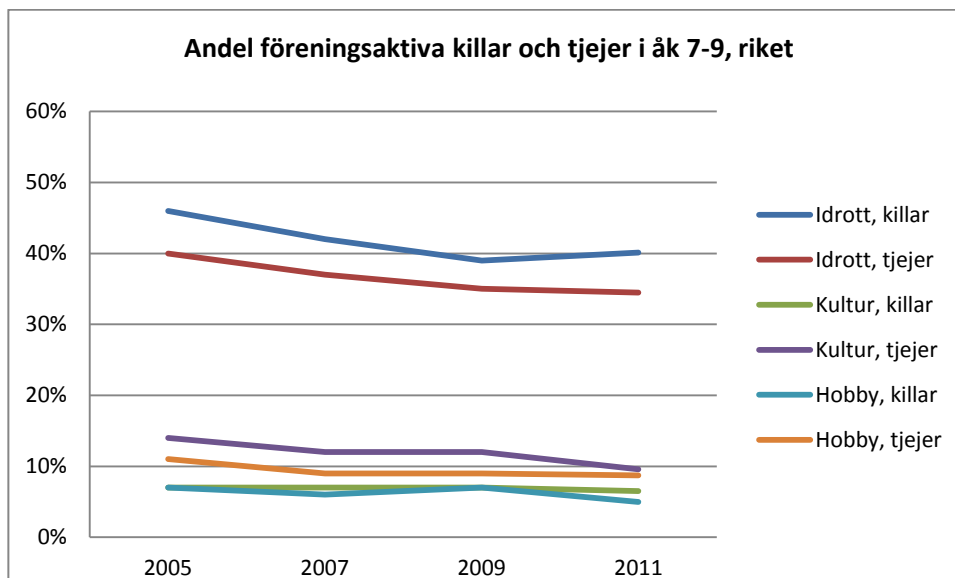
Diagrammet visar bl.a. att 19 % av ungdomarna i Sundsvall som går i åk 8 svarar att de brukar träffa sina kompisar i centrum/på stan.

Föreningsaktivitet

Föreningsaktivitet har över många decennier gynnats av myndigheterna, särskilt när det gäller ungdomars deltagande. Man har också diskuterat den trend som varit gällande under senare tid. Frågan om deltagande i föreningar har formulerats på samma sätt av ungdomsstyrelsen i Lupp-enkäterna under 2005 till 2011. Men i 2012 års enkät som använts denna gång är frågan omformulerad och svaren nu är inte direkt jämförbara med tidigare resultat. Därför har vi gjort en separat analys för hela riket, eftersom trenden i hela Sverige är en intressant referens, och därför att vi kunde följa resultatet av exakt samma frågeformulering ända fram till 2011. Nu redovisar vi alltså resultat för riket för tre typer av föreningar i ett diagram.

Det som redovisas här är föreningsdeltagandet bland ungdomar i åk 7-9 för alla kommuner som deltog i Lupp under vissa år. Vi ser en långsam men stadig nedgång i andelen som är aktiva i någon förening under hela perioden 2005 till 2011. Den enda uppgången under den tiden är att *idrott killar* ökade andelen aktiva från 39 % 2009 till 40 % 2011. Bland tjejer minskade deltagandet med en halv procentenhet i idrottsföreningar (illustration 3.8). Lupp-enkäterna för 2012 har en kort rak fråga som lyder "Är du medlem i någon förening?" med svarsalternativ "ja/nej". Den nämner inte specifika typer föreningar, som tidigare enkäter gjorde. Om frågan formuleras på detta enkla sätt även i fortsättningen kommer vi åter kunna följa utvecklingen av svaren. Nu kan vi bara redovisa för kommunen hur deras ungdomars svar relaterar till de sammantagna svaren från deltagande kommuner i länet, inte till åren innan.

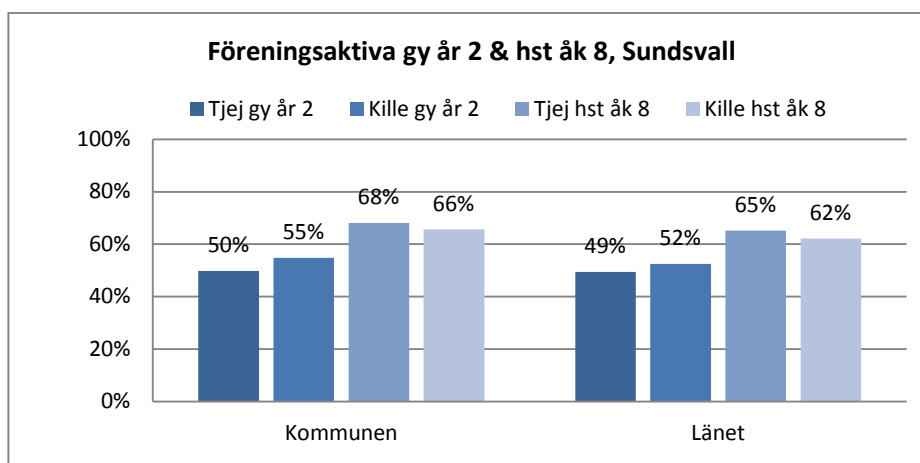
Illustration 3.8

Här kan vi bl.a. se att deltagandet i kulturföreningar bland tjejer i åk 7-9 i landet minskat från 14 % till knappt 10 % från 2005 till 2011.

När det gäller Sundsvall kan vi se i redovisningen av svar på undersökningen 2012 att det bland tjejer och killar i gymnasiegruppen är något högre andel, 1 till 3 procentenheter högre, som är föreningsaktiva, än i länet som helhet. I högstadiegruppen är andelen högre i kommunen än i länet bland både tjejer och killar. (Illustration 3.9).

Illustration 3.9

Vi ser i diagrammet bl.a. att det var 55 % av killarna i gymnasiets år 2, boende i kommunen som var föreningsaktiva, jämfört med 52 % i länet.

Diskussion

I inledningen på detta avsnitt konstaterade vi att känslan av att ha för lite fritid kan skapa frustration och därigenom bidra till stressad livssituation för ungdomarna.

En sammanställning av svaren på hälsofrågan om stress och på frågan om hur mycket fritid ungdomarna har visar på förhöjd andel stressade både bland tjejer och killar som svarat att de hade för lite fritid. Frågan om att kunna organisera sin vardag så att man klarar av livets olika krav; familj, skola, umgänge och vila, blir betydelsefullt. Vi menar dock att det samtidigt är viktigt att analysera den grupp ungdomar som anger att de har så mycket fritid att man inte vet vad man skall göra av den. Svaren att man har för mycket fritid kan signalera utanförskap, inaktivitet och en brist på självförtroende och självkänsla. I det senare fallet menar vi risker för självpåtagen isolering från vänner, frånvaro av intressen och avsaknad av ett 'driv' i livshållning. Det behöver inte vara så, men vi vill markera vikten av en analys gällande även denna ungdomsgrupp. I 2009 års Lupp-resultat kunde vi t ex. visa på ett samband mellan denna ungdomsgrupp och bristande politiska resurser (organiseringskraft och kunskap om hur man kan 'komma till tals' med sina åsikter) samt tilltro till demokratiska parlamentariska metoder.

Flera av frågorna om ungdomarnas fritidsförhållanden gränsar till varandra. Om man t. ex. analyserar skillnader i svaren från tjejer och killar vad avser om man har ganska eller väldigt mycket att göra på fritiden så kan det kanske förklaras till en del av om man avstår från att göra något pga. kön (trygghet) eller behov av att arbeta (socio-ekonomiska förutsättningar). Lupp-materialet ger rika möjligheter till detaljerad analys av hur olika faktorer påverkar utfallet av svaren från ungdomarna i respektive kommun.

I såväl årets enkät, som enkäten år 2009, är besök hemma hos varandra det vanligaste stället för möten. Detta resultat förvånar inte och ger heller ingen orsak till problematiserande analys. En relativt hög andel av ungdomarna anger därutöver utomhus/i centrum/på stan som samlingsplats, medan fritidsgårdar, föreningslokaler mm får relativt sett liten andel svar. En rimlig tolkning av detta är att ungdomar söker kontaktarenor, men attraheras inte av de etablerade arenor som finns till buds. Det finns, menar vi, utifrån detta skäl att ställa frågan om det föreligger behov av förändringar i arbetssätt, verksamhetsinriktning, lokalisering av befintliga institutionella arenor för ungdomars möten. Vi menar inte med detta inte att utemiljön utgör någon sämre mötesplats än andra ställen, utan mer att skillnaden i attraktivitet mellan utemiljö och dess alternativ är så stora att det signalerar behov av eftertanke.

Ett mycket oroande resultat av årets LUPP-enkät är att antalet föreningsaktiva ungdomar stadigt minskar över tid. Ofta refereras det till föreningsaktivitet som ett viktigt instrument för medborgerlig demokratisk skolning, att skapa sociala nätverk av betydelse för det fortsatta livet och en social färdighetsträning användbar för kommande yrkesliv. Föreningsaktivitet medverkar därtill till ökad pluralism i åsiktsbildning i lokalsamhället (fördjupad demokrati) och ger ett 'social

kitt' som möjliggör känsla av trygghet, sammanhållning och effektiv social problemlösning. Ofta brukar detta benämnas samhällets sociala kapital.

Begreppet socialt kapital kan förstås på litet olika sätt. Med det avses, se vidare en definition som Bo Rothstein formulerat³, den känsla av gemenskap som finns mellan individer i ett samhälle genom de nätverk av kontakter, och graden av förtroenden i dessa kontakter, som etableras eller existerar. Alejandro Portes menar att "Socialt kapital refererar till individens förmåga att ta knappa resurser i anspråk på grund av att de är medlemmar i nätverk eller större sociala strukturer". Höga nivåer av socialt kapital i ett samhälle har i akademisk litteratur kopplats till bland annat bättre ekonomisk tillväxt, mindre ojämlikhet, mindre brottslighet och bättre fungerande myndigheter.

Tittar man på LUPP-materialets resultat finns anledning till oro. Föreningsdeltagande minskar bland de unga, vilket med tid kan få negativa effekter för samhällsengagemang och demokratisk fostran. Idrottsrörelsen attraherar många unga, medan föreningar med andra verksamhetsinriktningar tycks ha svårare att engagera Västernorrlands ungdomar. Samtidigt menar vi det vara mycket viktigt att det finns en bredd i föreningsaktiviteter för att de inte idrottsintresserade ungdomsgrupperna marginaliseras och tappar i politiska resurser. Idrottsrörelsens betydelse för såväl fysisk fostran, meningsfull fritid som skapande av ett samhälleligt socialt kapital kan och bör, menar vi, inte underskattas. En satsning på ungdomars fritidsverksamhet medför samtidigt, om teorierna kring socialt kapital stämmer, en satsning på det demokratiska samhällets grunder och en känsla av meningsfullhet och samhörighet (KASAM, se Antonovsky,⁴). Det breda stödet till föreningslivet blir rimligen således en viktig insats i kommunernas ungdomspolitik.

---

³ Rothstein, Bo (2003). *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.

⁴ Antonovsky, A; *Hälsans mysterium*, Natur och Kultur, 2005

TRYGGHET

Ett avsnitt i enkäten handlar om trygghet, och man tycker nästan det är självklart att man ska känna sig trygg var som helst i samhället. Det ska vi beröra i det här kapitlet, och då ska vi också hålla ögonen öppna för att otrygghet också behöver belysas i ett genusperspektiv.

Inledning

Det har redovisats i undersökningar bl.a. från Brottsförebyggande rådet, att folk kan vara rädda för att förflytta sig i sina bostadsområden (se t.ex. Eriksson 2009⁵, Wigerholt & Irlander 2009⁶). Forskningen har också visat att "... människor i regel är mer oroliga för att utsättas för brott mot person än egendomsbrott ..." (se t.ex. Warr 1984⁷). Och det är känt att våldsbrott inklusive våldtäkt sker just på platser och vid tidpunkter där det är folktomt såsom vid busshållplatser, gångtunnlar och gångvägar sent på kvällen, vilket rapporteras av Åsa Aretun i "Ungdomars utsatthet i bostadsområden"⁸ och bekräftas bl.a. i Hillier (2004).

Aretun har gjort en intervjuundersökning i en förort till Linköping. Hon skriver bl.a. "Gemensamt för deltagarna – både pojkar och flickor och oavsett boendeform – var fokuseringen på risker i form av kränkningar, ofredande, trakasserier, hot, rån och fysisk våld av jämnåriga kompisgrupper boende i Lambohov. Dessa grupper benämndes *gäng* av deltagarna [i undersökningen]".

Ovanstående tydliggör generella otrygghetsproblem som är gemensamma över könsgrensarna, men det finns många rapporter som handlar om mer specifika problem där kvinnor och tjejer är utsatta. Birgitta Andersson rapporterar att en under-

---

⁵ Eriksson, K. (2009), *Otrygghet och Segregation: Bostadsområdets betydelse för allmänhetens otrygghet och oro för brott*. Stockholm: Brå.

⁶ Wigerholt, J. & Irlander, Å. (2009), *Nationella Trygghetsundersökningen 2008: Om utsatthet, trygghet och förtroende*. Stockholm: Brå.

⁷ Warr, M. (1984), "Fear of Victimization: Why Are Women and the Elderly More Afraid?", i *Social Science Quarterly*, vol. 65(3).

⁸ Aretun, Åsa. "Ungdomars utsatthet i bostadsområden: Trygghetsprinciper för fysisk planering." (2009). Linköpings universitet.

sökning gjord på uppdrag av Länsförsäkringar 2001 visade att 70 % av kvinnor i åldern 16-29 år oroar sig för att bli våldtagna.⁹ Och i en undersökning gjord av Lundgren m.fl. (2001) av omfattningen av våld riktat mot kvinnor, "Slagen dam"¹⁰, framgår att 85 % av kvinnor i åldern 18-25 år oroar sig för att utsättas för våld. Andersson menar att kvinnors upplevelse av risk för våld måste kopplas ihop med andra upplevelser och med kvinnors ansvar för den egna säkerheten när det gäller hur kvinnor bedömer risken att bli utsatt.

Något som benämns som en riskparadox är att en del grupper som är minst utsatta för våld är de som är mest rädda. Det kan t.ex. gälla äldre kvinnor. Å andra sidan kan det förstås vara så att dessa förhindrar att det inträffar sådana fall av våld genom att de upplever en risk och därför inte vistas på platser där de känner sig otrygga.

När vi analyserar svaren på luppenkäten i Sundsvall kan vi kanske relatera några av resultaten till ovanstående. Lägga märke till att när vi i detta kapitel redovisar Sundsvalls gymnasieungdomar i år 2, menar vi de som bor i kommunen, även om de går i skola i en annan kommun¹¹ och vi räknar inte in dem som svarat att de bor i en annan kommun, även om de går i gymnasiet i Sundsvall.

Om man känner sig otrygg kan det bero på att man drabbats av någon oönskad händelse eller att man föreställer sig att man kan drabbas. Kanske man vet att andra drabbats av något skrämmande.

En enkätfråga handlar om vad man utsatts för senaste halvåret och en annan om på vilka platser man känner sig trygg eller otrygg.

---

⁹ Andersson, Birgitta. "Mäns våld blir kvinnors ansvar–riskkalkylering i det offentliga rummet" i Friberg. *Tora (red) Speglingar av rum: om könskodade platser och sammanhang Stockholm: Östling bokförlag Symposium. 2005.*

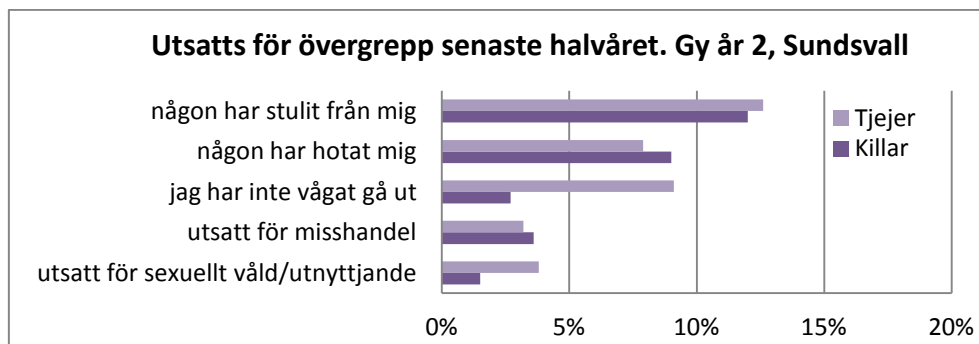
¹⁰ Lundgren m.fl. 2001, Slagen dam. *Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige*. BRÅ, Umeå.

¹¹ Se inledningsavsnittet för en mer fullständig förklaring.

Oönskade handlingar

Vi ser i diagrammen nedanför (illustration 4.1 och 4.2) att ca 12 % till 13 % av killarna och lika stor andel av tjejerna i gymnasiet år 2 har utsatts för stöld och 8 till 9 % för hot, vilket för stöld är något mer än i länet som helhet. Ca 11 % av tjejerna säger att de inte vågat gå ut, åtminstone någon gång under halvåret, vilket bara ett fåtal killar rapporterar.

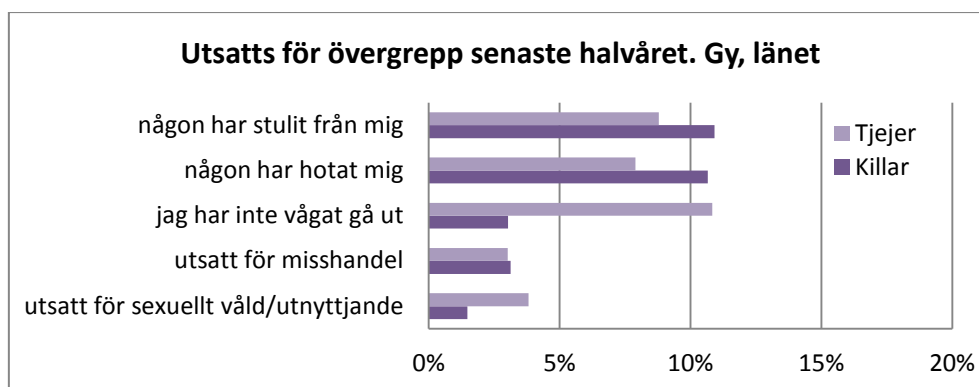
Illustration 4.1

Bland gymnasieeleverna i Sundsvall har ca 9 % av killarna svarat att de någon gång blivit hotade.

Vi ser också att få utsatts för misshandel eller sexuella övergrepp, men där får man betänka att den period som de rapporterar om bara är ett halvår lång. Resultatet är som i länet som helhet. Det är också liknande för eleverna i åk 8 (illustration 4.3 och 4.4).

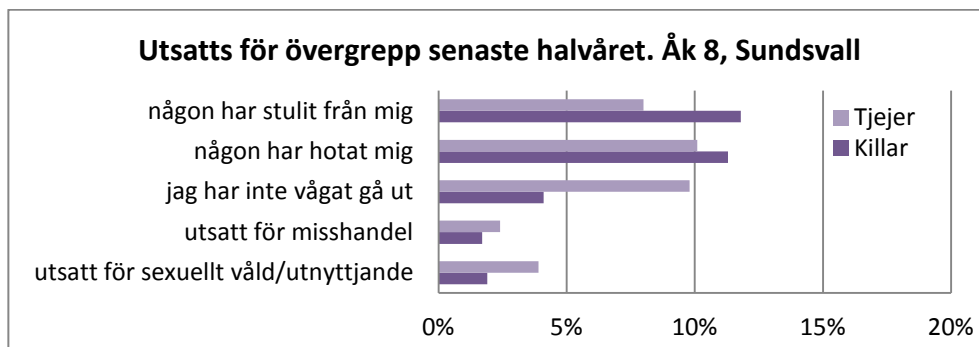
Illustration 4.2

Här kan vi bl.a. se att 11 % av tjejerna i gymnasiet år 1-3 i länet någon gång inte vågat gå ut.

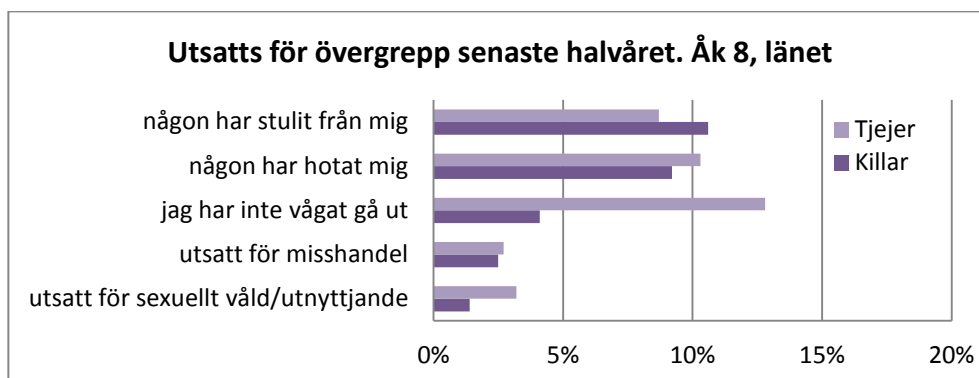
Bland ungdomarna i åk 8 är det också så att en ungefär lika stor andel svarar att de utsatts för stöld eller hot som i länet. Och det är mest tjejer som rapporterar att de åtminstone någon gång senaste halvåret inte vågat gå ut. (Illustration 4.3 och 4.4.)

Illustration 4.3

Vi ser t.ex. att 4 % av killarna och 10 % av tjejerna i åk 8 i Sundsvall svarat att de någon gång under det senaste halvåret inte vågat gå ut.

Illustration 4.4

Här framgår bl.a. att 3 % av tjejerna i åk 7-9 i länet svarar att de utsatts för sexuellt övergrepp under senaste halvåret.

Sammanfattning oönskade handlingar

Vi kan se att killar och tjejer är ungefär lika utsatta för oönskade handlingar i både högstadieskolan och gymnasieskolan i kommunen likaväl som i länet, med undantaget att fler tjejer, ungefär dubbelt så många, svarar att de utsatts för sexuellt våld eller utnyttjande. Det är fråga om ett fåtal procent men faktiskt dubbelt så många tjejer som killar som rapporterar det. Vi ser också att det är en markant skillnad mellan killar och tjejer i andelen som rapporterat att de någon gång senaste halvåret faktiskt inte vågat gå ut. Det gäller ganska många tjejer som svarar detta medan det är mycket mindre vanligt bland killar.

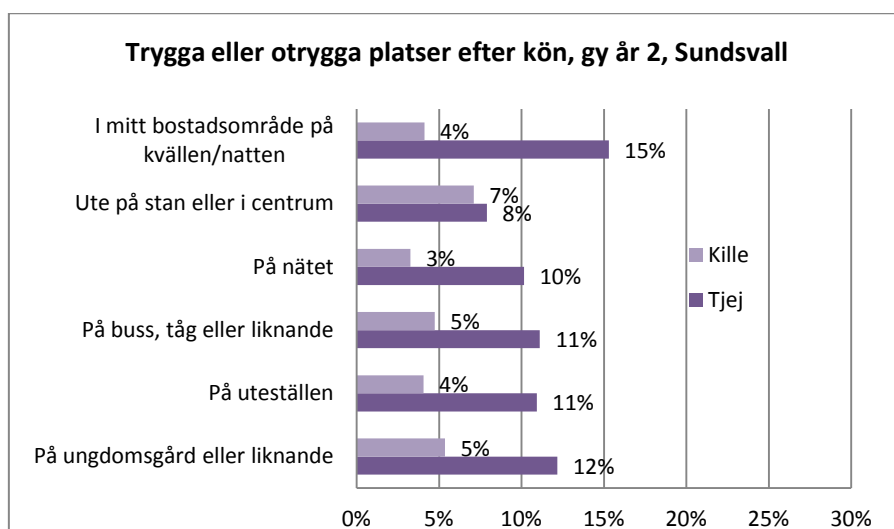
Platser där ungdomarna känner sig otrygga eller trygga

Trygga platser för nästan alla gymnasister i år 2 som bor i Sundsvall är hemmet och skolan. Om man räknar in både klassrumssituationen, raster och skolväg är de allra flesta också trygga i dessa tre situationer. Ytterligare en plats där man är trygg är bostadsområdet där man bor, men för en del gäller detta bara på dagen. På

kvällar/nätter är det ganska många tjejer, som inte känner sig trygga där. Men det är inte en majoritet av tjejerna som upplever den otryggheten, 15 % enligt enkät-svaren men mycket färre killar. Om övriga platser som efterfrågades, svarar bara ca 5 % av gymnasiekillarna att de känner sig otrygga, medan ca 10 % av gymnasietjejerna svarar detta i fråga om att vara på nätet, ungdomsgårdar/liknande, uteställen samt buss och tåg. Ett diagram som visar resultaten för de platser som upplevdes otrygga av fler än enstaka gymnasieungdomar visas i illustration 4.5.

När man ser till hela länet får man stabilare resultat pga. det stora antalet ungdomar som svarat. Svaren från länets ungdomar i åk 8 visar att det är något vanligare att dessa känner sig otrygga än att de ca tre år äldre ungdomarna gör det. När en till två procent av gymnasieungdomarna finner skol- och hemmiljöer otrygga är andelarna i åk 8 ungefär det dubbla (vilket också är lågt). Det är liksom i gymnasiet också fler tjejer än killar som svarar att de inte är trygga i vissa miljöer, som på bussar eller tåg, på sta'n, på uteställen etc. Skillnaden mellan könen är ungefär lika stor på högstadiet som hos gymnasisterna.

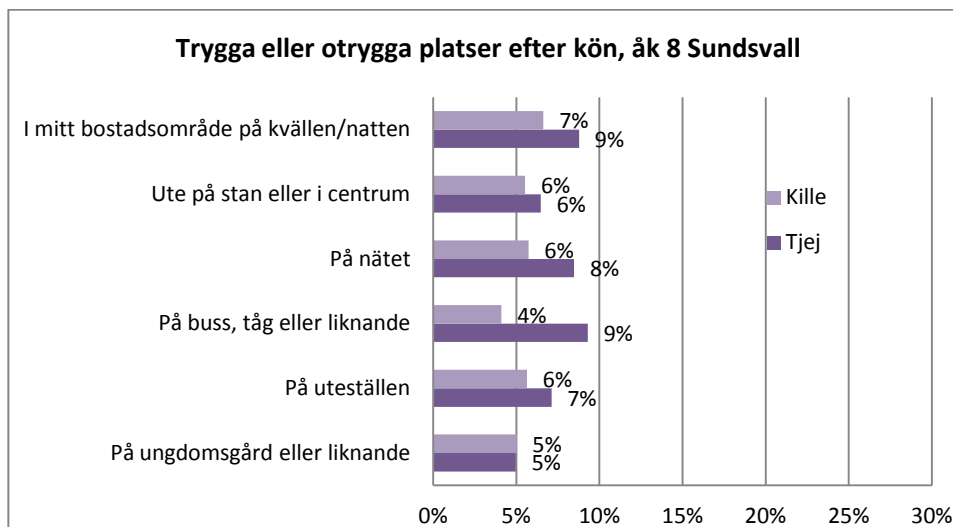
Illustration 4.5

Här kan vi t.ex. se att 15 % av gymnasietjejerna (år 2) boende i Sundsvall svarar att de inte känner sig trygga i sitt bostadsområde på kvällen. Endast ca 4 % av killarna svarar det.

Sundsvall har för eleverna i åk 8 ungefär lika stora andelar otrygga som i länet, utom att en något mindre andel av tjejerna svarar att de är otrygga i bostadsområdet på kvällen, 9 % i Sundsvall (illustration 4.6) mot 14 % i länet.

Illustration 4.6

Diagrammet visar bl.a. att bara 5 % av killarna och lika många procent av tjejerna som svarade att de inte är trygga när de besöker ungdomsgård.

Sammanfattning otrygga platser

Vi ser att i Sundsvall är det mycket få killar som känner sig otrygga i de flesta miljöer medan otryggheten är ett problem för många fler tjejer i många vardagsmiljöer utanför skolsituationen, särskilt i gymnasieåldern. Det kan gälla ute på stan, på offentliga lokaler, när de åker tåg eller buss eller till och med, eller kanske man ska säga framförallt, i sitt bostadsområde på kvällen. Det är lätt att konstatera att det vi ser här är en situation som gör offentliga platser och resurser mer eller mindre otillgängliga för en del tjejer.

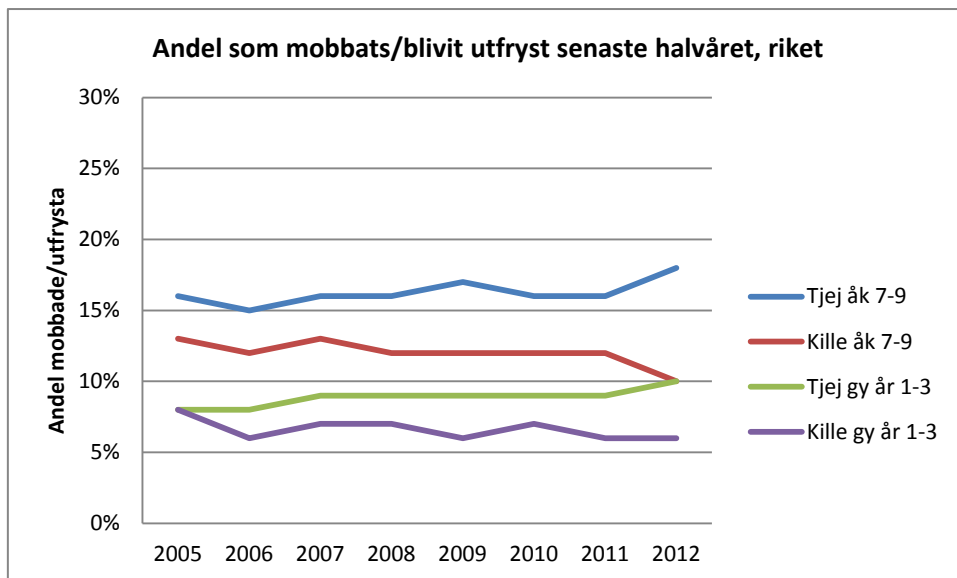
Utsatthet för mobbning, utfrysning eller orättvisor

Vi ska också studera elevernas svar på två andra frågor. De har att göra med trygghet och integritet. Den ena frågan var ”har du blivit mobbad eller utfrysad?”, den andra ”har du blivit orättvist behandlad så att du mått riktigt dåligt?”. Båda frågorna gällde sådant som inträffat under det senaste halvåret. När man tittar på resultat för gymnasieungdomarna i länet som helhet framgår det att många fler rapporterar att de blivit orättvist behandlade (32 %) jämfört med mobbade eller utfrysade (8 %). Resultatet för åk 7-9 i länet var högre än för gymnasiet, 35 % rapporterade att de blivit orättvist behandlade, 15 % att de blivit mobbade eller utfrysade åtminstone en gång under senaste halvåret.

Att jämföra den egna kommunen med länet som vi gjort här ovanför är relevant. En annan jämförelse som är relevant är att se hur trenden är över flera år när det gäller hur många procent av ungdomarna som rapporterat att de mobbats. Visserligen har olika kommuner deltagit olika år i Lupp, men eftersom det är många kommuner blir det ändå tydligt om det finns en tendens till förändring över ett antal år. Därför har vi skapat ett diagram från dessa data som får fungera som en

referens (illustration 4.7). Vi kan se där att under tiden från 2005 har det varit mer mobbning/utfrysning på högstadiet än i gymnasiet, mer bland tjejer än killar och svagt ökande för tjejer, medan det varit svagt minskande för killar.

Illustration 4.7

Här ser vi t.ex. att andelen som rapporterade att de blivit mobbade eller utfrysade under senaste halvåret minskat från 13 % till 10 % för killar i åk 7-9 från 2005 till 2012. (Siffrorna för ett visst år gäller de kommuner som deltog just det året, vilket inte nödvändigtvis var samma kommuner som ett annat år.)

Att vara utsatt för mobbning i länet var bara obetydligt vanligare bland tjejer än killar i gymnasieåldern (9 % mot 7 %) medan det i åk 7-9 var mycket större skillnad (21 % mot 9 %). Bland länets ungdomar med familjeanknytning utanför Norden var det i gymnasieåldern nästan dubbelt så vanligt som bland dem med bara svensk eller nordisk anknytning (8 % mot 14 %). I åk 7-9 var det nästan lika vanligt bland ungdomarna med bara svenska/nordiska familjeband som bland dem med utomnordiska familjeanknytningar att de svarade att de utsatts för mobbning (15 % respektive 17 %). Motsvarande jämförelser bland dem som svarat att de utsatts för orättvis behandling, visar att detta nästan var dubbelt så vanligt bland tjejer som bland killar. Drygt 40 % respektive drygt 20 % rapporterade detta, med liknande proportioner bland högstadieungdomar som bland gymnasister.

Kommunens siffror för det ovanstående, både mobbning och orättvis behandling, redovisas i tabellen i illustration 4.8 som då kan jämföras med ovanstående redovisning för länet. Vi ser där att en ganska stor andel av tjejerna i åk 8, 18 %, svarar att de blivit mobbade eller utfrysade senaste halvåret. Vi ser också att många killar och tjejer, och särskilt många tjejer och ungdomar med utomnordisk anknytning svarar att de blivit orättvist behandlade "... så att de mått riktigt dåligt." Vi ska gå vidare i analysen och försöka få reda på vilka orsaker som finns bakom orättvisor-

na, genom att analysera hur svaren fördelar sig på följdfrågan om vilken orsaken var till orättvisan.

Illustration 4.8: Utsatt för mobbning, utfrysning eller orättvis behandling, Sundsvall 2012

Indikator	Tjejer	Killar	Bara svensk/nordisk anknytning	Utomnordisk anknytning
Mobbning eller utfrysning, år 2 gy	8 %	4 %	6 %	7 %
Mobbning eller utfrysning, åk 8	18 %	8 %	13 %	11 %
Orättvis behandling, år 2 gy	42 %	23 %	31 %	41 %
Orättvis behandling, åk 8	43 %	25 %	32 %	38 %

Tabellen visar bl.a. att 8 % av killar i Sundsvall som går i åk 8, svarar att de utsatts för mobbning eller utfrysning senaste halvåret.

Orsakerna till orättvis behandling

Som vi ser i tabellen ovan, är det många ungdomar som svarar att de utsatts för orättvis behandling. Enkäten innehöll också en fråga till dem som svarat att de utsatts för orättvisor, om orsaken till detta. Den frågan har vi studerat på länsnivå. Svartalternativen som erbjöds fångade inte in det ungdomarna såg som orsaker. Av de orsaker till orättvisa som angavs, var *utseende*, *annat* eller *vet inte* vanligast och stod för 77-78 % av alla angivna orsaker både på gymnasiet och på högstadiet. Svartalternativ som vardera fick låg andel av svaren, 5 % eller färre av de angivna orsakerna, var *kön/könstillhörighet*, *sexuell läggning*, *bakgrund/hudfärg*, *ålder*, *religion*, *funktionsnedsättning*.

För att få lite djupare förståelse för orsakerna kan man jämföra hur svaren föll mellan olika kategorier av ungdomar. Bland gymnasieungdomarna var det skillnader mellan killar och tjejer som svarat att de utsatts för orättvisa, så att en större andel av killarna svarade *bakgrund*, *kön* eller *sexuell läggning* och en mycket större andel av tjejerna än killarna som svarat att det var något annat än det som svartalternativen täckte. Ungefär lika stor andel av killar och tjejer svarade att *utseendet* var skälet (15 % respektive 13 %).

Om vi ser på vad gymnasieungdomarna med utomnordisk anknytning svarat att de hade utsatts för orättvisor, var det så många som 25 % som nämnde *bakgrund/hudfärg*, 20 % som nämnde *utseende* och i stället var det betydligt mindre andel som svarade *annat*. När det gäller *kön*, *ålder*, *sexuell läggning* och *religion*, var det något högre andelar som svarade detta bland dem som hade utomnordisk anknytning än bland de som inte hade det.

Bland högstadieungdomarna i länet skiljde det bara mellan killar och tjejer när det gällde *utseende*, där det var 17 % av de killar och 25 % av de tjejer som rapporterat att de utsatts för orättvisor, som angett detta som ett skäl. Och när det gällde

annan orsak var tjejerna något överrepresenterade. För dem med utomnordisk anknytning som utsatts för orättvisor var avvikelserna i orsaker jämfört med övriga, märkbara för *bakgrund/hudfärg* och i viss mån *religion*. I båda fallen var det högre andel bland dem med utomnordisk anknytning. Andelen som svarade *annat* var i stället betydligt lägre för dessa.

Sammanfattning orättvis behandling

Det man kan konstatera efter denna analys av orsaker till orättvisa bemötanden är att det i många fall är svårt att tränga in bakom siffrorna och verkligen finna orsaker till att dessa uppstår. En viktig anledning till det är att det är en *relationell* innebörd i orättvisor, dvs. att det även beror på vem som utsätter en person för detta bemötande, inte bara vem som utsätts. Beroende på detta kan orättvisan uppfattas på olika sätt. Den andra anledningen just i vårt fall med Lupp-data, är att svarsalternativen inte fångade upp de verkliga orsakerna, vilket vi förstår av att en mycket stor del av svaren om orsaker hamnade under rubriken *annat*. Den situationen visar uppenbarligen på en brist i svarsuppsättningen på denna fråga i enkäten.

Diskussion

Att känna sig trygg är till en del kopplat till kön bland ungdomarna. Visserligen känner sig en majoritet av både killar och tjejer trygga i olika vardagssituationer, men det finns tillräckligt många som inte alltid gör det och inte överallt, för att det ska vara ett problem som är betydelsefullt att adressera. Och detta gäller då främst tjejer, men ändå långt ifrån en majoritet av tjejerna. För att åter referera till Birgitta Anderssons (2005) *Mäns våld blir kvinnors ansvar*, är konsekvensen att kvinnor skaffar "undvikande strategier" och "...själva tar ansvar för att minimera riskerna genom att undvika rum som tolkas som farliga." Andersson fortsätter: "... kvinnors upplevelser av risk att råka ut för mäns våld får konsekvenser. I hög grad begränsar de kvinnors rörelse- och handlingsfrihet i det offentliga rummet."

När det gäller konsekvenser för samhällsplanering fortsätter Andersson: "Att mer noga reflektera över hur planerade miljöer ter sig nattetid, vem som använder dessa miljöer och hur de kan upplevas är också oerhört viktigt för att skapa större tillgänglighet under dygnets alla timmar."

Vi konstaterar att det är skillnad i hur stor andel av killar och tjejer som rapporterar att de inte vågat gå ut, att de är otrygga i vissa miljöer och att de behandlats orättvist. Men vi konstaterar ju också att det inte är en majoritet av tjejerna eller killarna som detta gäller. I olika samhällssammanhang kan det betyda att man arbetar med allas attityder, så att de som känner sig otrygga osv. bemöts på ett sätt som inte skrämmer, och att platser blir trygga även för de som har lättast att känna sig trygga där.

POLITIK OCH SAMHÄLLE

Enligt SCB¹² är drygt 1,55 miljoner, cirka 16 procent, av Sveriges befolkning ungdomar mellan 13 och 25 år. De utgör därmed en stor del av befolkningen. Ungdomar är inte en homogen grupp. De representerar samma skillnader i livsintressen, förutsättningar, åsikter mm som präglar samhället i stort. Det finns dock vissa sociala och kulturella villkor som gruppen ungdomar, trots sin heterogenitet, har gemensamt.

Inledning

Ett viktigt socialt villkor är att de befinner sig i en frigörelse- och etableringsprocess (samhällelig socialisationsprocess) där de lägger grunden för sitt fortsatta liv och som vuxen. Ungdomar är också generellt mer beroende av offentlig verksamhet än äldre och gruppen ungdomar i arbetsför ålder är mer känslig för ekonomiska svängningar än andra åldersgrupper. Detta hänger bland annat samman med att ungdomar har kortare erfarenhet och är nya på arbetsmarknaden.¹³

I Ungdomsstyrelsens studie om ungdomars attityder och värderingar framkommer att ungdomar ser en fast anställning, familjebildning och eget boende som viktiga för att en person ska uppfatta sig som vuxen¹⁴. Till detta kommer frågan om möjligheterna att kunna påverka omständigheterna i sitt liv. Att bli vuxen med insikt och förmåga att kunna påverka sin vardag, att ha tillräckliga politiska resurser för att vara medborgare i ett demokratiskt samhälle. Medborgarskapet (perspektiv på ansvar och rättigheter i ett demokratiskt samhälle) utgör en viktig aspekt på den frigörelse och etableringsprocess som ungdomar går igenom. Detta i synnerhet vad avser lokal/kommunal nivå.

---

¹² SCB, Statistisk Årsbok, 2012

¹³ Utbildningsdepartementet, remisspromemoria – en ny ungdomspolitik, U2013/4442/UC, 2013

¹⁴ Ungdomsstyrelsen; Unga med attityd, 2007

Aronsson¹⁵ menar att den kommunala medborgartanken kan ses som en fortsättning på den gamla församlingstanken, nämligen att det finns en tillskriven relation till den omgivande gemenskapen som inte kan väljas bort. Du deltar i den oavsett utseende, yrke, begåvning och förmögenhet. Detta ligger nära uppfattningen om att det finns något gemensamt mänskligt att bygga medborgarskapet på. Om denna uppfattning, som är grunden för samhällssolidariteten, ska leva och utvecklas måste den ges form av ”kommunikativt handlande”. Förmågan till detta kommunikativa handlande måste även, genom olika samhälleliga socialisationsprocesser, ges ungdomar. Det räcker inte enbart undervisas om det, eller ratificeras på statsnivå eller genom legala traktater, man måste också få praktisera det. Eller, såsom det uttrycks i regeringens skrivelse 2009/10:53¹⁶

”Rättighetsperspektivet innebär att alla ungdomar har rätt till goda levnadsvillkor på samma sätt som övriga befolkningen. Det innebär att ungdomars mänskliga rättigheter ska skyddas och främjas, att de ska ges möjligheter till social och ekonomisk trygghet, god hälsa och utveckling. Inte minst handlar det om rätten att vara med och påverka sitt eget liv, sin närmiljö och samhällsutvecklingen i stort. Unga måste beredas inflytande och delaktighet på sina egna villkor och efter egen förmåga.”

Faulks¹⁷ uttrycker detta som att det finns två typer av medborgarskap: tunn och tjock. Det tunna medborgarskapet (huvudsakligen ett romerskt historiskt medborgarskapsideal) betonar lagstiftning, frihet genom individuella val och passiva medborgare. Det tjocka medborgarskapet däremot (huvudsakligen ett grekiskt historiskt medborgarskapsideal) betonar civil-samhällelig moral, civila dygder och den aktive medborgaren. Vi skall i slutet av kapitlet återkomma till denna uppdelning satt i relation till demokratiteori.

Vi menar att, utifrån ovanstående, att detta avsnitt om politik och samhälle kan ses som centralt förarbetet med ungdomspolitikens två huvudsakliga utgångspunkter, ungdomars inflytande och välfärd¹⁸.

---

¹⁵ Aronsson, 2009

¹⁶ *Regeringens skrivelse 2009/10:53, En strategi för ungdomspolitik, sid 14*

¹⁷ Faulks, K; *Citizenship*, Routledge, 2003

¹⁸ Ungdomsstyrelsen 2009:6 Ung I dag 2009

Samtidigt som ungdomars inflytande utgör en viktig kommunal fråga att arbeta med är det inte helt enkelt att reda ut vad begreppet ungdom innebär. Detta är viktigt att reflektera över eftersom det kan påverka vilken arena och vilka arbets-sätt som används för ungdomars inflytande. När blir ett barn en ungdom och när är en ungdom att betrakta som vuxen? I lagens mening är de unga vuxen vid arton års ålder. Den får då möjlighet att delta vid allmänna val och ta ansvar för sig själv i allmän mening, men är det samma sak som att de unga gått över i ett vuxenliv med vuxenlivets prioriteringar i syn på inflytande och välfärd, former för engagemang, tillträde till beslut mm?

”Oavsett om man betraktar ungdomen som en social grupp eller en (fysiologisk eller psykologisk) övergångsfas finns det en gemensam dimension: ungdomen innebär en delad erfarenhet, en livsfas som i forskningen ofta betraktas som en formativ period på det vis att varje ny generation konfronteras med sin egen tid utan att vara präglad av dess traditioner, såsom de äldre är. Varje ny generation kommer därmed att formas på ett särskilt sätt av just sin ungdomstids historiska betingelser.” (Ekman och Todosijević 2003, s 45¹⁹.)

Att vara ungdom kan ses som en odefinierad period av livet mellan barndom och vuxenliv, som inte nödvändigtvis kan tydliggöras genom ålder. Som kommenterats inledningsvis är ungdomar inte heller någon homogen grupp på grund av att de är unga. Inom gruppen unga finns t ex etniska, könsmässiga och ekonomiska skillnader, skillnader med avseende på bostadsort och livssituation mm. Något som visar sig även i detta material.

Ungdomars inflytande och makt i samhället rör delaktighet och deltagande, demokrati och politisk påverkan samt värderingar och attityder. Ungdomstiden innebär en socialisation in i samhället, det handlar om att ta del och ta plats i det gemensamma. Ungdomstiden kan dock också samtidigt ses som en period av utanförskap, mitt emellan barndomen och vuxenlivet. Vad medför det i perspektiv på samhället och sin egen framtid? LUPP-materialet ger oss en insikt i detta, inte tolkad av vuxenvärlden utan sprungen ur ungdomarnas egna svar från Västernorrlands olika kommuner.

---

¹⁹ Ekman J och Todosijević (2003), *Unga demokrater – En översikt av den aktuella forskningen om ungdomar, politik och skolans demokrativärden*, Forskning i fokus, nr. 11 Myndigheten för skolutveckling Stockholm

Delaktighet i samhällsliv brukar ges innebörden deltagande och aktivitet. Detta avsnitt redovisar ungdomarnas attityder till delaktighet i termer av inflytande i samhälle och politik. De flesta ungdomar vi talar om här har inte uppnått rösträtt, men behöver ändå ha inflytande över samhällsfrågor och de områden som rör deras villkor. Vilka är då dessa samhällsfrågor och villkor? Enligt den gällande nationella formuleringen av ungdomspolitik fastställs två fokus, tillgång till inflytande och tillgång till välfärd. Vilka välfärdsområden tycker då ungdomarna är viktigast? Vill ungdomarna vara med och påverka och i så fall vad? Och vad tycker de är viktigt att kommunen satsar på? Tycker de det är viktigt att ungdomar är med och bestämmer? Vilka politiska handlingar kan ungdomar tänka sig att delta i och själva utföra för att utöva inflytande? I kapitlets avslutande diskussion kommenteras perspektiv på deltagande och aktivitet utgående från ett arenaperspektiv.

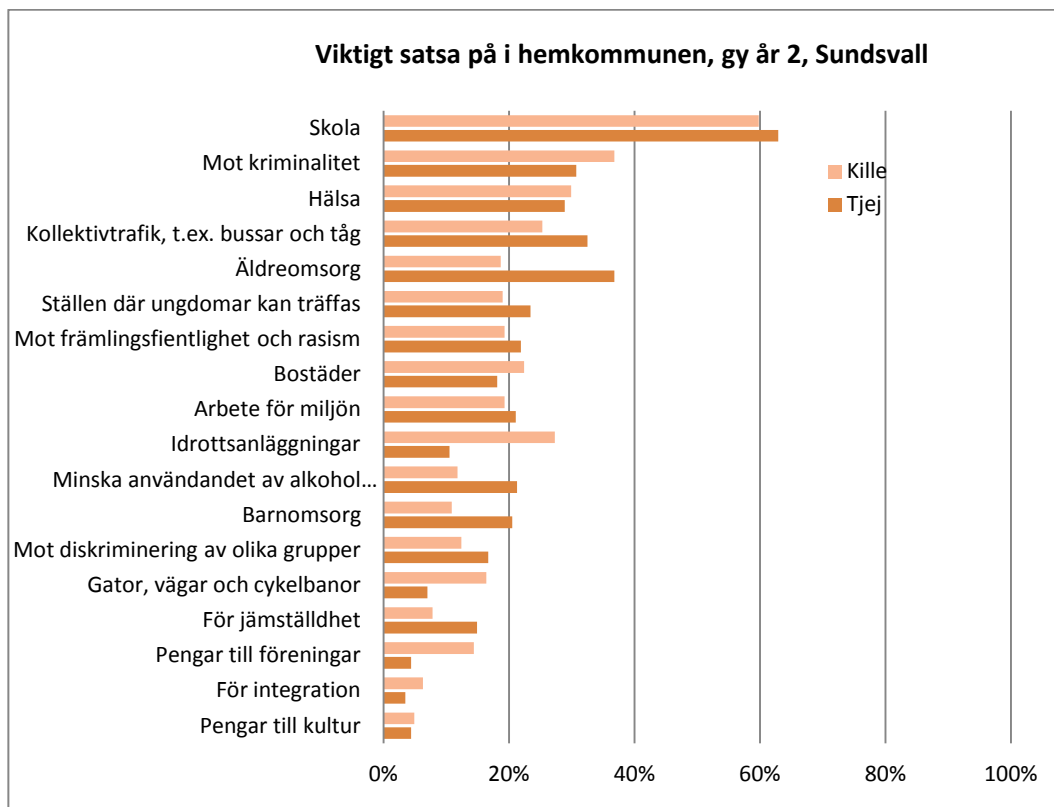
När det gäller återkoppling till kommunens ungdomspolitik är LUPP-enkäterna förstas viktiga. Vi tänker att det kan vara viktig läsning för bl.a. kommunens politiker. Vi redovisar först vad ungdomarna svarar att de tycker vore viktigast för kommunpolitikerna att satsa på. De fick ett ganska stort antal politikområden att välja mellan men kunde inte markera mer än fyra. Så de var tvungna att prioritera. Sedan redovisar vi intresse och engagemang för samhällsfrågor samt möjligheter att påverka och jämför med tidigare. Även frågor om ungdomarna konsumentansvar finns med.

Viktigt att satsa på

Att ungdomarna fick vara politiker och bestämma i kommunen där de bor, var utgångspunkten för en enkätfråga. Den gällde vad som var viktigast att satsa på. De fick bara välja högst fyra alternativ från en omfattande lista över politikområden, så var och en fick göra sin prioritering. Det vi kan redovisa är hur många tjejer och killar som valde varje område. Vi redovisar resultatet i procent av antal val för varje kön för sig. I diagrammen har vi ordnat områdena efter tjejernas och killarnas sammanlagda procenttal.

När det gäller gymnasisterna är det skolan som ligger i topp med 63 % av tjejerna och 60 % av killarna. Det innebär ungefär samma nivå som hela länet. Politikområden som äldreomsorg, hälsa, kollektivtrafik och motverkande av kriminalitet ligger också högt (illustration 5.1).

Illustration 5.1

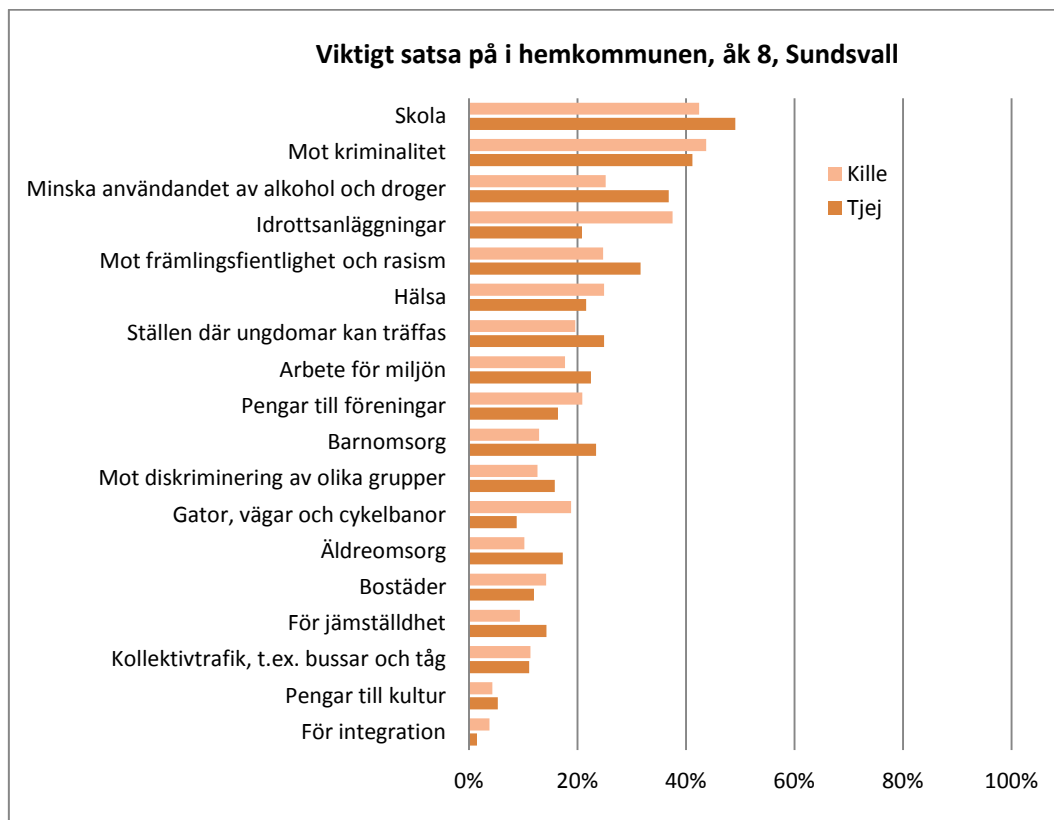

Här ser vi t.ex. att ca 37 % av killarna i gymnasiet år 2 boende i Sundsvall som tycker att det är viktigt att satsa på att förhindra kriminalitet i kommunen.

Skillnader mellan könen hittar vi inte i så många områden men en större andel tjejer än killar har valt äldreomsorgen och när det gäller idrottsanläggningar och föreningar är det killarna som är den större andelen. Se illustration 10 för mer detaljer.

När det gäller ungdomarna i åk 8 är det inte så många prioriteringar som är annorlunda än gymnasisternas. Men vi kan se att äldreomsorg och kollektivtrafik kommer lägre i prioriteringen. Vi ser också att även om skolan kommer i topp även för högstadieungdomarna, är det inte lika stor samstämmighet över att det området ska prioriteras som det var bland gymnasieeleverna. (Illustration 5.2.)

Illustration 5.2

Här kan vi t.ex. se att ca 50 % av tjejerna på högstadiet i Sundsvall svarat att det är viktigt att satsa på skolan i hemkommunen.

Intresse och engagemang för samhällsfrågor eller politik

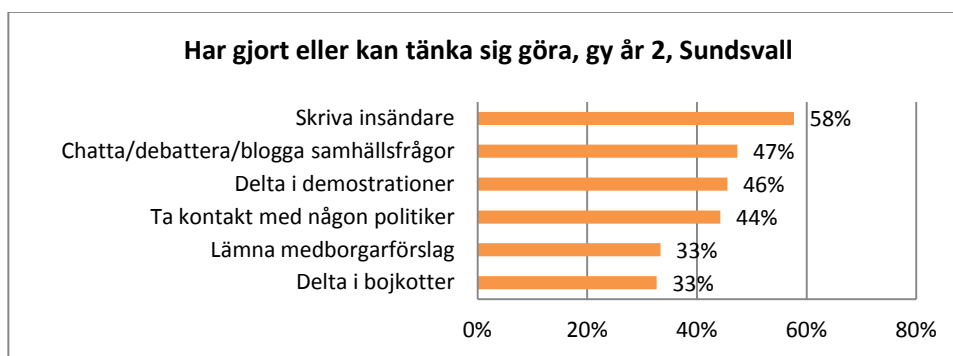
Ungdomarna har svarat på direkta frågor om intresset för samhällsfrågor och politik, men också fått svara för om de gjort eller kan tänka sig göra vissa handlingar som får stå som markörer för engagemang i politiska eller samhällsfrågor. Hur många procent av ungdomarna i gymnasiegruppen respektive högstadiegruppen som antingen svarat att de gjort eller kan tänka sig ta kontakt med en politiker, delta i en demonstration etc. redovisas i illustration 5.3 och 5.4. Som vi kan se är engagemanget mätt på detta sätt högre bland gymnasisterna än högstadieungdomarna, vilket vi nog kunde vänta oss med tanke på deras större mognad. Det ska också nämnas att både gymnasiets år 2 och grundskolans åk 8 visar ungefär lika höga mått här än det genomsnittliga för länet, i några fall enstaka procent högre, i andra fall lägre eller lika.

En snabb jämförelse mellan könen visar att skillnaderna inte är väldigt stora, utom när det gäller att skriva insändare, där det för hela länet är 63 % av tjejerna och 48 % av killarna som svarar att de gjort eller kan tänka sig göra det. När det gäller

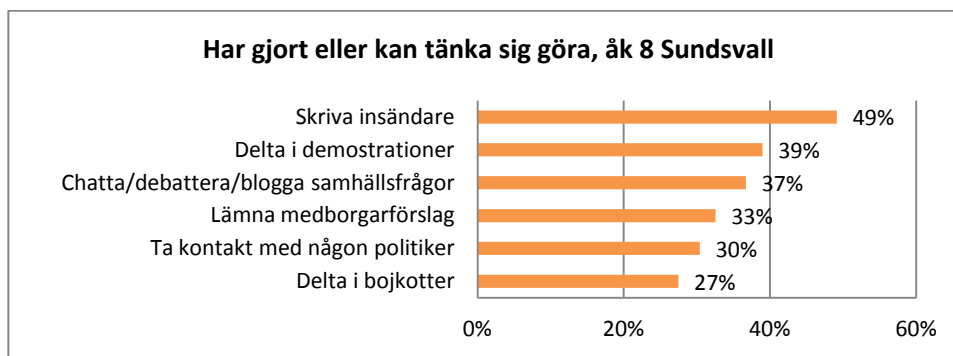
delta i bojkotter är det högre andel killar som svarar så, annars är andelarna högre för tjejerna.

Illustration 5.3

Vi ser t.ex. att 46 % av gymnasieungdomar i år 2 boende i Sundsvall svarar att de deltagit i demonstrationer eller kan tänka sig delta.

Illustration 5.4

Här ser vi bl.a. att 39 % av ungdomarna i åk 8 i Sundsvall svarar att de deltagit i demonstrationer eller kan tänka sig delta.

Intresse för och möjlighet att påverka politik och samhälle

I tabellerna, illustration 5.5 och 5.6, redovisar vi hur intresset för politik och samhällsfrågor varierat över tiden, när man ser till resultat av Lupp-mätningarna. Vi ser att 44 % av de ungdomar som går i gymnasiet år 2 och är boende i kommunen, svarar att de är intresserade av samhällsfrågor och 33 % att de är intresserade av politik. Utvecklingen av dessa procenttal över tid är att det gått neråt och sedan uppåt igen vid enkäterna 2006, 2009 och 2012. Situationen i Sundsvall överensstämmer bra med hur det ser ut i riket 2012 i dessa avseenden, med den skillnaden att det inte var lägre i riket 2009 än 2012. Andelen som svarar att de vill vara med och påverka är 42 % som är något högre än i riket. (Illustration 5.5 och 5.6.)

Lägg märke till att jämförbarheten med tidigare år kan påverkas marginellt i gymnasiet år 2 av att det är *boende* i Sundsvall som är populationen 2012 och inte studerande vid Sundsvalls gymnasieskolor.

För elever i högstadieåldern i Sundsvall är intresset för politik, samhällsfrågor och för att vara med och påverka, alla på en lägre nivå än i gymnasiet. En av fem svarar här att de är intresserade av politik medan det är en av tre som svarar detta i gymnasiet. Men intresset ligger i nivå med hur det ser ut i riket. Lika många ungdomar i högstadieåldern vill vara med och påverka i kommunen som 2009, men färre än 2006. Det har inte varit någon negativ utveckling under de senaste 6 åren i åk 8 i Sundsvall, men inte heller någon allmän positiv trend.

Illustration 5.5: Intresse, vilja och möjlighet att påverka. Gy år 2, Sundsvall

Intresse, vilja och möjlighet, länet	År 2 2012	År 2 2009	År 2 2006	År 1-3 riket 2012
Intresse för politik (ganska eller mycket)	33 %	23 %	31 %	30 %
Intresse för samhällsfrågor (ganska eller mycket)	44 %	41 %	53 %	44 %
Vill vara med och påverka i kommunen	44 %	43 %	50 %	42 %
Möjlighet att föra fram sina åsikter				
(ganska eller mycket stora)	12 %	8 %	9 %	15 %
(vet inte)	26 %	39 %	37 %	25 %

Här ser vi t.ex. att av gymnasieungdomar år 2, boende i kommunen, var det bara 12 % som tyckte de hade ganska stora eller mycket stora möjligheter att föra fram sina åsikter.

Illustration 5.6: Intresse, vilja och möjlighet att påverka. Åk 8, Sundsvall

Intresse, vilja och möjlighet, länet	Åk 8 2012	Åk 8 2009	Åk 8 2006	År 7-9 riket 2012
Intresse för politik (ganska eller mycket)	20 %	15 %	21 %	20 %
Intresse för samhällsfrågor (ganska eller mycket)	31 %	26 %	35 %	33 %
Vill vara med och påverka i kommunen	37 %	38 %	45 %	40 %
Möjlighet att föra fram sina åsikter				
(ganska eller mycket stora)	13 %	10 %	14 %	16 %
(vet inte)	34 %	39 %	42 %	28 %

Tabellen visar bl.a. att av högstadieungdomarna som höstterminen 2012 gick i åk 8 i kommunen, var det 37 % som svarade att de ville vara med och påverka i frågor som rör kommunen de bor i.

Sammanfattning, engagera sig och påverka

Vi ser en konsekvent positiv förändring i indikatorerna sedan 2009, men i en del fall var faktiskt dessa värden mer gynnsamma 2006. Då menar vi intresset för politik och samhälle och viljan att föra fram sina åsikter. I såväl åk 8 som i gymnasiet år 2 är indikatorerna nästan precis på nivåerna som gäller för riket.

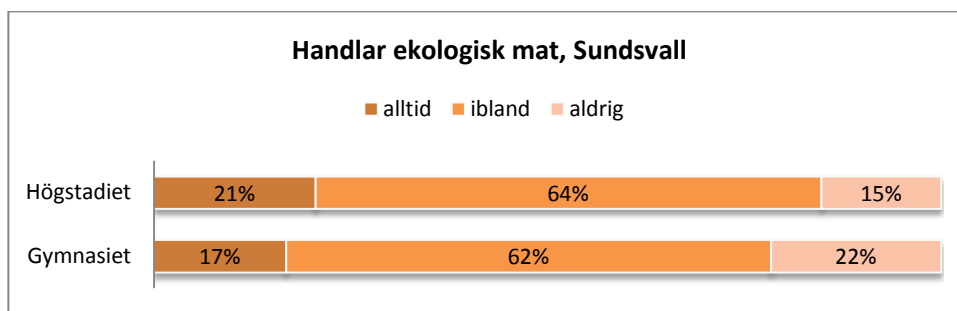
Handla hållbart

Nu följer en redovisning om attityderna till att ta konsumentansvar. De aspekter som Lupp tar upp här är att handla ekologiskt, handla rättvist (*fair trade*) och återvinna/källsortera. När vi jämför svaren på de här frågorna mellan gymnasiet och högstadiet, verkar det inte som det är någon nämnvärd skillnad mellan gymnasierna och elever i högstadieåldern. Om vi rättar oss efter andelen som svarat att de alltid agerar hållbart så är den siffran något högre i svar på två av frågorna för

eleverna i åk 8, medan den är högre för gymnasisterna på frågan om återvinning. (Illustration 5.7, 5.9 och 5.11.)

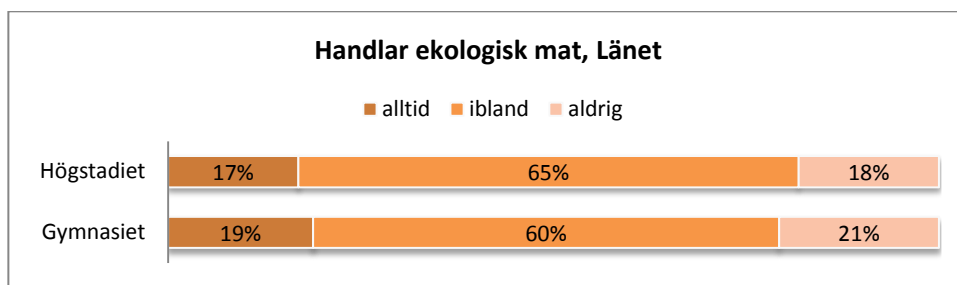
Tittar vi på motsvarande diagram för hela länet, finner vi att det skiljer ganska lite mellan Sundsvall och länet i alla tre avseendena utom att fler av ungdomarna i Sundsvall än i länet i helhet svarat att de alltid återvinner/källsorterar. (Illustration 5.8, 5.10 och 5.12.)

Illustration 5.7

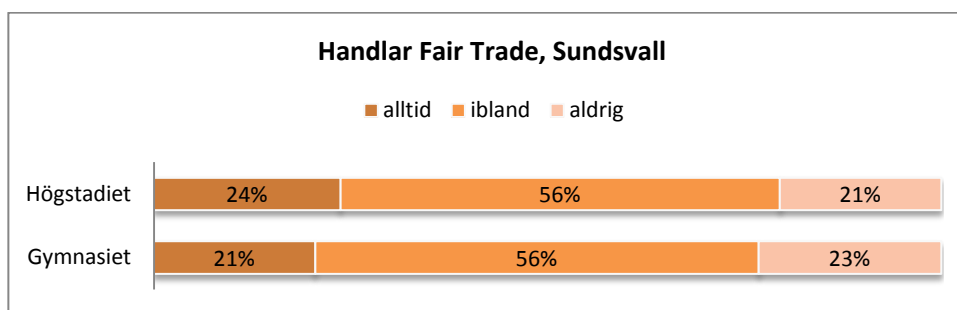
I denna jämförelse mellan högstadiet och gymnasiet i Sundsvalls kommun kan vi t.ex. se att 21 % av högstadieleverna svarat att de alltid handlar ekologisk mat.

Illustration 5.8

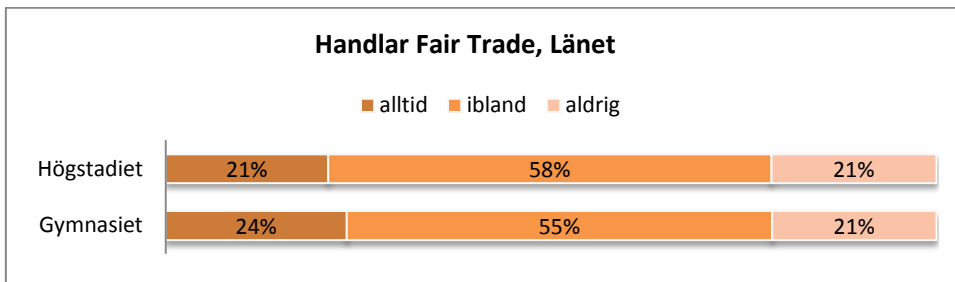
I denna jämförelse mellan gymnasiet och högstadiet i länet kan vi bl.a. se att 17 % av högstadieleverna svarat att det alltid handlar ekologisk mat.

Illustration 5.9

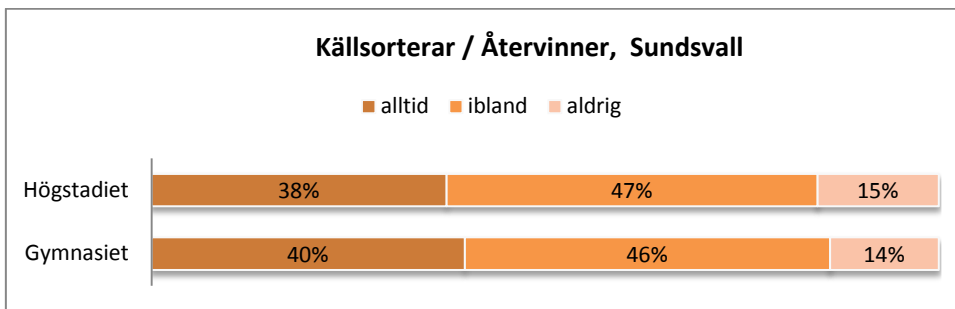
Här kan vi bland annat se att 21 % av Sundsvalls gymnasieelever år 2 svarat att de alltid handlar fair trade.

Illustration 5.10

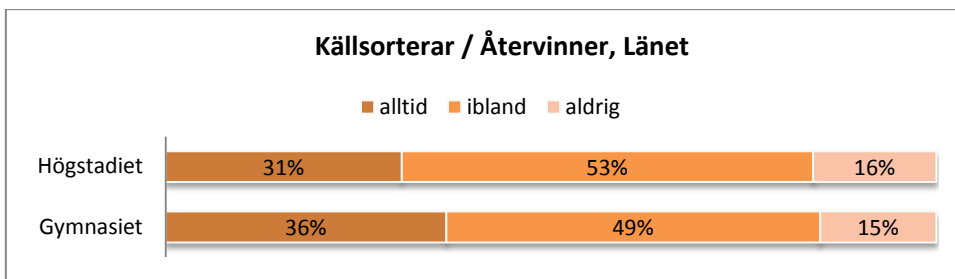
Här kan vi t.ex. se att 24 % av gymnasieeleverna i länet svarat att de alltid handlar fair trade.

Illustration 5.11

Här ser vi t.ex. att 38% av högstadielevna åk 8 i Sundsvall svarat att de alltid källsorterar och/eller återvinner.

Illustration 5.12

Här ser vi bland annat att 31 % av högstadielevna i länet svarat att de alltid källsorterar och/eller återvinner.

Diskussion

Ett bestående intryck, när man studerar LUPP-materialets resultat från både år 2009 och från i år, är att ungdomarna i Västernorrlands olika kommuner prioriterar generella välfärdspolitiska områden i stor utsträckning. Skola, miljö, kollektivtrafik kommer högt upp på prioriteringslistan. Trots att de svarande befinner sig i början av sin livscykel tas (i likhet med år 2009) även äldreomsorg upp som ett viktigt politikområde hos ganska många ungdomar. Utifrån ett samhällsperspektiv är detta lovande. Det finns hos regionens ungdomar en vilja till socialt ansvarsta-

gande, och ett helhetsperspektiv på samhällets uppgifter, som går utöver en egen kortsiktigt snäv nyttomaximering. Det som markant skiljer Västernorrlands kommuner från riksiffror är att vår region tycks bättre försedd med bostäder jämfört med storstadsområdena.

LUPP-enkätens svarsalternativ har tyvärr förändrats vad avser detta års enkät jämförs med tidigare enkät. Ett svarsalternativ som tagits bort vad avser viktiga frågor att satsa på i hemkommunen, och som fick höga värden i vår region, är arbeten för unga.

Ett annat framträdande resultat i LUPP-enkäten är skillnaderna mellan intresse för politik kontra intresse för samhällsfrågor, samt skillnaden mellan en önskan från ungdomarna att vara med och påverka och hur det uppfattar sina möjligheter att göra det. Samma skillnader återfinns även i materialet från 2009. I det första fallet ovan menar vi att skillnaden framförallt kan förklaras av att ordet politik är belastad av en förförståelse länkad till formella möten i beslutande institutioner och negativ medial spegling. Samma förförståelse belastar inte ordet samhällsintresse. Sammantaget finns dock, menar vi, en viktigt och delvis outnyttjad kraft i det samhällsengagemang ungdomarna visar. Det bådär gott för framtiden.

Ungdomars politiska intresse, viljan och möjligheter att påverka

Lupp-materialet 2012 uppvisar samma tendens som år 2009 i frågan om skillnaden mellan att vilja vara med och påverka samt uppfattade möjligheter att göra detta. Vi tolkar detta som att det finns en vilja från ungdomarna att vara med och påverka i för dem viktiga frågor, men att de lämpliga arenorna för påverkan saknas. Detta signalerar ett behov av eftertanke och pro-aktiva insatser vad avser att bredda och fördjupa formerna för interaktion med ungdomarna. Här finns säkerligen utrymme för innovation och nytänkande.

Ungdomars prioriteringar om vad som är viktigaste frågorna i deras livssituation är såväl uppfordrande för vuxensamhället som lovande för framtiden. Vi har i detta avsnitt kunnat se att det finns ett intresse hos många kring de vardagsnära problembilderna återverkande på deras framtidsmöjligheter till ett rikt liv. På samma sätt som att många ungdomar är medvetna om de vardagsnära problembilderna önskar de också få påverka sin framtid på olika sätt, men att de inte känner att de i lika stor utsträckning har möjlighet till det. Om intresset för vardagsfrågor och viljan att påverka finns där, återstår frågan om arenorna för möten mellan ungdomar - och mellan ungdomar och beslutsfattare - också finns? Det gäller både i det lilla (i skolorna, i bostadsområdena, i föreningslivet) som i det lokalt stora (politiska nämnder, styrelserum, beslutsinstanser).

Det känns rimligt att koppla arenafokus till ungdomsfrågor, men är inte det enda möjliga. Många praktiker och ungdomsforskare har pekat på att de samhälleliga etablerade formerna för kontakt mellan ungdomar och vuxenvärld (föreningar,

partier, frågestunder mm) är föråldrade. De är inte längre tillräckligt attraktiva för att fånga de ungas intressen och behov²⁰. Det finns därmed och därför ett behov av att skapa nya arenor för möten och deltagande. Vilka är då de alternativa perspektiven?

Principiellt kan tre olika ansatser vara möjliga. Det första är det organisatoriska/institutionella perspektivet. Genom formaliserade arenor (nya eller gamla, offentliga eller icke-offentliga) skapas grunden för möten mellan unga eller mellan unga och vuxenvärld. Ungdomsstyrelsen har ibland signalerat detta perspektiv, och det känns även igen från en del pågående ungdomsprojekt i Sverige idag. Men tänk om organisationen är en del av problemet då? Att effektivisera organisationens beslutsfattande blir då att förvärra problemet!

Den andra möjliga ansatsen utgörs av primärt fokus på engagemang. Det viktiga är inte arenorna för möten utan att utifrån ett processperspektiv höja engagemangsnivån. Dvs. att få befintliga arenor att fylla sin funktion, att informera om påverkansmöjligheter och att skapa ett engagemang från alla berörda för ungdomsfrågorna. Styrkan med detta perspektiv är att den utgår från en organisatorisk bas, vilken ger grund för uthållighet i engagemang. Ungdomar, och ungdomars engagemang, kan liknas vid volatila fenomen. Dvs. att engagemanget är kortsiktigt (att vara ungdom är att under en viktig kortare period i livet vara i övergångsfasen från barn till vuxen), lätttröligt (det varierar i fokus och verksamhetsområden under ungdomsåren), präglas av stort engagemang samt brister ofta i uthållighet. Nackdelen med detta perspektiv är att det bygger på ett statiskt förhållningssätt till vad som engagerar, hur engagemang visar sig och varför engagemanget skall finnas. Det sista, varför engagemang, är det viktigaste av de tre punkterna.

Det tredje möjliga perspektivet fokuserar, i förhållande till det första alternativet ovan, system snarare än struktur, men delar perspektiv två fokus på process snarare än tillstånd. Det tredje perspektivet fokuserar aktivism och egenorganiseringens betydelse. Här blir aktiviteter kring innehållsliga teman, ofta av värdegrundskaraktär, grunden för ungdomars engagemang, möten och krav. Styrkan med per-

---

²⁰ Se vidare Ekman J och Todosijević (2003), *Unga demokrater – En översikt av den aktuella forskningen om ungdomar, politik och skolans demokrativärden*, Forskning i fokus, nr. 11 Myndigheten för skolutveckling Stockholm

spektivet är att det utgår från ungdomsgruppers egna värderingar av viktiga områden för engagemang och deltagande (visad i LUPP-materialets svar).

Vuxenvärldens möjliga eftersläpande självförståelse eller omvärldsanalyser tillåts inte utgöra samma hinder som vid de två andra alternativen. Med engagemang kring för ungdomar väsentliga frågor, på ungdomars eget sätt att organisera/visa detta, blir socialiseringsprocesserna starka och (kanske) mer uthålliga. Problemet med detta perspektiv är att man kan hamna i ett dödläge. Om arenorna, som är grunden för att engagemanget skall växa, faller saknas en avgörande förutsättning för att aktivismen skall leda till uthålligt resultat. Vidare kan detta perspektiv, fel utnyttjat, tas för intäkt från vuxenvärlden (inklusive kommunen) att inte göra något – att krypa undan sitt ansvar. Ansvaret läggs helt på ungdomarna. Dessutom visar ungdomsvärlden, precis som vuxenvärlden, upp stora skillnader. Ungdomar är inte, som vi kommenterat tidigare, en homogen grupp, mer än i att de har en viss ålder gemensamt. Inom ungdomsgruppen finns en stor spridning i intressen, frågor som engagerar, aktivitet/inaktivitet mm. Så hur ungdomsgrupperna i kommunerna skall nås på bredden blir en viktig fråga.

I alla tre perspektiven ovan är tre ord, menar vi, väsentliga för resultatet av ungdomsarbetet i kommunerna; förtroende, deltagande och kontinuitet. Förtroende från vuxenvärlden till ungdomarna är en förutsättning. Deltagande avser såväl att ungdomar vill och kan engagera sig för sina framtidsfrågor och att vuxenvärlden (den kommunala ungdomspolitiken) finns där som trygghet, stöd och uppmuntran. Kontinuitet innebär att ungdomsfrågor aldrig kan ses som tidsbestämda projekt. De är alltid, med nödvändighet, aktuella och viktiga frågor för kommunerna. Ungdomsarbete i kommunernas måste ges erkännande och tid, innefatta alla berörda makthavare och annan personal och byggas upp underifrån utgående från ungdomarnas prioriteringar och intressen. Vi menar att LUPP-materialet i denna mening blir ett viktigt underlagsmaterial för att nå de olika ambitioner som innefattas i den kommunala ungdomspolitiken i Västernorrlands kommuner.

Ungdomars delaktighet och inflytande i samhället

Det är inte oproblematiskt att diskutera delaktighet och inflytande i samhället när det gäller ungdomar i och med att både barndomen och till viss del ungdomsperioden innebär ett utanförskap. Detta i och med att ungdomar inte har samma möjlighet som vuxna att delta i samhällsarbetet genom deltagande i allmänna val, arbeta politiskt i kommun, landsting och riksdag eller att kunna ta viktiga beslut om det egna livet. Förutsättningarna för att vara delaktig i samhällslivet är på förhand annorlunda för ungdomar än för vuxna. Att vara ung innebär således ett utanförskap från delar av samhällets påverkansformer på grund av just ålder. Något som både medför att ungdomar inte ges möjlighet att påverka samtidigt som det politiska systemet (demokratin) riskerar att gå miste om ungdomars perspektiv.

Flera undersökningar har pekat på att ungas intresse för att engagera sig politiskt minskar. Att unga väljer andra former för samhällsengagemang än partipolitiskt arbete behöver dock inte utgöra ett problem om, givet om, de hittar andra sätt att kanalisera sitt engagemang. Detta brukar ibland, vad avser möjliga handlingsstrategier, sammanfattas i begreppen "exit", "voice" eller "loyalty". Översatt på demokrati och deltagande kan "exit" syfta på att unga låter bli att gå med i ett politiskt parti, lämnar ett parti eller avstår från att rösta i allmänna val. Att demonstrera eller gå med i utomparlamentariska rörelser kan vara ett exempel på "voice".²¹

Med frågan om demokrati följer också vem som är delaktig i demokratiska processen samt vem som har makt och inflytande och därmed också möjlighet att förändra inom ramen för demokratin. Vem som har makt är dock ingen enkel frågeställning. Formell maktposition och reell makt är t ex inte alltid samma sak. Frågan om ungas makt är särskilt problematisk i och med att de ofta inte ens har formell möjlighet att påverka. I de fall unga ges möjligheter till formell påverkan beskär detta ibland av att vuxna skapar regelverk/ramar för ungdomars medverkan. Ett ramverk inte alltid i överensstämmelse med det engagemang/önskemål som finns. Robert Dahl²² diskuterar i denna anda demokratins innehåll som substans och process i relation till beslutsfattande. Processen utgörs av de formella strukturer som finns för beslutsfattande, exempelvis ett politiskt system. Substansen är innehållet, det vill säga vilka frågor som debatteras som underlag för beslut. Exemplifierat från ungdomsområdet ges således ibland formella möjligheter till påverkan men att innehållet, substansen, inte alltid överensstämmer med de frågor som unga önskar fokusera. Detta kan exemplifieras genom den svenska maktutredningens diskussion om maktens tre ansikten²³. Petersson et al döper den formella makten i samhället till maktens första ansikte. Maktens andra ansikte rör förutsättningar för makt, makten över dagordningen. Det handlar om vem som definierar vad som är ungdomars problem och vilka frågor som ska diskuteras, men också om att icke-beslut kan hindra att vissa frågor förs upp till offentligt samtal. Hur värderingar och normer skapas i samhället utgör maktens tredje ansikte.

---

²¹ Se vidare Integrations- och jämställdhetsdepartementet, Slutbetänkande av Ungdomspolitiska kommittén, SOU 1997:71

²² Dahl R A (1989), Democracy and its critics, New Haven, Yale University Press

²³ Se vidare Petersson, O. m.fl.: Demokrati och makt i Sverige. SOU 1990:44

Ungdomars värderingar och tankar skapas genom samverkan av en mängd olika faktorer. Det handlar om relationer med omgivningen, familj och vänner, men också skola och media²⁴. För att kunna utöva makt i samhället krävs att en rad förutsättningar är uppfyllda. Först och främst är det viktigt att kunna formulera de krav och önskemål som finns, därefter är det viktigt att maktstrukturerna tillåter exempelvis unga att utöva makt. Om de unga inte ges möjlighet att få uttrycka sin vilja finns risk för apati eller alienation i förhållande till demokratin.²⁵ Många praktiker och ungdomsforskare har pekat på att de samhällsliga etablerade formerna för kontakt mellan ungdomar och vuxenvärld är föråldrade. De är inte längre tillräckligt attraktiva för att fånga de ungas intressen och behov²⁶. Vidare, vad händer om befintliga traditionella arenor är en del av problemet? Att effektivisera och förstärka dessa arenors roll blir då att förvärpa problemet. Men, å andra sidan, vad säger att det måste vara ett antingen eller? Här blir de handlingsstrategier som väljs i det kommunala ungdomsarbetet betydelsefulla.

Ungdomars engagemang i samhällsfrågor

Trots att intresset för politik verkar vara ganska lågt är det många ungdomar som är engagerade i olika samhällsfrågor och som därmed diskuterar politik. Dagsaktuella frågor som rör det sociala välfärdssamhället eller det egna lokalsamhället är politik men etiketteras inte av de unga som sådana. Potentialen till ett brett samhällsengagemang finns således där att hämta. En mycket viktig och förhoppningsfull signal från de unga till vuxenvärlden. Vårt engagemang och vår vilja till ansvarstagande finns där, hjälp oss bara att hitta arenorna för att visa det. Det är också noterbart att unga överlag i Sverige har varit mycket nöjda med hur den svenska demokratin fungerar. Det har varit en större andel bland de unga som anser att demokratin fungerar väl jämfört med inställningen hos befolkningen i stort. De nordiska länderna ligger också långt framme när det gäller hur nöjda de unga är

---

²⁴ SOU 1997:71, s. 46.

²⁵ SOU 1997:71, s. 46-47

²⁶ Se vidare Ekman J och Todosijević (2003), *Unga demokrater – En översikt av den aktuella forskningen om ungdomar, politik och skolans demokrativärden*, Forskning i fokus, nr. 11 Myndigheten för skolutveckling Stockholm

med demokratin. De minst nöjda ungdomarna finns i Europas södra delar, Grekland och Italien.²⁷

Medborgarskap, socialt kapital och demokrati

I avsnitten Fritid diskuterade vi hur begreppet socialt kapital kan förstås. Vi konstaterade att det kan sägas avse den känsla av gemenskap som finns mellan individer i ett samhälle genom de nätverk av kontakter, och graden av förtroenden i dessa kontakter, som etableras eller existerar. Inledningsvis i detta avsnitt diskuterade vi begreppet medborgarskap och dess möjliga innehåll. Vi konstaterade att de ambitioner regeringen markerat för ungdomspolitiken innefattar ett fokus på inflytande och välfärd, samt att inflytande måste såväl förstås som praktiseras. Keith Faulks²⁸ har diskuterat detta i termer av det tunna och det tjocka medborgarskapet. Diskussionen har även bärighet på inflytande frågorna speglad som perspektiv på demokrati. Statsvetaren Robert Putnam²⁹ har visat att ett lands demokrati fungerar bra om det sociala kapitalet i samhället är starkt, och mindre bra om det är svagt eller inte finns. Han exemplifierar sitt resonemang från situationen i norra Italien och USA. Översatt betyder detta att Putnams teorier ansluter till det Faulks kallar det tjocka medborgarskapets princip. Det intressanta är att vi i Sverige traditionellt har en demokratisyn baserat på just det kollektiva deltagandets princip. I valet av styrelse **för** (elitorienterad demokratisyn), **av** (participatorisk demokratisyn) eller **genom** (deliberativ demokratisyn) folket har det aktiva deltagandet (participatorisk demokrati) värderats som en betydelsefull komponent i svensk demokrati. Detta gestaltas bland annat genom de unga och vuxnas deltagande i föreningsliv, men också ambitionen av att demokrati behöver praktiseras av många för att vara och förbli stark.

En analys av LUPP-materialets resultat gers anledning till oro. Föreningsdeltagande minskar bland de unga, vilket med tid kan få negativa effekter för samhällsengagemang och demokratisk fostran. Därtill finns en klyfta mellan ungdomars intresse för samhällsfrågor och önskan att vara delaktig i förhållande till

---

²⁷ Oscarsson, H m.fl. Det unga medborgarskapet. SOU 1998:101.

²⁸ Faulks, K; Citizenship, Routledge, 2003

²⁹ Putnam R, Leonardi R, Nanetti R (1994) Making democracy work, University Presses of California, Columbia and Princeton

uppfattade möjligheter att påverka. En klyfta som är viktig att analysera och proaktivt bearbeta i Västernorrlands kommuner.

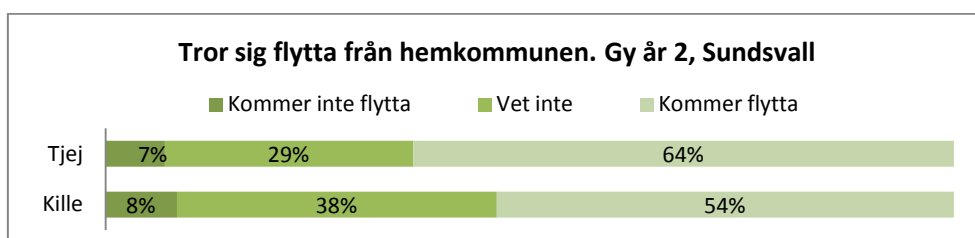
FRAMTID

En viktig framtidsfråga för kommunen är hur befolkningsutvecklingen kommer att bli. Och en viktig framtidsfråga för ungdomarna personligen är var de kommer att bo. Det är lätt att inse att dessa två frågor kan ha mycket att göra med varandra. I enkäten får de bl.a. svara på om de tror de kommer att flytta från kommunen och vilka skälen i så fall är för att flytta.

Att flytta från hemkommunen och att flytta tillbaka

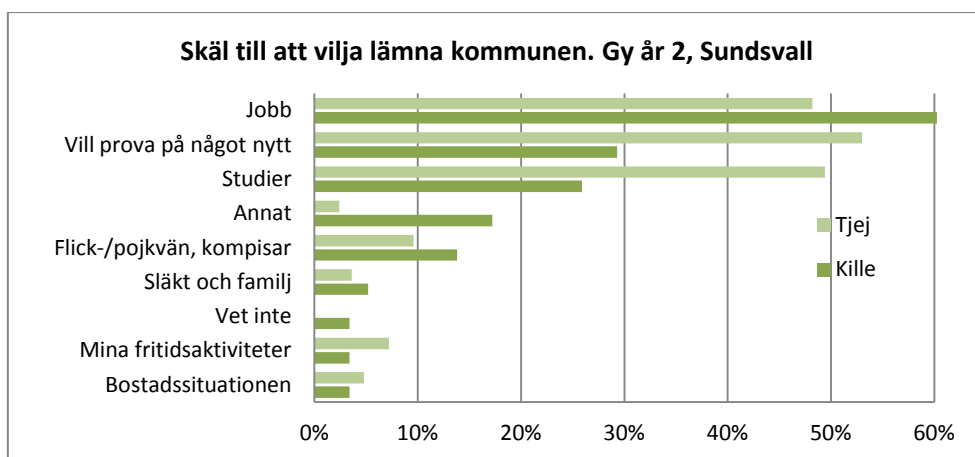
Utan att gå in på hur små kommuner skiljer sig från stora när det gäller ut- och inflyttning, kan vi konstatera att många av Sundsvalls ungdomar i gymnasieåldern tror att de kommer att flytta från kommunen. Det är 54 % av killarna och 64 % av tjejerna som svarar det (illustration 6.1). Skälen redovisas i illustration 6.2 som visar att det bland killar är dubbelt så vanligt att nämna *jobb* som skäl än *studier* eller att *pröva något nytt*. Bland tjejer är de tre skälen nästan lika vanliga.

Illustration 6.1

Här kan vi bl.a. se att 8 % av killarna i gymnasiet år 2, boende i Sundsvall svarat att de inte tror de kommer att flytta.

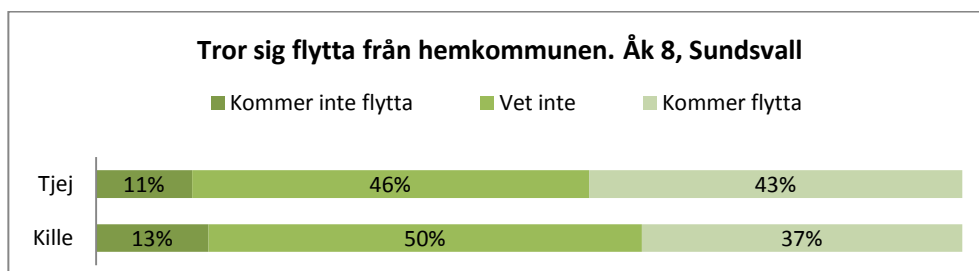
Illustration 6.2

Här kan vi bland annat se att ca 53 % av tjejerna i gymnasiet boende i Sundsvall som svarat att de kommer flytta från kommunen, på den här frågan svarat att anledningen är att de vill prova på något nytt.

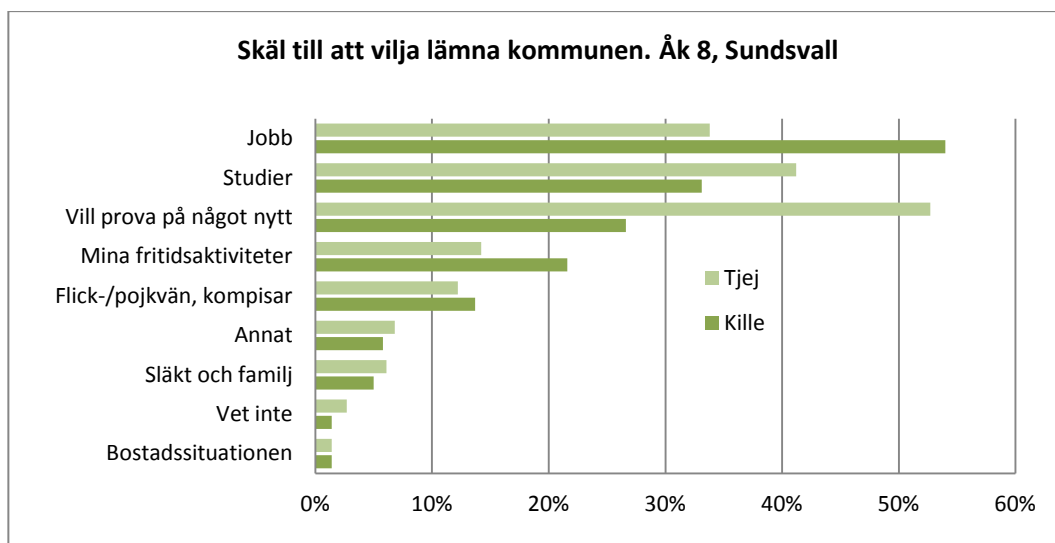
Ungdomar i åk 8 i kommunen har också fått frågorna om de tror att de kommer att flytta från kommunen de bor i och av vilken anledning i så fall. De som svarar att de tror de ska flytta är en mindre andel än det var bland gymnasisterna, 37 % av killarna och 43 % av tjejerna svarar så. Skälen till att flytta har ett lika tydligt könsmonster bland högstadieungdomarna som bland gymnasisterna; flertalet killar, dvs. mer än 50 %, tänker på jobb som anledningen till att flytta, medan flertalet tjejer, likaså över 50 %, svarar att de vill prova på något nytt. Studier är näst vanligaste val för både tjejerna och killarna. (Illustration 6.3 och 6.4.)

Illustration 6.3

Här kan vi se att mindre än hälften av tjejerna på högstadiet i Sundsvall (43 %) har svarat att de kommer att lämna kommunen.

Illustration 6.4

Här kan vi bland annat avläsa att ca 53 % av de tjejer i åk 8 i Sundsvall som svarat att de kommer att flytta från kommunen, svarat att detta beror på att de vill prova på något nytt, samtidigt har bara ca 27 % av killarna använt samma anledning.

Framtidsdrömmar för gymnasisterna

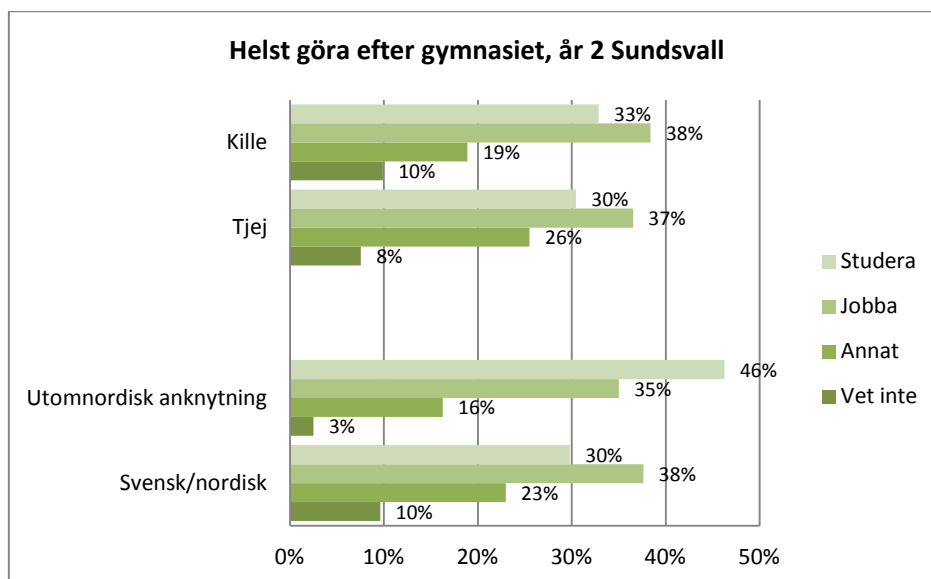
Ungdomarna som går år 2 och bor i kommunen har fått frågan om vad de helst vill göra efter gymnasiet. Här redovisar vi som ”studier” flera olika svarsalternativ, som högre utbildning i Sverige, utbildning utomlands eller folkhögskola. Som

”jobb” räknas både jobb i kommunen eller närliggande kommun, längre bort i Sverige eller jobb utomlands. En mer nyanserad analys av detta kommer att göras i Lupp-rapporten om länet som publiceras hösten 2013.

Vi ser ett liknande mönster hos killar och tjejer, nämligen att ca 30 % helst vill studera medan ca 40 % helst vill jobba efter gymnasiet. Bland killarna är det mindre andel som svarar ”något annat” än det är bland tjejerna, annars skiljer det väldigt lite mellan könen. När det gäller ungdomar med en familjeanknytning utanför Norden, är det betydligt större andel än bland övriga, 46 % mot 30 %, som tänker sig att studera vidare efter gymnasiet. I stället är det få som svarar *något annat* eller att de inte vet (illustration 6.5).

Procenttalen kan till en del bero på tillfälligheter om det är få som tillhör kategorin *utomnordisk anknytning*; de är 86 i gymnasiegruppen och 123 i år 8 i kommunen, som ändå borgar för ganska stabila resultat. Men det är också ett tydligt resultat i länet som helhet att andelen som väljer högre studier som första framtidsval är betydligt högre bland dessa ungdomar än bland övriga.

Illustration 6.5

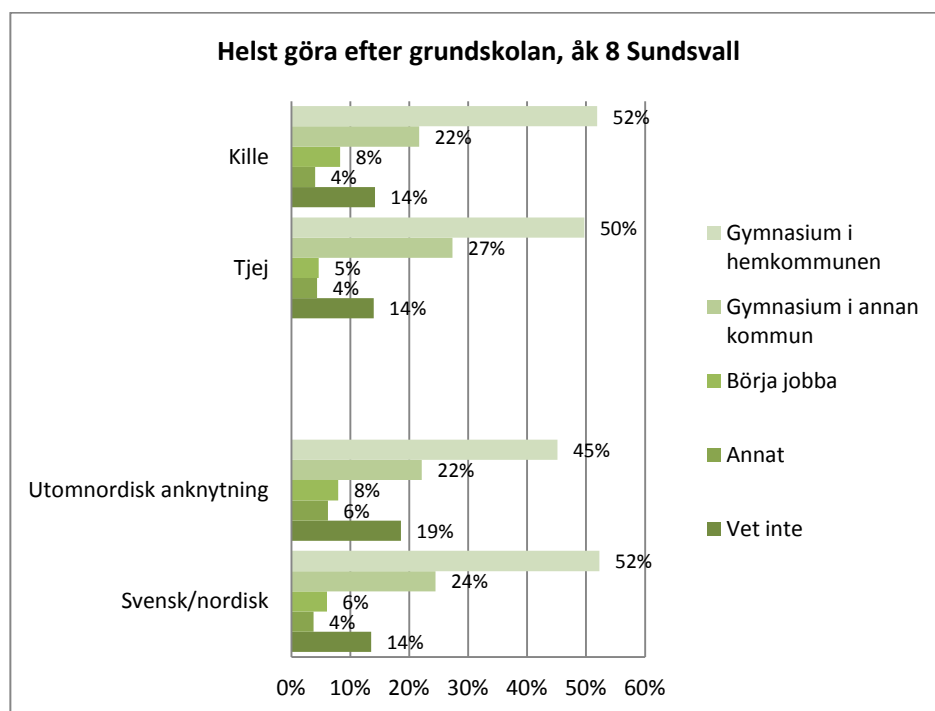

Vi ser t.ex. att 33 % av killar, 30 % av tjejer och 46 % av killar och tjejer med utomnordisk familjeanknytning som sätter studier som första val av vad de vill göra efter gymnasiet.

När det handlar om högstadieungdomars svar på frågan om vad de helst vill göra efter grundskolan, är alternativet att fortsätta till gymnasieskolan det absolut vanligaste svaret. Men svarsalternativ som ges i enkäten skiljer mellan om de helst går en gymnasieutbildning i den egna kommunen eller i en annan kommun. Om vi lägger ihop procenttalen för gymnasium i hemkommunen och gymnasium i annan kommun, ser vi att det är ungefär lika vanligt bland killar som bland tjejer att man vill fortsätta till någon gymnasieskola. Det är 74 % av killarna och 77 % av tjejer-

na som svarar det. I övrigt är det inte heller stora skillnader mellan vad killar och tjejer svarar att de helst vill göra efter gymnasiet. Det enda som skiljer nämnvärt är att något fler bland tjejerna än bland killarna svarar att de helst börjar gymnasieutbildning i en annan kommun. Ungdomar med eller utan utomnordisk anknytning i åk 8 skiljer sig inte heller åt särskilt mycket, i svaren på vad de helst gör efter grundskolan. Det som ändå kan nämnas är att det i Sundsvall är en mindre andel som svarar att de helst går vidare till gymnasiestudier, 67 % mot 76 %. Detta är omvänt i länet som helhet där proportionen är 79 % mot 70 %. Se illustration 6.6 för detaljer.

Illustration 6.6

Diagrammet visar bl.a. att det är drygt en fjärdedel, 27 % av tjejerna i åk 8 i kommunen som svarar att det de helst vill göra efter grundskolan är att börja i gymnasium i en annan kommun.

Sammanfattning framtidsplaner

Väldigt många av ungdomarna i gymnasiet tror de kommer att flytta från kommunen för jobb, studier eller för att prova på något nytt. Men å andra sidan har många ungdomar i alla tider gjort det. Frågan är väl snarare om de kommer tillbaka till kommunen efter en period med studier och andra erfarenheter. Men de flesta åk 8 som helst börjar gymnasiet när det är dags för det, säger att de ska göra det i hemkommunen. Att börja gymnasiet i en annan kommun har vi kallat gymnasie migration och den är betydligt större i grannkommunerna och inlandskommunerna i länet.

Under mer än ett decennium har betydligt fler ungdomar i länet sökt sig bort än återvänt och det innebär att det nu är ett underskott på personer i åldrar omkring 20-40 år. Det saknas alltså personer i reproduktionen vilket gör att det också är underskott på barn som är 0-10 år. Detta diskuteras mer i kapitlet om hållbar tillväxt.

Får man gifta sig med vem man vill?

På senare år har det varit diskussion i frågan om unga kvinnor och män får lov att gifta sig med den de vill och i vilken utsträckning äktenskap är arrangeras. Det visar sig i enkätsvaren att väldigt få svarar ”nej” på frågan, men det är ett antal som svarar att det finns restriktioner, som etniska eller religiösa. Både kön och etnisk grupp är relevant att analysera separat när det gäller denna fråga, och eftersom det är så få som svarar annat än att de får gifta sig med vem de vill, så blir det omöjligt att göra sådana analyser på kommunnivå. En sammanställning av frekvenserna visar ändå att det mellan kommunerna varierar mellan 3,5 % och 6 % som svarar att de antingen inte får bestämma vem de ska gifta sig med eller att det finns restriktioner som nämndes ovan. Det är också ett antal som svarar att de inte vet och den andelen är ca 5 % bland gymnasieungdomarna i länet och 12 % bland högstadieungdomarna.

När länets svar samtidigt delas upp efter både kön och etnicitetsvariabeln, ser vi att 77 % av gymnasiekillarna och 83 % av gymnasietjejerna med familjeanknytning utanför nordnorden svarar att de får bestämma själva. Skillnaden mellan killar och tjejer förklaras av att det är något fler killar än tjejer som svarar att de inte vet och något fler som svarar att de inte får eller att det finns restriktioner.

Bland högstadieungdomarna är det alltså fler som svarar att de inte vet, men i övrigt är det 10 % av tjejerna och 11 % av killarna med utomnordisk anknytning i länet som svarar att de antingen inte får bestämma vem de ska gifta sig med, eller att det finns restriktioner, t.ex. att de måste gifta sig inom en etnisk eller religiös grupp. Bland de övriga var motsvarande andelar 3 % respektive 5 %.

Om man i stället för den ovan använda etnicitetsvariabeln, använder födelseland och för åk 7-9 i länet specialstuderar svaren i gruppen *födda utanför Europa*, är det 10 tjejer av 56 (18 %) liksom 10 killar av 69 (14 %) som svarar att *de inte får bestämma* eller att *det finns restriktioner*. Motsvarande andelar i gymnasieåldern är 6 av 44 tjejer (14 %) respektive 9 av 53 killar (17 %). En kontroll med hur svaren fördelas på denna fråga om man tittar samtidigt på alla kommuner i Sverige som deltog i Lupp 2012, visar att Västernorrland skiljer sig ganska markant från riket, där andelen gymnasietjejer som svarar att *de inte får bestämma* eller att *det finns restriktioner* är 28 % och för killarna 18 %. Bland högstadietjejerna är ande-

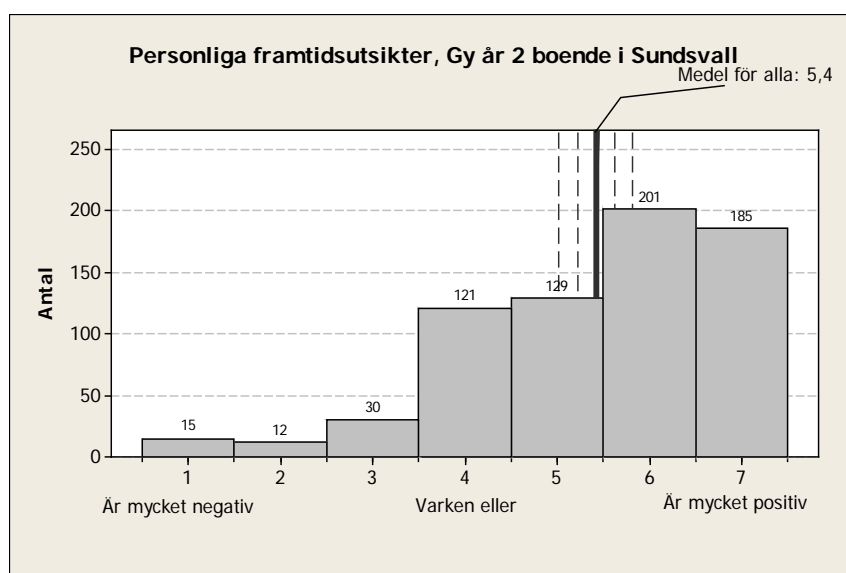
len 20 % och bland killarna 15 % räknat över de drygt 40 kommuner som deltog i Lupp i hela landet.

Framtidsutsikter

Ungdomarna har fått en fråga om hur de allmänt ser på framtiden för sin egen del. Den sjugradiga skalan som använts har etiketterna ”Är mycket negativ” respektive ”Är mycket positiv” på siffran 1 och 7, och mittpunkten, den neutrala positionen är då 4 och har etiketten ”Varken eller”. När vi ser på resultatet för gymnasieungdomar år 2, boende i kommunen, konstaterar vi att det är 173 av 215 dvs. 80 % som svarar 5, 6 eller 7, dvs. högre än skalans mittpunkt 4, vilket vi kan tolka som att fyra av fem har en optimistisk syn på sina egna framtidsutsikter (illustration 6.7). I länet sammantaget var motsvarande andel 77,5 %.

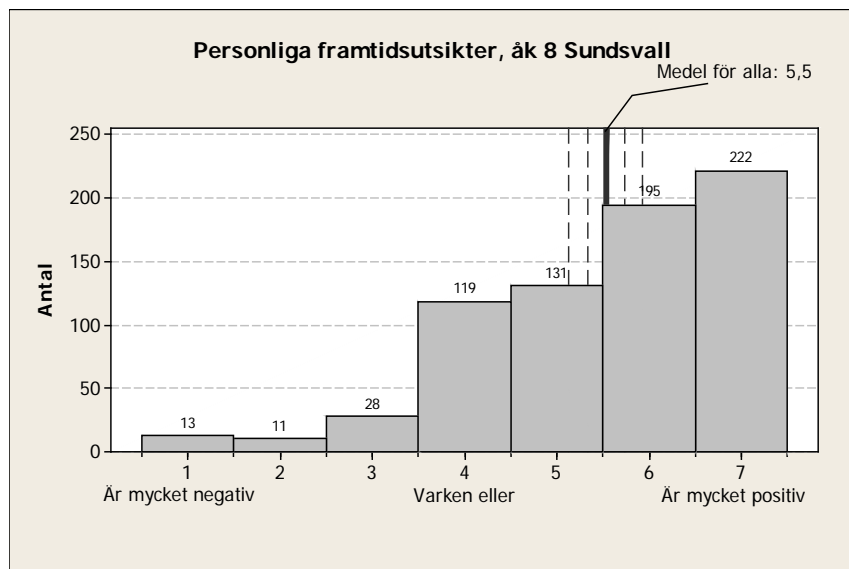
Med samma definition av optimism i åk 8 som i gymnasiet år 2, ser vi att andelen optimister i kommunens åk 8 är 71 %. Det kan jämföras med länets 77 % i åk 7-9. Hela fördelningen av svar ser vi i illustration 6.8. De två diagrammen kan också hjälpa till att visa resultat av en annan analys. Den analysen utnyttjar svaren på frågor om hur nöjd varje elev som deltar i undersökningen är med viktiga områden i sitt liv. Det gäller *skolsituationen*, *hälsan*, *ekonomin* och *relationerna med familj* och med *kompisar*. Vi tänkte det vore intressant att undersöka vilka av dessa faktorer som påverkar hur optimistiskt eleverna ser på sina egna framtidsutsikter. Ytterligare två faktorer som vi ville ha med i denna sambandsmodell var dels *kön*, dels en fråga om fysisk, psykisk eller medicinsk *funktionsnedsättning*.

Illustration 6.7

Det var 185 av gymnasisterna boende i kommunen som valde den mest positiva siffran för hur de allmänt såg på framtiden för egen del. Medelvärdet för kommunen var 5,4.

Illustration 6.8

I åk 8 var det 222 som valde den mest positiva siffran för de egna framtidsutsikterna. Medelvärde var 5,5 på den sjugradiga skalan.

Analysmodellen som vi använde var linjär regression, och med den får man här veta för en numerisk variabel, säg *nöjdhet med hälsan*, hur mycket högre (eller lägre) medelvärdet för *framtidsutsikter* är, om värdena på den variabeln – *nöjdhet med hälsan* - vore en enhet högre (eller lägre), t.ex. 4 i stället för 3, medan de andra variablerna inte ökar eller minskar. Analysen gjorde vi i enkätsvaren från länet som helhet, gymnasienivån för sig och grundskolenivån för sig.

Själva poängen med analysen är att ha flera förklaringsfaktorer samtidigt i modellen, så att betydelsen av en enskild faktor renodlas och hålls isär från de andra faktorerna. De måste alltså vara med samtidigt för att beräkningarna ska kunna hålla isär dem. Med den här ganska enkla statistiska modellen får vi reda på att *kön* och *kompisrelationer* inte har nämnvärd betydelse för hur ungdomarna ser på sina *framtidsutsikter*. Det är hur man svarat på frågorna om *nöjdhet med skolsituationen, hälsan, ekonomin, familjerelationerna* och frågan om *funktionsnedsättning*, som har betydelse. Ju nöjdare med dessa faktorer, desto högre medelvärde på *framtidsutsikter*, utom när det gäller *funktionsnedsättning*. De som har en *funktionsnedsättning* har en liten tendens till att svara lägre på skalan *framtidsutsikter*; deras medelvärde dras ner något av detta.

Med den modell som regressionsanalysen ger till resultat, kan vi sätta ett ungefärligt mått på hur stor betydelse – eller effekt – de olika faktorerna har. Tabellen (illustration 6.9) sammanfattar detta genom att ange hur mycket varje faktor betyder för hur en grupp elever i medeltal svarar på frågan om *framtidsutsikter*. Tabellen ska förstås på följande sätt: Grundnivån, som är 4,96 respektive 5,02, dvs. ca 5,0 för både åk 7-9 och gymnasisterna, är medelvärdet modellen ger för *framtidsutsikter* om man svarar mittvärdet 3 på de femgradiga skalorna och inte har

funktionsnedsättning. För dem som i stället för 3 svarar 4 på *skolsituation*, ökar medelvärdet för *framtidutsikter* med 0,28 respektive 0,31 för länets gymnasister och högstadieelever. På samma sätt ser vi att ett steg högre svar på frågan om *hälsa* skulle ge en ökning med 0,19 respektive 0,21, ett steg högre på *familjerelationer* en ökning med 0,10 respektive 0,8, ett steg högre på *ekonomi* en ökning med 0,14 respektive 0,14.³⁰

När vi tänker på vilken effekt en funktionsnedsättning skulle kunna ha på hur man svarar på frågan om egna framtiden, gissar vi kanske att det kan vara en negativ effekt. Modellen visar på en sådan negativ effekt, i medeltal -0,17 respektive -0,20 för gymnasiet och högstadiet. För att få en uppfattning av om detta är stora eller små effekter, kan man göra följande tankeexperiment: Om bara 20 av 100 som rapporterat en funktionsnedsättning skulle svara endast ett steg lägre på skalan om framtidsutsikter, skulle effekten bli att medelvärdet var 0,20 lägre för dessa. Då skulle alltså 80 av 100 inte alls låta detta påverka framtidsutsikterna.

I diagrammen för kommunens resultat på frågan om framtidsutsikter, har medelvärdet markerats och några linjer till vänster och till höger. Dessa linjer får symbolisera att olika grupper kan ha olika medelvärden beroende på hur de grupperar sig när det gäller svaren om skolsituation, hälsa, funktionshinder etc. (illustration 6.7 och 6.8).

Det vi kan se av diagrammen över svaren på frågan om de egna framtidsutsikterna är dels att en stor majoritet av kommunens ungdomar i gymnasiet år 2 och årskurs 8 har en optimistisk inställning när det gäller de personliga framtidsutsikterna. Gymnasisterna ligger lite över länet och i åk 8 ligger de lite under länet i stort, när det gäller hur stor denna majoritet är. Men vi kan också se att det finns några få som verkligen ser negativt på sina framtidsutsikter, och det betyder att man inte kan sluta att söka efter dessa som skulle kunna behöva särskilt stöd i viktiga livsområden.

---

³⁰ Ökningarna är genomsnittliga och inte för en elev. Och de gäller när värdet för *en* variabel ökar med en enhet givet att *de andra variablerna i modellen inte ändras*.

Illustration 6.9: Påverkan på *framtidssikter* av *funktionsnedsättning* och av hur nöjd man är med vissa förhållanden. Länet.

Gymnasiet år 1-3, länet			Grundskolan åk 7-9, länet		
Faktor	Effekt	Osäkerhet	Faktor	Effekt	Osäkerhet
(Grundnivå)	4,96	0,05	(Grundnivå)	5,02	0,11
Skolsituation (1 – 5)	0,28	0,03	Skolsituation (1 – 5)	0,31	0,04
Hälsa (1 – 5)	0,19	0,03	Hälsa (1 – 5)	0,21	0,04
Familjerelationer (1 – 5)	0,10	0,03	Familjerelationer (1 – 5)	0,08	0,04
Ekonomi (1 – 5)	0,14	0,03	Ekonomi (1 – 5)	0,14	0,03
Funktionsnedsättning (0/1)	- 0,17	0,08	Funktionsnedsättning (0/1)	- 0,20	0,08

Här ser vi t.ex. att de gymnasister i länet som svarat ett steg högre än andra på hur nöjda de är med sin hälsa (femgradig skala) men samma på de andra frågorna i listan, hade 0,19 högre i medeltal på svaret om framtidssiktterna. Bland högstadiungdomarna var motsvarande effekt nästan densamma, 0,21. Kompisrelationer och kön har tagits bort ur modellen eftersom de inte gjorde någon skillnad när det gäller svaren om framtidssikter, dvs. effekten var ungefär noll.

Sammanfattning framtidssikter

I resultatet av sambandsanalysen, som redovisas i tabellen (illustration 6.9), ser vi att högre värden på svar om hur nöjd man är med sin *skolsituation*, sina *familjerelationer*, sin *hälsa* och sin *ekonomi* är positivt kopplade till *framtidssiktterna*.

Och att svaret *ja* på frågan om man har en *funktionsnedsättning* är negativt kopplat till *framtidssiktterna*. För länet som helhet gäller att denna negativa koppling är så pass svag att den motsvarar att högst 20 % av dem som svarat att de har en funktionsnedsättning lät detta dra ner *högst ett skalsteg* på den sjugradiga skalan om framtidssikter.

Diskussion

Många ungdomar flyttar från hemorten och hemkommunen för att studera eller söka arbete. Det är också ett sätt att få nya erfarenheter och vidgade perspektiv på tillvaron. Att förmå utflyttade ungdomar att återvända kan i många fall vara en bättre strategi för kommunen än att försöka få dem att stanna kvar, med tanke på de möjligheter till personlig utveckling som det innebär att flytta till en annan plats för en period.

Två viktiga skäl till att återvända som många ungdomar anger är jobb och relationer till släkt och familj. Om man politiskt kunde påverka något av detta, t.ex. arbetsmarknaden, skulle det kanske vara en möjlig motåtgärd mot en alltför negativ balans när det gäller unga människors in- och utflyttning.

Ungdomars utflyttning från länet som inte återställs med återflyttning inom ett begränsat antal år, kan ha allvarliga följder för många kommuner, som vi sett speciellt tydligt under de senaste 10-15 åren. Länet som helhet har en brist på invånare i reproduktiv ålder jämfört med riket, dvs. den ålder man har när man i allmänhet skaffar barn. Det visar sig nu också i en motsvarande brist på barn i noll till

tioårsåldern. Vi kan föreställa oss att vi kan gå en ogynnsam framtid till mötes, om denna obalans i ungas flyttande bort ifrån och tillbaka till kommunen fortsätter.

ARBETE

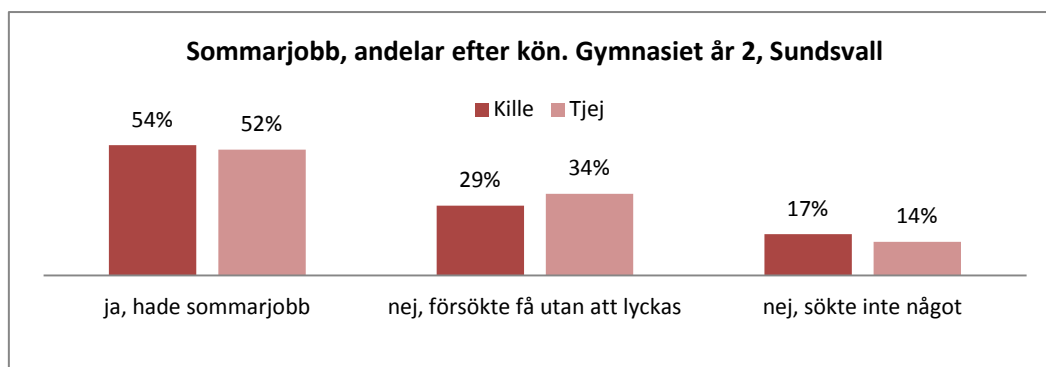

I enkäten har eleverna svarat på om de hade sommarjobb i somras och om de har ett extrajobb då de svarar på enkäten, vilket skedde under hösten 2012. Att ha ett sommarjobb kan vara ett bra sätt att bekanta sig på ett konkret sätt med arbetslivet. När det gäller extrajobb kan det relateras till att bli bekant med vad det innebär att ha anställning, men det relaterar också till hur mycket fritid man har och hur ens ekonomi är under studietiden. Analyser av dessa sambandsmekanismer som går på tvären mellan enkätens områden kommer dels att redovisas i de slutliga kommunrapporterna, dels i den länsövergripande rapport som ska vara klar i höst.

Sommarjobb

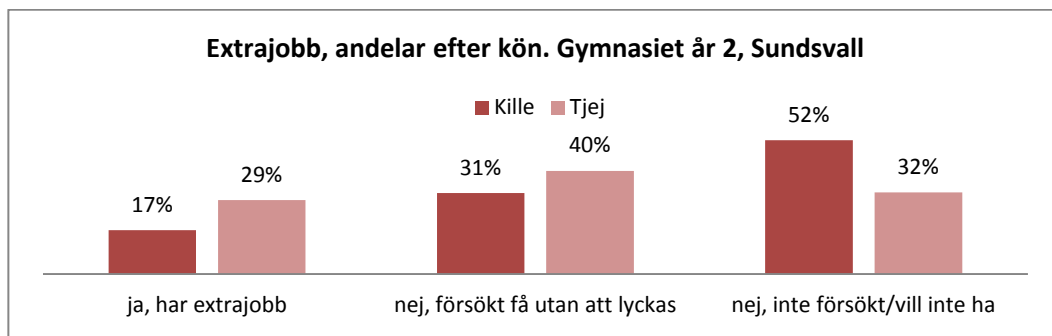
Det var drygt hälften av gymnasieungdomarna boende i Sundsvall som hade haft sommarjobb månaderna innan höstterminen 2012, då enkätundersökningen gjordes. Det var nästan ingen skillnad mellan killar och tjejer i hur stor andel det var som hade sommarjobbat. När det gäller extrajobb under terminen är det dock skillnad mellan könen. Det är färre killar än tjejer som svarat att de hade extrajobb och fler killar än tjejer som misslyckats med att få ett sådant. (Illustration 7.1 och 7.2).

Illustration 7.1

Vi ser bl.a. att av gymnasieeleverna år 2 boende i Sundsvall uppgav 54 % av killarna att de hade sommarjobb sommaren 2012.

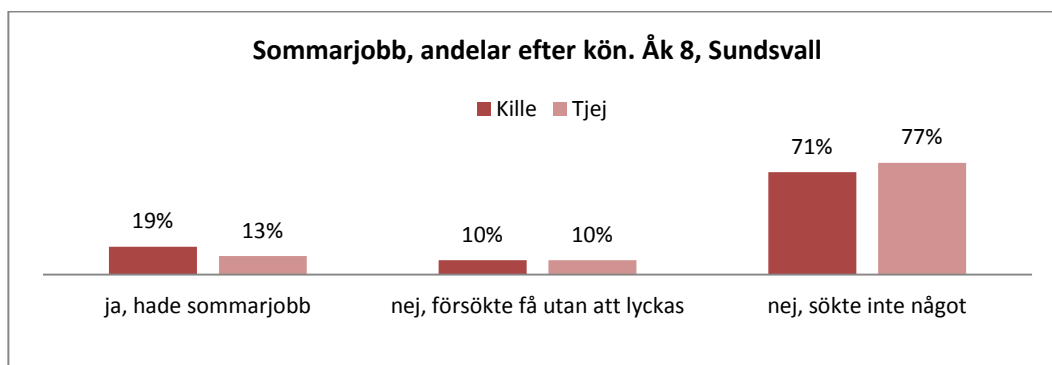
Illustration 7.2

När det gäller extrajobb i Sundsvall ser vi bl.a. att 28,6 % av tjejerna i gymnasiets år 2 svarat att de har ett extrajobb.

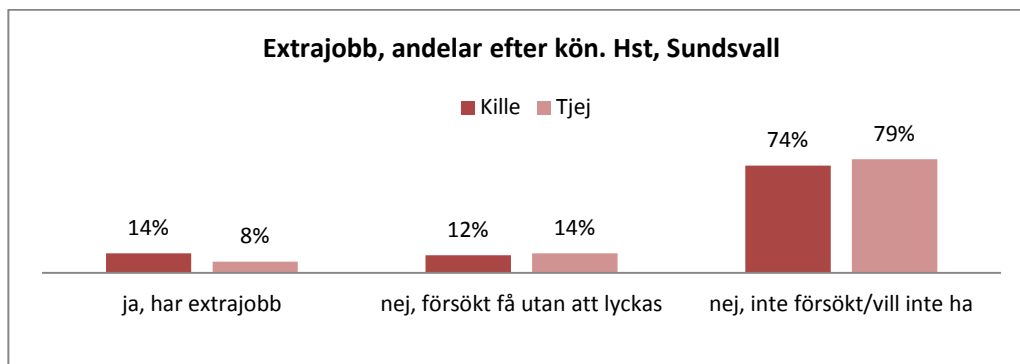
Bland eleverna i åk 8 var det inte alls lika vanligt som bland gymnasisterna att de haft sommarjobb eller hade extrajobb under terminen. Det var fler killar än tjejer i den åldersgruppen som haft sommarjobb och likaså fler som hade extrajobb. (Illustration 7.3 och 7.4.)

Illustration 7.3

Här kan vi bl.a. se att 19 % av killarna på högstadiet i Sundsvall svarat att de hade sommarjobb sommaren 2012.

Illustration 7.4

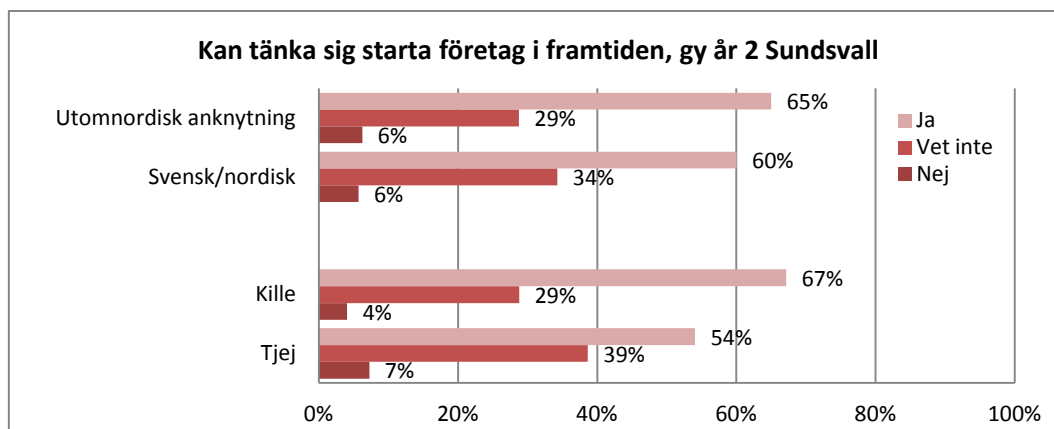
Här ser vi t.ex. att 14 % av tjejerna i åk 8 i Sundsvall svarat att de sökt extrajobb utan att lyckas få anställning.

Starta eget

Viljan att starta företag har betydelse för utveckling och tillväxt i en region och i en kommun, och det har diskuterats ganska mycket under många år hur stor andel av nya företag som startas av kvinnor och av män. Det har också framgått att invandrare i Sverige i ganska stor utsträckning driver egna företag i Sverige. Med den bakgrunden kan det vara av intresse att undersöka attityderna till att starta eget bland ungdomarna och jämföra killar med tjejer men även jämföra dem som har en familjeanknytning utanför Norden med dem som varken själva är födda utanför Norden eller har någon förälder som är det.

I kommunen bland gymnasister i år 2 är det så mycket som 2/3 av killarna och drygt hälften av tjejerna som svarar ”ja” på frågan om att starta eget företag i framtiden. Det är högre än i länet som helhet bland killarna men lika högt för tjejerna som i länet, där motsvarande andelar är 59 % respektive 54 %. Bland killar och tjejer tillsammans som har utomnordisk anknytning är andelen i Sundsvall höga 65 % (illustration 7.5 och 7.6). Eftersom dessa är ganska få, kan procenttalet delvis bero på tillfälligheter om vilka som deltar just detta år. I länet är andelen i denna grupp som svarar att de kan tänka sig starta företag 59 %.

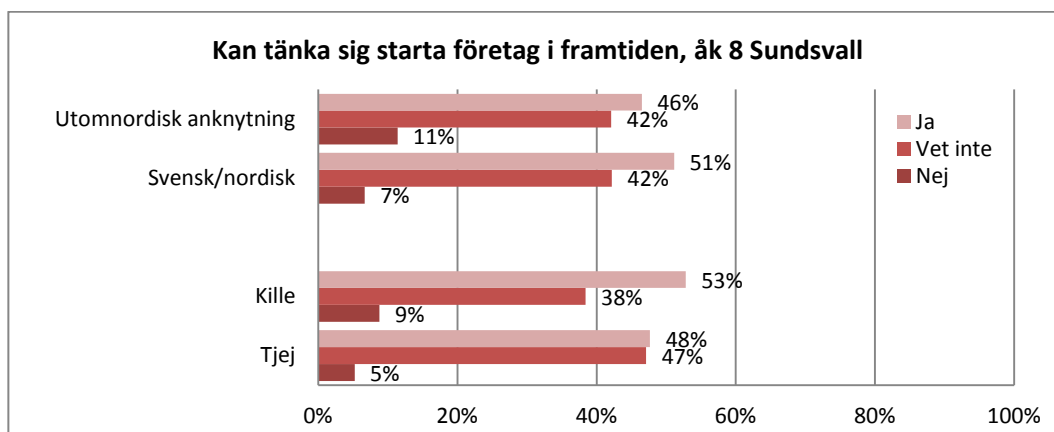
Illustration 7.5

Vi ser t.ex. att 67 % av killarna och 54 % av tjejerna i kommunen som går år 2 i gymnasiet, svarar att de kan tänka sig att starta eget företag i framtiden.

Illustration 7.6

Här kan vi se att andelen tjejer i åk 8 i kommunen som svarar att de kan tänka sig starta företag i framtiden är 48 %. Bland tjejer och killar med utomnordisk familjeanknytning, är andelen ungefär densamma: 46 %. För hela länet är båda dessa andelar 47 %.

När det gäller hur svaren faller i högstadiegruppen, ser vi att det är betydligt större andel än i gymnasiet som svarar att de inte vet och därmed är det också lägre andel som svarar "ja" på frågan om att starta företag. Vi kan se att andelen som kan tänka sig starta företag i framtiden är ungefär lika hög mellan killar och tjejer och likaså ungefär lika hög bland de med utomnordisk anknytning som de utan den anknytningen. För alla kategorier är andelen som svarar att de kan tänka sig starta företag omkring 50 % (illustration 7.6).

Sammanfattning arbete

Vi kan se att inställningen till att ha sommarjobb, extrajobb och till att starta eget företag i framtiden inte skiljer sig åt på något systematiskt sätt mellan killar och tjejer i kommunen. Det kan vara intressant att konstatera detta eftersom frågan om hur stor andel av nystartade företag som haft män eller kvinnor som ledare har varit en fråga som gett upphov till ett stort antal projekt i flera av länets kommuner som haft till syfte att öka andelen nystartade företag med en kvinna som företagsledare. Men det går utanför den här rapporten att försöka hitta eventuella kopplingar mellan dessa två perspektiv, varför vi får lämna detta till ett annat tillfälle.

SKOLA

Skolan är en viktig institution för ungdom. Det enkla påståendet rymmer flera dimensioner. En tolkning av meningen är att skolan ger förutsättningar för att nå de grundläggande kunskaper som är nödvändiga för en individs samhälls- och yrkesliv (räkna, läsa, skriva). En annan tolkning är att skolan är viktig för att säkerställa individens konkurrenskraft i att gå vidare till högre studier. En tredje tolkning är att skolan är viktig för formandet av socialt liv.

Inledning

John Dewey, amerikansk progressivistisk utbildningsfilosof och känd för sin idé om 'learning by doing', skrev redan 1897³¹ i sitt pedagogiska charta att "I believe that the school is primarily a social institution. Education being a social process... I believe that education, therefore, is a process of living and not a preparation for future living". Detta leder Dewey till slutsatsen att "I believe, finally, that the teacher is engaged, not simply in the training of individuals, but in the formation of the proper social life".

Deweys påståenden är samtidigt inspirerande och utmanande. Utmanande i meningen att skolan har ett stort ansvar att axla, och stora möjligheter att vara ett levande föredöme för de unga. Dewey får även stöd av Västernorrlands ungdomar i att undervisningens och lärarens betydelse för bedömningen av skolsituationen är hög. Frågan är då hur eleverna uppfattar sin skola och möjligheten att påverka sin vardag i skolan. Det är vad detta kapitel kommer att handla om.

För rapporteringen av elevernas svar om sin skola redovisar vi för både åk 8 och gymnasiet år 2 resultaten efter vilken kommun deras skola tillhör. I andra kapitel i rapporten har vi redovisat gymnasiet resultat efter boendekommun, som beskrivits i rapportens inledning.

Vi har valt att redovisa analyser av svaren om mobbning, främlingsfientlighet, sexuella trakasserier, våld och lika villkor mellan flickor och pojkar. Vi ser dessa

---

³¹ Dewey, J; My pedagogical charta, 1897

som kvalitetsindikatorer som kan jämföras mellan skolor och kommuner. Vi ser också samband mellan andra frågor om kvalitet i skolan, t.ex. vad eleverna tycker om undervisningen, lärarna, skolbiblioteket, skolmiljön och skolhälsovården å ena sidan och svaren på en fråga om hur nöjda de är med sin skolsituation å den andra.

Oönskade handlingar

Frågor om t.ex. främlingsfientlighet, sexuella trakasserier och lika villkor är frågor om mänskliga rättigheter. Ungdomarna har fått svara hur bra eller dåligt det stämmer att mobbning, främlingsfientlighet etc. är ett problem i deras skola. Gymnasieskolorna i Sundsvall, utom de minsta, kan här jämföras med kommunens och länets genomsnittssiffror. Vi hittar inte några allvarliga avvikelser från länets procenttal hos skolorna, för de olika indikatorerna, även om det finns viss variation. I många fall är andelen som svarar att dessa saker är ett problem på skolan i de flesta fall högst 6 %. Detaljerna redovisas i tabellerna i illustration 8.1.

Illustration 8.1: Andel som instämmer med påståendena, Sundsvall 2012, Gy år 2

Indikator	Hedbergsskolan	Mikael Elias NTI-teoretiska	gymnasiet	Plus-gymnasiet	Skvadern
Mobbning är ett problem i skolan	6 %	2 %	9 %	4 %	5 %
Främlingsfientlighet är ett problem	6 %	2 %	6 %	8 %	3 %
Sexuella trakasserier är ett problem	4 %	2 %	6 %	4 %	2 %
Våld är ett problem i skolan	5 %	2 %	9 %	4 %	3 %

Indikator	Sundsvalls praktiska	Thorens Business School	Västermalm	Sundsvall	Länet
Mobbning är ett problem i skolan	5 %	1 %	6 %	5 %	7 %
Främlingsfientlighet är ett problem	11 %	8 %	9 %	7 %	9 %
Sexuella trakasserier är ett problem	0 %	4 %	6 %	4 %	4 %
Våld är ett problem i skolan	3 %	1 %	6 %	4 %	4 %

Vi ser t.ex. att endast 3 % av elever i år 2 på Sundsvalls praktiska svarade att de tyckte våld var ett problem vid skolan.

Tabellerna som sammanfattar svaren från åk 8 visar inte samma låga siffror som de från gymnasiet år 2. Särskilt Hagaskolan, Höglunda och Nivrena visar att många elever vid skolorna tycker att mobbning främlingsfientlighet, sexuella trakasserier eller våld är problem. Vid Matfors skola är det framförallt mobbning som är ett problem enligt många av eleverna i åk 8. Mer detaljerad information finns i de två tabellerna i illustration 8.2.

Illustration 8.2: Andel som instämmer med påståendena, Sundsvall 2012, åk 8

Indikator	Bergsåkers skola	Engelska skolan	Haga- skolan	Heliossk, Sidsjön	Höglunda- skolan	Kunskaps- akademien
Mobbning är ett problem i skolan	13 %	7 %	22 %	0 %	21 %	8 %
Främlingsfientlighet är ett problem	13 %	8 %	20 %	3 %	10 %	3 %
Sexuella trakasserier är ett problem	9 %	4 %	19 %	3 %	8 %	5 %
Våld är ett problem i skolan	10 %	5 %	17 %	0 %	23 %	8 %

Indikator	Lidens skola	Matfors skola	Mimer- skolan	Nivrena- skolan	Vibacke- skolan	Sund- svall	Länet
Mobbning är ett problem i skolan	5 %	25 %	12 %	21 %	14 %	13 %	19 %
Främlingsfientlighet är ett problem	0 %	9 %	2 %	20 %	7 %	10 %	12 %
Sexuella trakasserier är ett problem	5 %	13 %	7 %	5 %	7 %	8 %	10 %
Våld är ett problem i skolan	0 %	6 %	3 %	21 %	5 %	11 %	13 %

Vi ser t.ex. att inga elever i åk 8 i Lidens skola tyckte att främlingsfientlighet eller våld var ett problem vid skolan.

Lika villkor

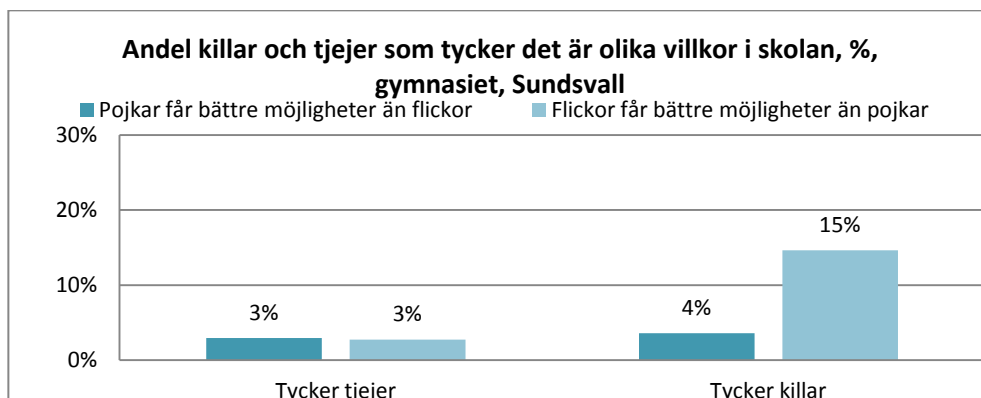
Två frågor i luppenkäten ger svar på om eleven *inte* tycker att det är lika villkor med avseende på kön. Ena frågan, gäller om det stämmer med deras uppfattning att flickor får bättre villkor än pojkar och den andra om det motsatta stämmer, att pojkar får bättre villkor än flickor. Vi redovisar hur många procent av svaren på vardera frågan som är att detta stämmer mycket bra eller ganska bra. Övriga svarsalternativ var ”stämmer ganska dåligt”, ”stämmer mycket dåligt”, stämmer varken bra eller dåligt” och ”vet inte”. Genom att dessutom separera tjejernas och killarnas svar från varandra får vi en ganska nyanserad bild av läget när det gäller uppfattningen om det råder lika villkor. Och om det inte gör det, vilket kön uppfattas som missgynnat respektive gynnat.

I illustrationerna 8.3 och 8.4 här nedanför kan vi se samma mönster i gymnasiet år 2 och i högstadiets åk 8, även om procentsiffrorna skiljer sig marginellt. Den ganska stora grupp killar som upplever att *flickor får bättre möjligheter än pojkar* motsvaras inte av en grupp tjejer som tycker motsatsen. I siffror är det bara 3 % respektive 5 % av tjejerna i år 2 och i åk 8, som svarar att pojkar får bättre möjligheter, medan motsvarande för killarna, dvs. att flickorna får bättre villkor är 15 % och 19 % respektive.

För att göra denna analys på skolnivå har vi satt gränsen *minst 60 enkätsvar* från skolan. Vi tittar alltså bara på de större skolorna för att se de mer lokala förhållan-

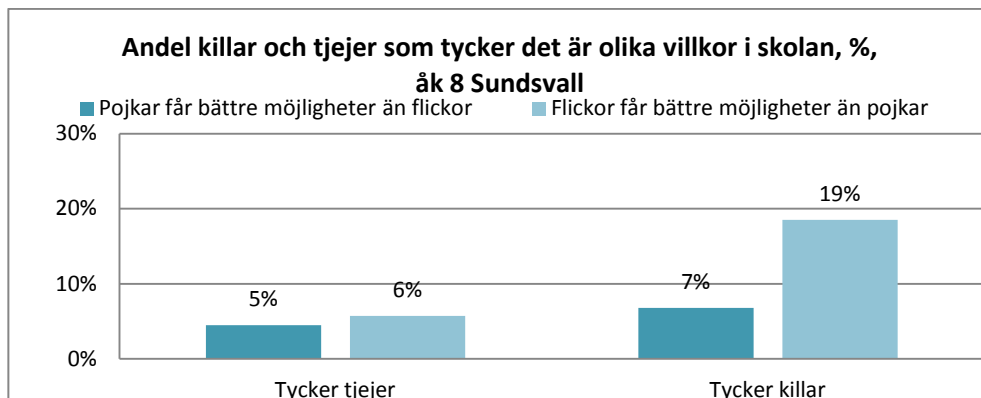
dena när det gäller *lika villkor*. Detta för att resultaten ska vara någorlunda stabila och inte bara spegla tillfälligheter.

Illustration 8.3

Vi ser t.ex. att 15 % av killarna tyckte att flickor får bättre möjligheter än pojkar.

Illustration 8.4

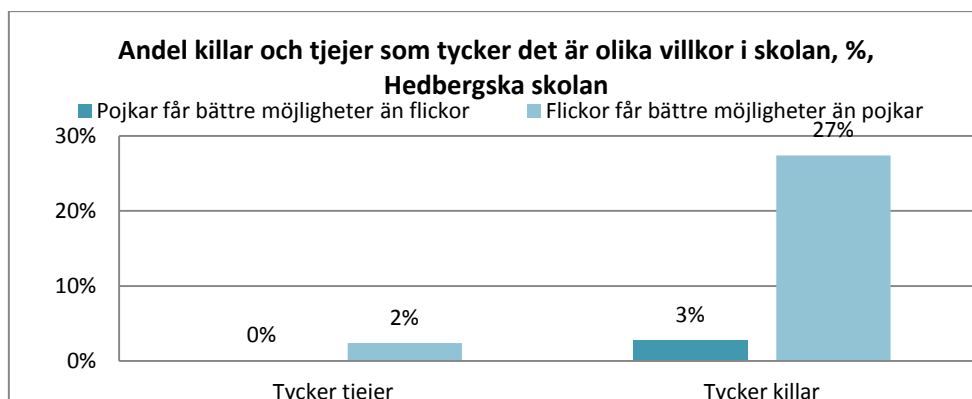

Här framgår bl.a. att 5 % av tjejerna tyckte att pojkar får bättre möjligheter än flickor.

Av de större gymnasieskolor vi analyserat, dvs. de största, är det bara Skvaderns gymnasieskola som inte visar upp det mönster som vi sett i data för gymnasieskolorna sammantaget. Där är svaren inte på något sätt iögonenfallande. Det är få killar och tjejer, 3 till 6 procent som tycker att pojkar eller flickor får bättre förutsättningar (illustration 8.5b). Hedbergsska skolan är i stället kontrasten till Skvadern i detta hänseende; ingen tjej påstår att pojkar får bättre förutsättningar, men 27 % av killarna svarar att flickor gynnas i förhållande till pojkar. (Illustration 8.5a.)

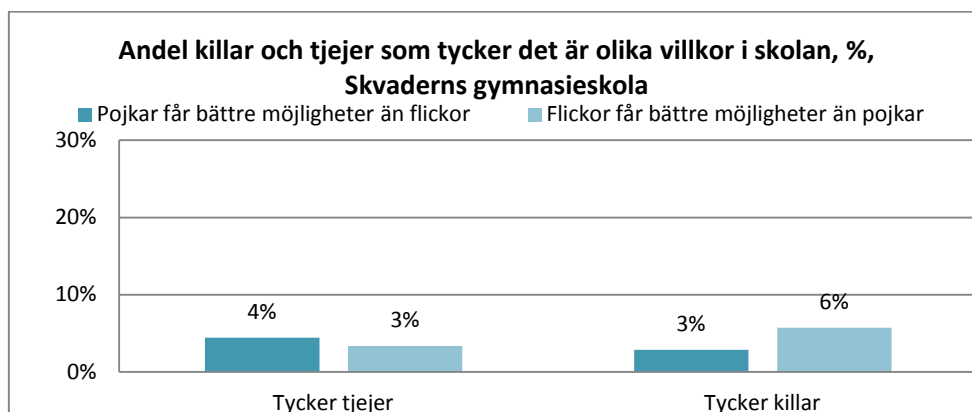
Västermalms skola och Thorens Business School visar upp samma mönster som länets sammanlagda gymnasieskolor; där det är 15 % av alla killar som svarar att flickor gynnas jämfört med pojkar. Motsatt ståndpunkt är ovanlig bland både tjejer och killar. Mer precis är det 14 % av killarna på Västermalm som svarar detta och 18 % på Thorens (illustration 8.5c-d).

Illustration 8.5a

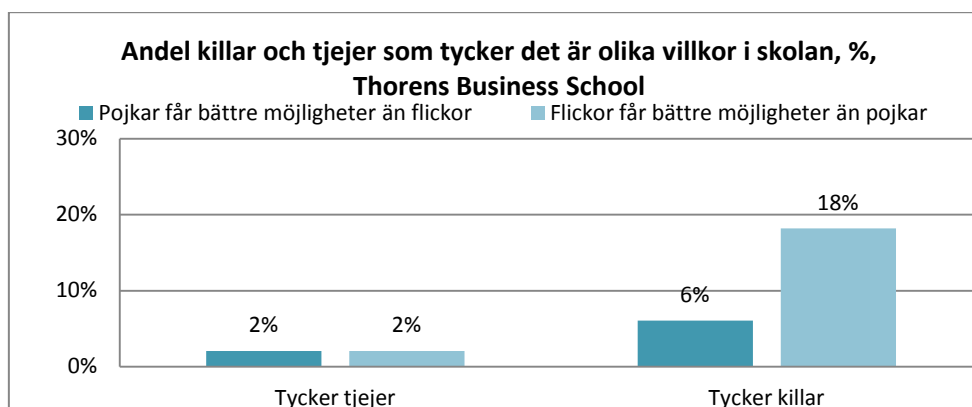
Vi ser t.ex. att 27 % av killarna tyckte att flickor får bättre möjligheter än pojkar.

Illustration 8.5b

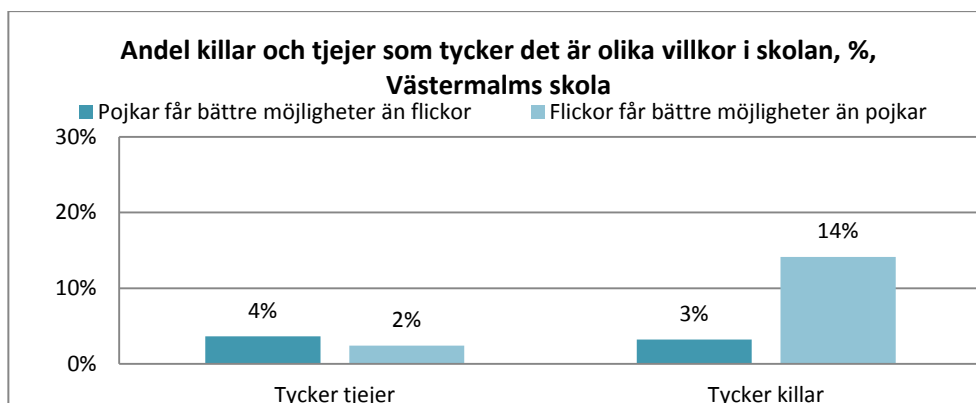
Här framgår bl.a. att 4 % av tjejerna tyckte att pojkar får bättre möjligheter än flickor.

Illustration 8.5c

Vi ser t.ex. att 18 % av killarna tyckte att flickor får bättre möjligheter än pojkar.

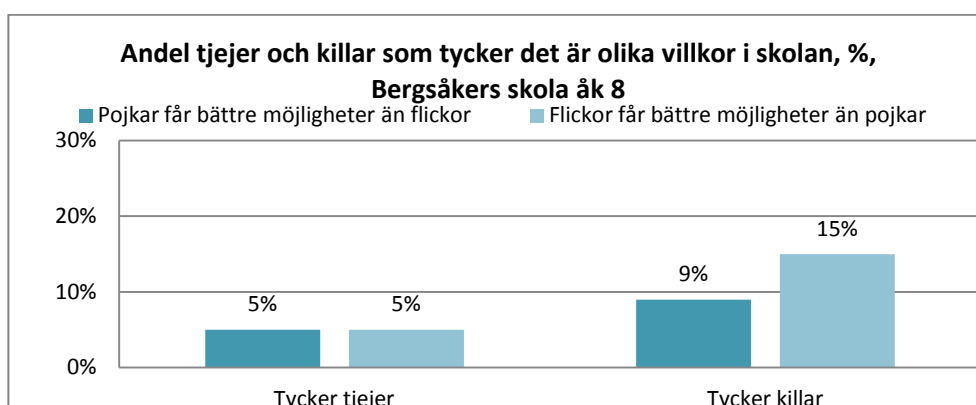
Illustration 8.5d

Här framgår bl.a. att 4 % av tjejerna tyckte att pojkar får bättre möjligheter än flickor.

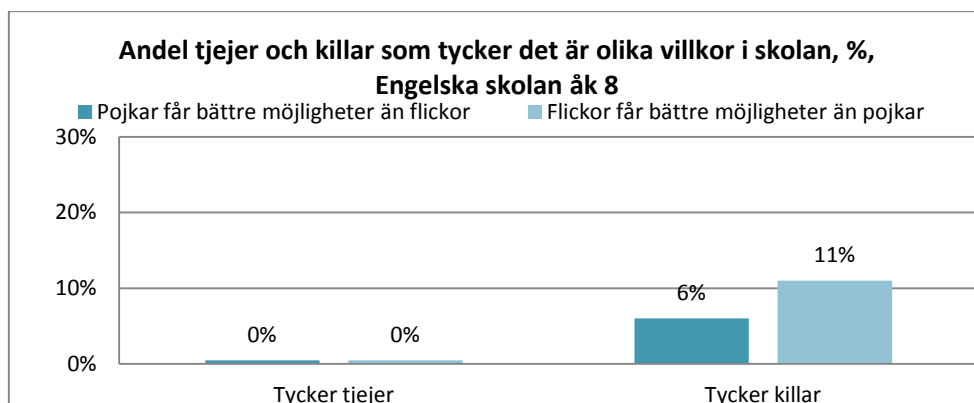
I skolor som har åk 8 är det också mer eller mindre ett liknande mönster som vi sett i gymnasieskolan. Men mönstret är inte lika tydligt pga. att det på Höglunda-skolan och Hagaskolan finns en hel del tjejer som antingen svarar att pojkar gynnas eller att flickor gynnas. På de två skolorna är det också så mycket som 14 % av killarna som svarar att *pojkar gynnas jämfört med tjejer*. Resultatet på Nivre-naskolan är i stället väldigt entydigt på det sättet att inte några tjejer påstår att killar gynnas. Däremot svarar 14 % av killarna att detta gäller för flickor. Bergsåkers skola och Engelska skolan visar också upp samma mönster, men på olika och lite lägre nivåer när det gäller hur stor andel som gav det ena eller det andra svaret. Detaljerna i hur det övergripande mönstret för lika eller olika villkor framgår av diagrammen för dessa skolor med elever i åk 8, illustration 8.6a-e.

Illustration 8.6a

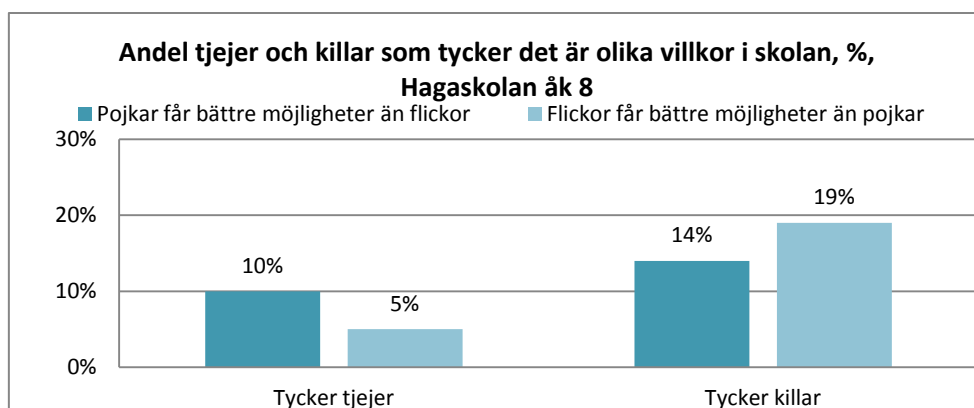
Här framgår bl.a. att 9 % av killarna tyckte att pojkar får bättre möjligheter än flickor.

Illustration 8.6b

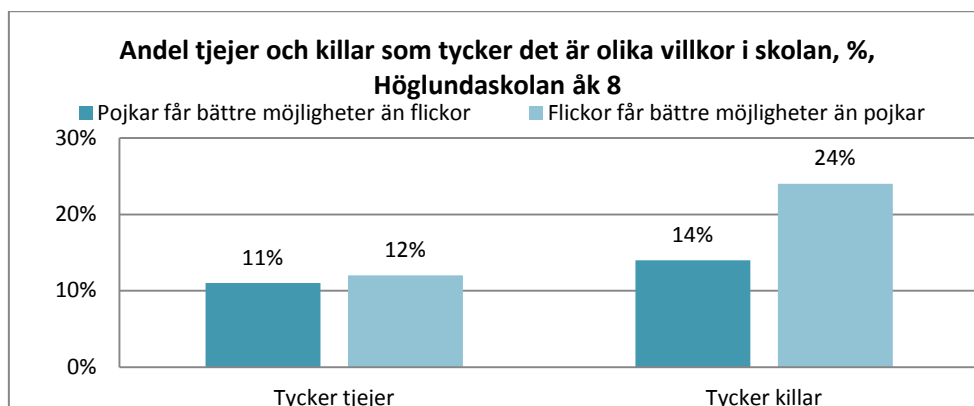
Här ser vi bl.a. att inga tjejer rapporterade om olika villkor. Av killarna var det 11 % som tyckte att flickor ges bättre villkor än pojkar.

Illustration 8.6c

Här framgår bl.a. att 19 % av killarna tyckte att flickor får bättre möjligheter än pojkar.

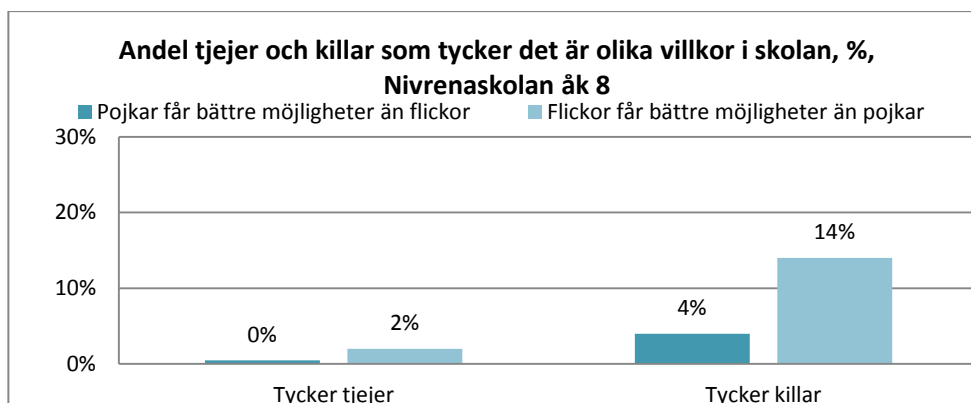
Illustration 8.6d

Här framgår bl.a. att 12 % av tjejerna tyckte att flickor ges bättre möjligheter än pojkar.

Illustration 8.6e

Här kan vi t.ex. se att 4 % av killarna tyckte att pojkar får bättre möjligheter än flickor.

Sammanfattning lika villkor

Vi har sett att det är ett stort antal killar i Sundsvalls gymnasieskolor år 2 som har uppfattningen att *flickor får bättre villkor än pojkar* i skolan, betydligt fler än de killar som tycker tvärtom. Det är i själva verket 15 % av killarna i gymnasieskolan som tycker detta. Bland tjejer är det en lika liten andel som tycker att *flickor får bättre möjligheter än pojkar* som tvärtom. Det är 3 % av tjejerna som svarar det ena och 3 % det andra. Situationen är ungefär som i hela länet.

Om man ser till de enskilda skolorna är Hedbergska skolan den skola som visar upp det mest iögonenfallande mönstret i enkätsvaren, där 27 % av killarna tillsammans med 2 % av tjejerna svarar att *flickor får bättre möjligheter än pojkar*. Men på denna skola svarade ingen enda tjej att *pojkar får bättre möjligheter*. Det var stor skillnad mellan Skvadern och övriga gymnasieskolor. Skvadern visade inte något mönster som tydde på att tjejer eller killar tyckte att det var olika villkor mellan dem. Thorens och Västermalm visade ett liknande mönster som Hedbergska men med lite lägre andelar av killarna som svarade att flickor fick bättre möjligheter.

I åk 7-9 kan situationen också beskrivas som att ett påfallande stort antal killar anser att villkoren i skolan är olika när pojkars och flickors möjligheter jämförs. Illustration 8.4 sammanfattar situationen över alla skolor, även de mindre, som har åk 8. Det är 19 % av killarna och 6 % av tjejerna svarar att *flickor gynnas* i skolan. Betydligt färre tycker det motsatta. Men det finns variation mellan skolorna som kanske kan ge ledtrådar till bakomliggande mekanismer. Personal som arbetar i skolan och känner till praktikens kontext, kanske kan förstå mer av resultatet än utomstående. Vi ser att det på Hagaskolan och Höglundaskolan är ca 50 till 60 % av eleverna i åk 8 som svarar att det på ena eller andra sättet är olika villkor mellan könen. På Bergsåkers skola är det ca 35 % som påstår det medan det på Engelska skolan och Nivrena bara är ca 15 till 20 %. Man kan lägga märke till att bilden för Hagaskolan innebär något som kunde kallas polarisering, där det var lika

stor övervikt bland tjejerna för att *pojkar gynnas* som övervikten bland killarna att *flickor gynnas*.

Kanske man kan förstå något av skillnader mellan enskilda skolor om man känner skolorna inifrån. Men trots skillnader är ett övergripande mönster gemensamt för skolorna, nämligen att den största kategorin i varje diagram är andelen killar som tycker flickor får bättre möjligheter än pojkar.

Elevernas inflytande i skolan

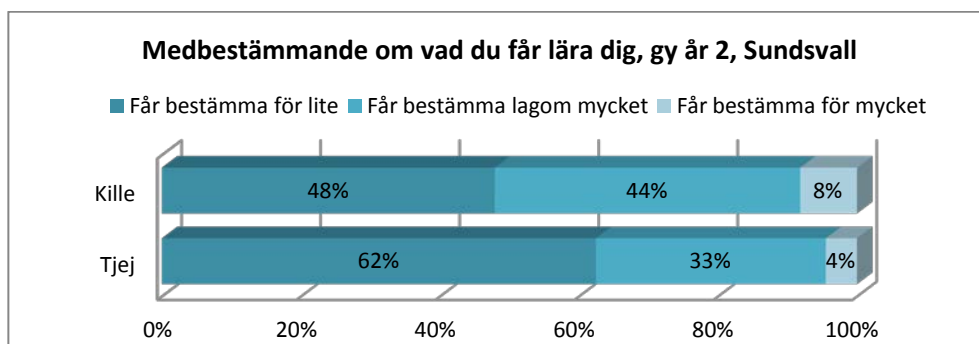
Många elever blir motiverade i skolarbetet av att de får ha inflytande över vad och hur de ska lära sig mm. medan andra kanske inte vill eller inte har förmågan att avgöra sådant, utan kanske hellre överlåter detta till skolan eller läraren. En del frågor om elevers inflytande kan gälla individuella processer i skolan, andra kan gälla kollektiva processer. Man kanske också kan säga att det i skolan kan behövas en jämvikt mellan rutiner och flexibilitet, mellan obligatoriskt och valbart. När det gäller arbetsformer är individuella lärstilar kanske också ett relevant begrepp i frågan om inflytande.

I enkäten har ungdomarna svarat på frågor om hur mycket de som elev VILL respektive FÅR vara med och bestämma om följande områden: *vad de får lära sig* och *hur, skolmiljön, läxorna, proven, schemat* mm. Här redovisar vi svaren på frågorna om VAD och HUR de får lära sig det som skolan handlar om. De som gett samma svar på hur mycket de VILL som på hur mycket de FÅR vara med och bestämma i en fråga, har vi redovisat som att de *får bestämma lagom mycket*. Då kan det vara så att några av dessa på båda frågorna svarat *väldigt mycket* medan andra på båda svarat *ganska lite* osv.

Resultaten för kommunen visar i stort att ungefär hälften av eleverna tycker de får vara med och bestämma för lite om flera saker i skolan. Det är genomgående en större andel av tjejerna, 55 % till 60 %, än av killarna, runt 50 %, som svarar detta i hela länet.

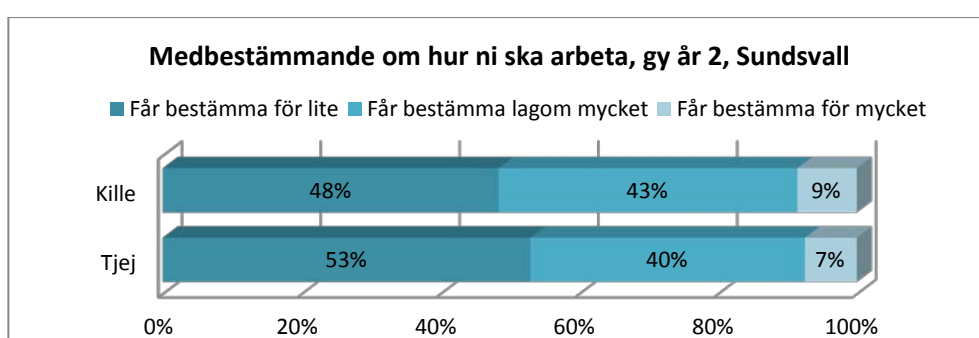
I gymnasieskolan i kommunen är det ganska stor skillnad mellan tjejers och killars svar på frågan om medbestämmande om *vad de får lära sig*, medan det bara är en liten skillnad i åk 8 (illustration 8.7 – 8.10). När det gäller den frågan är det bara 33 % av tjejerna men 44 % av killarna i gymnasiet år 2 som svarar att de FÅR bestämma i samma utsträckning som de VILL (illustration 8.7). Men bland tjejer och killar i åk 8 är det ungefär lika stor andel, 40 % respektive 42 % som svarar detta (illustration 8.9).

Illustration 8.7

Vi ser t.ex. att 62 % av tjejerna i kommunens gymnasium år 2, svarar att de får bestämma för lite över vad de får lära sig i skolan. Nästan hälften, 48 %, av killarna tycker likadant.

Illustration 8.8

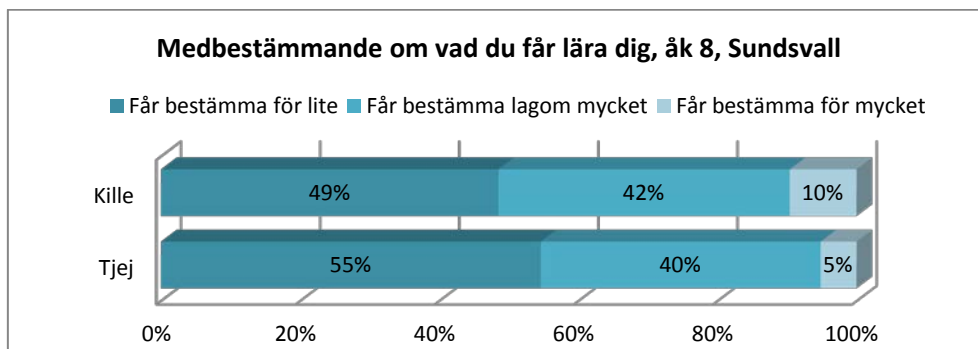

Det är 43 % av killarna och 40 % av tjejerna som svarar att de får bestämma *lagom mycket*. Några av dessa svarade att de **FÅR** bestämma *ganska lite* och likaså att de **VILL** bestämma *ganska lite*, andra svarar att de både **FÅR** och **VILL** bestämma *ganska mycket*, *väldigt mycket* osv. Alltså det är de som får bestämma så mycket som de vill om detta.

För högstadiungdomarna visar analysen att ca fem till tio procent svarar att de får bestämma mer än de skulle vilja. Av gymnasisterna är denna andel lika stor som i åk 7-9. Kanske det finns risk för överkrav i medbestämmande på en del elever som i stället skulle behöva ha en tydligare struktur att förhålla sig till.

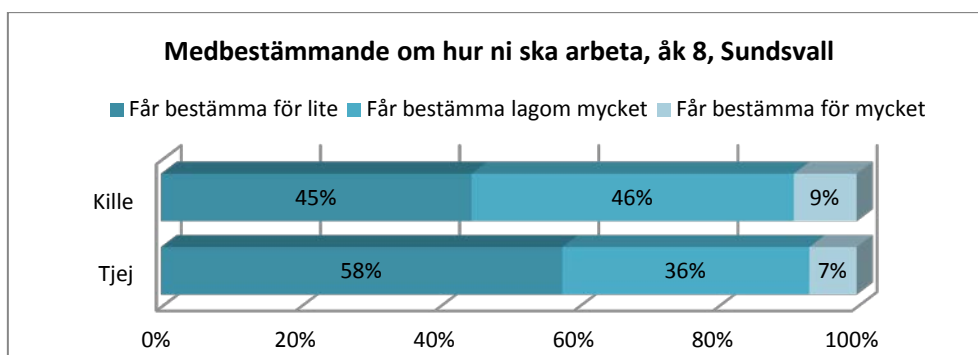
Skillnaden mellan andelen tjejer och andelen killar som tycker de får bestämma för lite är på gymnasiet störst på frågan om att bestämma *vad man får lära sig*, men i åk 7-9 är skillnaden störst på frågan om *hur man ska arbeta*. Men det är inte troligt att man behöver se skillnaden mellan åldrarna eller mellan könen som någon viktig faktor. Snarare kan man fundera på hur individualisering eller förändring i klassrumsarbetet kan påverka den här situationen, och vad som är önskvärt att uppnå.

Illustration 8.9

Nästan precis hälften av killarna och 55 % av tjejerna i åk 8 tycker att de får bestämma för lite om vad de får lära sig i skolan.

Illustration 8.10

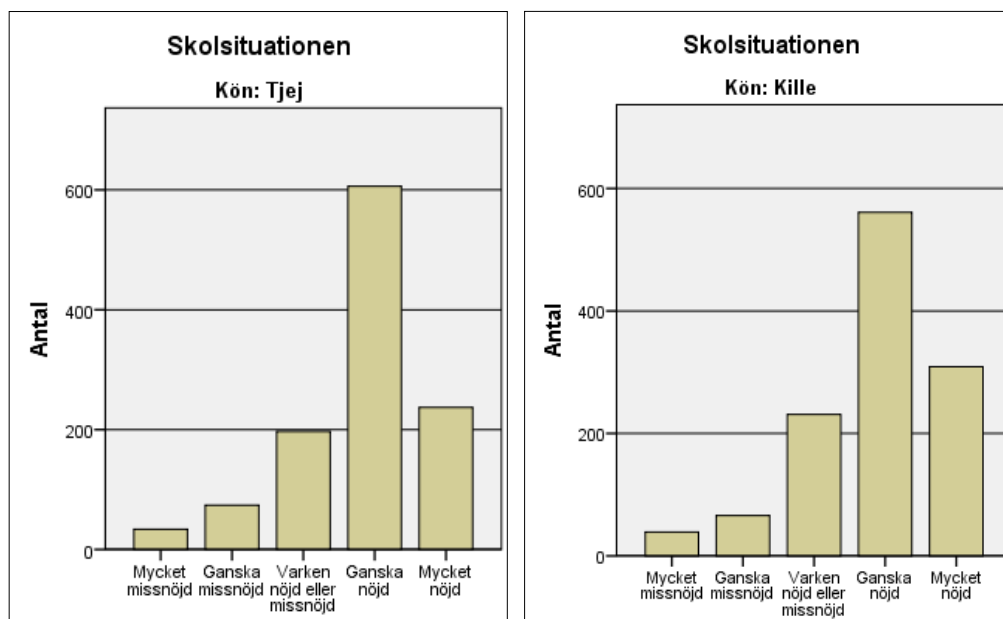

Här ser vi t.ex. att 7 % av tjejerna och 9 % av killarna i åk 8 svarade att de fick bestämma mer än de ville om arbetsformerna i skolan.

Vad påverkar nöjdhet med skolsituationen?

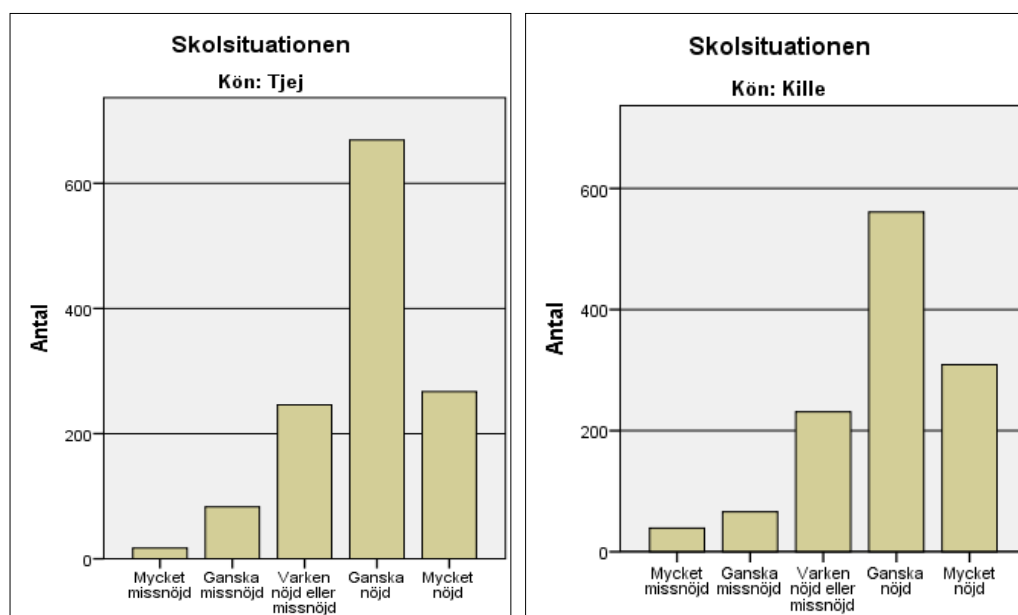
Analyserna i det här avsnittet handlar om hur ungdomarna svarat på frågor om hur bra eller dåligt de tycker om vissa funktioner eller processer på skolan, och vilka av dessa som spelar roll för hur nöjda de är med sin allmänna skolsituation. Funktionerna och processerna som prövats är *undervisningen, lärarna, möjligheten till extra hjälp, tillgången till datorer, skolhälsovården, skolbiblioteket, skolmiljön och skolmaten*. Analyserna, som gjorts var för sig för tjejer och killar, visar vilket som spelar större respektive mindre roll för dem när det gäller hur de ser på sin skolsituation. Gymnasieskolan med hela länet sammanslaget analyseras för sig och åk 7-9, hela länet, för sig. Anledningen till att vi slår ihop kommunerna och studerar data för länet för att analysera svaren på frågan om skolsituation, är att vi utgår från att sambandsmönstren och mekanismerna som skapar sambanden är ganska generella bland ungdomarna och att vi då kan utnyttja det större underlaget för att få mer stabila resultat som inte är så känsliga för tillfälligheter och slump.

Illustration 8.11: Elevernas bedömning av sin skolsituation. Gy år 1-3, länet

Vi ser t.ex. att drygt 600 tjejer i gymnasiet år 1-3 i länet, något fler än killarna, svarar att de är *ganska nöjda* med skolsituationen medan något färre tjejer än killar svarar att de är *mycket nöjda*.

Illustration 8.12: Elevernas bedömning av sin skolsituation. Åk 7-9, länet

Bland högstadiungdomarna i länet ser vi samma mönster som i föregående diagram, dvs. att bland killarna är det fler än bland tjejerna som svarar att de är *mycket nöjda* med sin skolsituation.

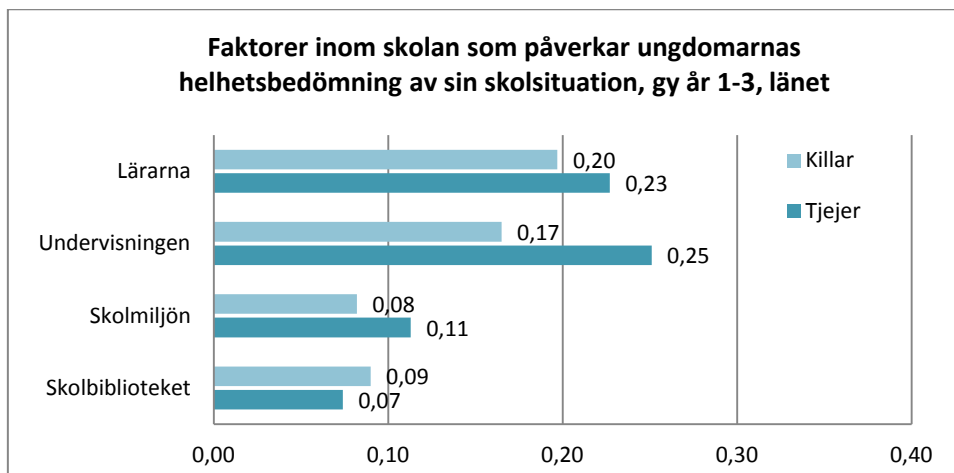
Illustration 8.11 visar hur svaren på frågan om skolsituationen fördelar sig över den femgradiga skalan bland gymnasieskolans elever. Fördelningen i åk 7-9 var snarlik (illustration 8.12). I båda fallen var det något högre andel bland tjejer än killar som svarade *ganska nöjd* och något högre andel bland killar som svarade antingen *varken nöjd eller missnöjd* eller *mycket nöjd*.

Det vi nu också analyserat är vilka funktioner och processer – vi kan kalla dem *faktorer* – i skolan som bidrar till att en del svarar att de är missnöjda och andra att de är nöjda med sin situation. För gymnasieungdomarna var det samma faktorer som spelade roll för tjejer och killar, medan detta i åk 7-9 skiljde till en del mellan könen.

Resultatet av analysen av hur faktorerna spelar roll för elevernas skolsituation visas i illustration 8.13 och 8.14. Diagrammen ska tolkas så att längden på en stapel i diagrammet visar hur stark påverkan just den faktorn har. Mer precis uttryckt: *hur mycket högre* (eller lägre) i medeltal *nöjdheten med skolsituationen* är för dem som svarar ett skalsteg högre (eller lägre) på den faktor som stapeln avser. Då är det förutsatt att svaren på övriga faktorer är lika. Faktorens effekter på *nöjdhet med skolsituationen* är uppskattningar med en viss felmarginal, som kan vara olika för de olika faktorerna.

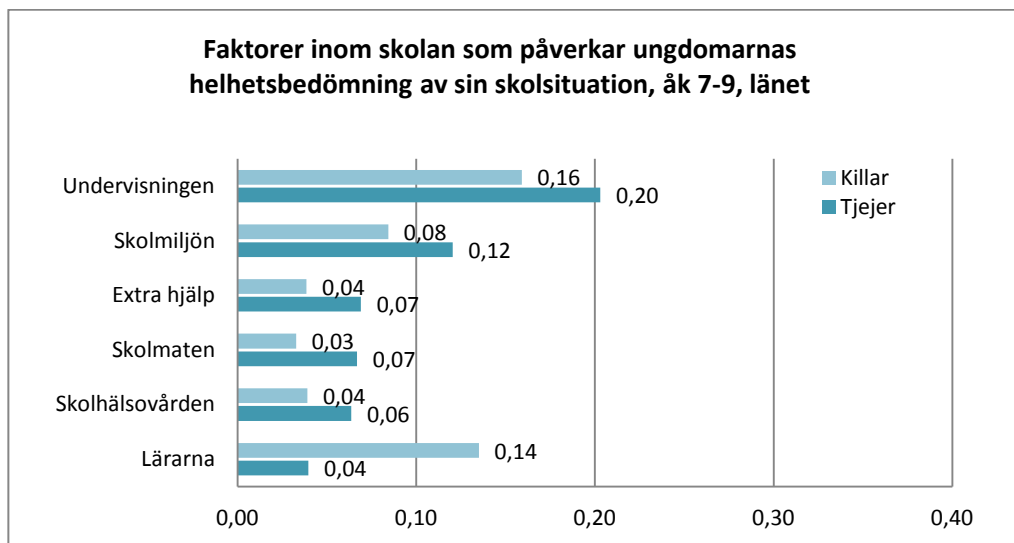
Tolkningsexempel som förtydligar vad effekterna betyder finns i anslutning till diagrammen här nedanför.

Illustration 8.13:

Tjejernas värde för faktorn *lärarna* är 0,23, vilket kan tolkas så att de som svarar ett steg högre på den femgradiga skalan om lärarna men samma på övriga faktorer, i genomsnitt svarar 0,23 högre på frågan om skolsituationen. Detta gäller för gymnasiet, hela länet sammantaget.

Illustration 8.14:

För åk 7-9 i länet ser vi t.ex. att killarnas värde för faktorn *undervisningen* är 0,16, vilket kan tolkas så att de som svarar ett steg högre på den femgradiga skalan om undervisningen men samma på övriga faktorer, i genomsnitt svarar 0,16 högre på frågan om skolsituationen. Detta gäller åk 7-9, hela länet sammantaget.

Analysen av gymnasieungdomarnas svar om deras skolsituation och svarens samband med faktorer i skolan, visar att fyra faktorer har statistiskt säkerställd effekt på skolsituationen: *lärarna*, *undervisningen*, *skolmiljön* och *skolbiblioteket*. Samma faktorer framträder i analysen för tjejer som för killar. Lärarna och undervisningen spelar störst roll, och den skillnad vi ser mellan tjejer och killar är att faktorn *undervisning* har betydligt större effekt på nöjdheten med skolsituationen för tjejer än för killar. En möjlig tolkning av detta kan vara att en del tjejer och killar lägger olika betydelse i vad de menar med skolsituationen, på det sättet att fler tjejer än killar huvudsakligen tänker på skolresultat eller -prestationer, medan fler killar än tjejer lägger in andra saker i begreppet skolsituation. Om det vore på det sättet skulle det förklara skillnaden i undervisningens betydelse mellan tjejer och killar. En annan möjlig tolkning får vi om vi lägger fokus på undervisningen i stället för skolsituationen. Då skulle en hypotes kunna vara att påverkan av *undervisning* beror på hur väl undervisningen passar en elevs behov. Och om den är utformad så att den passar fler av tjejerna än av killarna, skulle det också kunna ge det resultat som analysen visar.

Vi måste betona att det ovanstående bara är tolkningshypoteser, och det skulle behövas särskild för att reda ut detta med större grad av säkerhet. Bland annat kan ytterligare faktorer behöva vara med i analysen. Men skälet till att ta upp diskussionen är frågor om orsaker till de genomsnittliga betygsskillnader som finns mellan tjejer och killar i skolan – tjejer i genomsnitt har högre betyg än killar i de flesta ämnen - och som gjorts tydlig i och med betygsstatistik under de senaste ca 25 åren.

Sambandsmönstret ser lite annorlunda ut i högstadiet jämfört med gymnasiet. När det gäller resultaten om samband mellan olika faktorer och *nöjdhet med skolsituationen* bland högstadieungdomarna i länet, spelar liksom för gymnasiet *undervisningen, lärarna* och *skolmiljön* en stor roll. Men vad de tycker om skolbiblioteket har inte en statistiskt säkerställd påverkan på hur de svarat om skolsituationen. *Extra hjälp, skolmaten* och *skolhälsovården* har säkerställd effekt bara för tjejerna och *lärarna* bara för killarna.

Om killarna tycker lärarna är bra eller dåliga har en betydande effekt på hur nöjda de är med skolsituationen. Det är ju som väntat. Men att detta inte gäller för tjejerna på högstadiet är svårt att förklara. Här har vi inte ens förslag till tolkningar.

Diskussion

Svensk skola står idag inför stora utmaningar. I regeringens strategi för ungdomspolitik³² skriver de:

”Regeringen kan identifiera flera viktiga utmaningar för svensk skola. Den viktigaste utmaningen handlar om resultaten, som behöver förbättras i både grund- och gymnasieskolan. ... Det finns vissa systematiska skillnader i skolresultat på nationell nivå. Elever vars föräldrar är högutbildade har högre betygsgenomsnitt än elever som har föräldrar med lägre utbildningsnivå. Flickor har genomsnittligt högre betyg än pojkar. En... annan viktig utmaning är att skapa en skola där alla elever kan känna trygghet och studiero. Skolan måste tydligt ta ställning för de mänskliga rättigheterna och för de demokratiska värden som ligger till grund för vårt samhälle. Även om de flesta skolor präglas av ett bra arbetsklimat för elever och lärare, visar uppföljningen av ungas levnadsvillkor att många elever upplever mobbning och hot i skolan. Skolan måste upplevas som en trygg plats för barn och unga och vara en plats där alla ges lika möjligheter.”

Mycket av det regeringen skriver bekräftas av andra studier. ”Var fjärde elev har inte avslutat sina gymnasiestudier efter fyra år på gymnasiet. Psykisk ohälsa och mobbing leder allt för ofta till skolavhopp. För dessa unga väntar en lång väg in

---

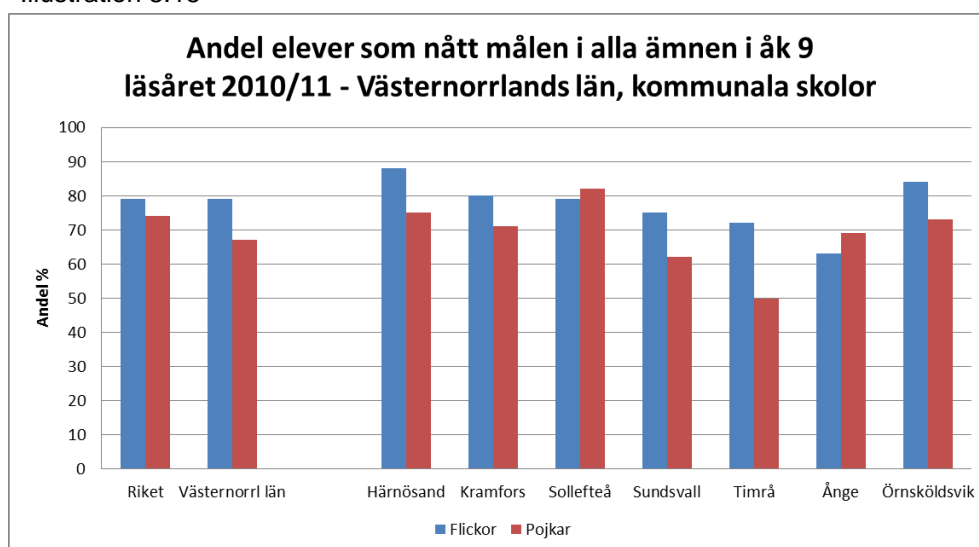
³² Regeringen, Skr 2009/2010:53, sid 38

mot arbetsmarknaden”³³. I en internationell studie gjord av Kairos Future³⁴ svarade 43 procent av ungdomarna att deras högsta önskan för framtiden var att få någonstans bra att bo och ett jobb. 44 procent av ungdomarna i Sverige oroar sig för att inte få ett jobb. Skolans arbete blir en viktig faktor att studera i detta.

Det finns oroande resultat i länet gällande skolresultat. Enligt siffror från Skolinspektionen³⁵ är andelen pojkar som når slutbetyg i alla ämnen i årskurs nio i Västernorrland oroväckande lågt. Vi börjar se utvecklingen av en könssegregerad skola som systematiskt missgynnar pojkar.

Illustration 8.15

Jämförs detta material med rikssiffror framstår Västernorrland som det län med den lägsta andelen pojkar som klarar målen i alla ämnen i årskurs nio läsåret 2010/2011. En uppenbar slutsats är att skolans verksamhet måste analyseras. Frågan är vad som kan göras.

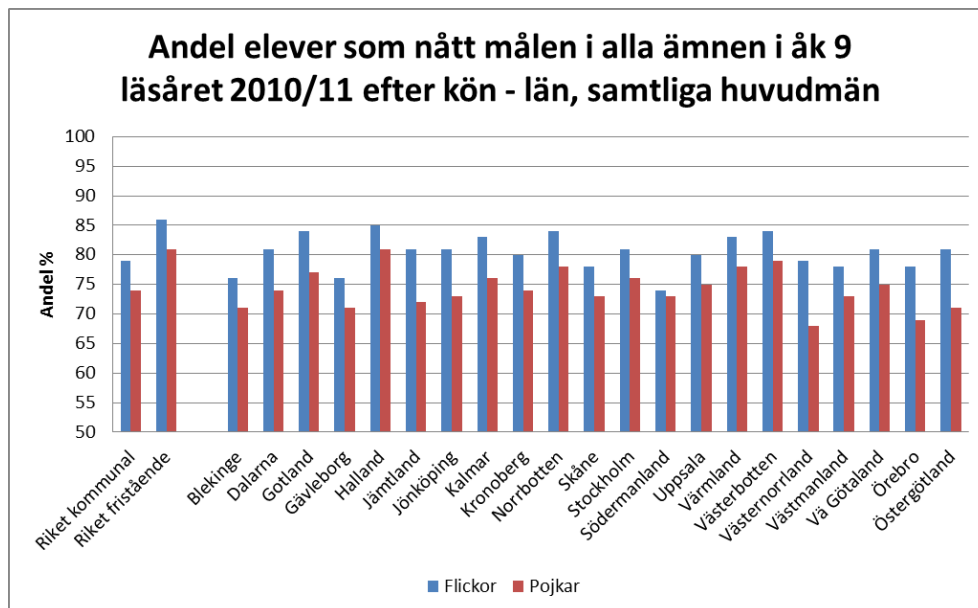
---

³³ Ungdomsstyrelsen, 2013

³⁴ Kairos Future, Global Youth, 2013

³⁵ Skolinspektionen, Region norr, power-pointpresentation, 2013

Illustration 8.16

En person som försökt peka på förtjänster och brister i skolans arbete är en för tillfället mycket refererad och uppmärksam australiensisk vetenskapsman – John Hattie. Hans böcker³⁶ är spännande att läsa. Vad Hattie gjort är metaanalyser av befintlig forskning ur vilken han försökt dra generella slutsatser. Hattie är en seriös och engagerad forskare på skolområdet. Hans böcker har tolkats som att vi skall lära oss rätt sätt att undervisa genom effektmätningar och Lesson studies av olika slag. Med detta avses att det viktiga är a) vad vi kan mäta att elever lär sig och b) hur man kan planera sin undervisning på bästa sätt. En kritisk granskning av hans slutsatser föranleder oss dock att ställa frågan om han inte uteslutit betydelsefulla faktorer av betydelse för undervisningen. Kan inte ett lika viktigt vetenskapligt förhållningssätt vara att utgå från de problem man som professionell lärare möter och därmed fokusera de erfarenheter som den praxisnära didaktiska forskningen ger?

³⁶ Hattie, J; Visible learning, Routledge 2009. Hattie, J; Visible learning for teachers, Routledge 2012

John Hattie skriver själv i en av sina böcker att denna inte handlar om att ge en nyanserad och detaljerad bild av vad som händer i klassrummet på grundval av kvalitativa studier, inte heller att återge kritiska diskussioner om klass, fattigdom, familjers resurser och hälsa och hur detta influerar skolan. Samtliga dessa punkter är, menar vi, viktiga för en analys om skolans funktionssätt och resultat. Hatties böcker handlar istället mycket om att kvantifiera ett antal påverkansfaktorers resultat på elevers studieprestationer. Men skall alltid dessa beaktas i pedagogisk praxis? Professor Ingrid Carlgren har i ett inlägg om detta t ex konstaterat att Hattie visat att 'minskad ängslan' har stor effekt på skolresultaten. Framförallt rör denna ängslan prov och matematik. Borde då inte en rationell slutsats för att nå bästa effekt i vårt skolsystem vara att prov och matematik tas bort från skolan?

Diane Rawitch är en amerikansk forskare med annan utgångspunkt än Hattie. Hon skrev år 2010³⁷ boken "The Death and Life of the Great American School System", med undertiteln "How Testing and Choice are Undermining Education". Här argumenterar hon för att en skola på vetenskaplig grund behöver en vision om vad god undervisning är. Hon menar att det väsentliga är kvaliteten i kursplanerna/styrdokumentet – dvs. vad undervisningen skall fokusera. Vad vi inte behöver, enligt Rawitch, är a) fortsatta omorganiseringar /förändringar, b) att lärarens professionalitet ersätts med management och administrativ styrning, c) att undervisningsinnehåll reduceras till några få ämnen, d) ett alltför ensidigt fokus på effektmätningar, e) att vi tappar skolornas kontakt med lokalsamhället, f) att vi får en segregerad skola, g) ett alltför dominerande perspektiv på skolor som företagssamhet istället för allmännytta samt h) att vi bortser från att fattigdom påverkar barnens möjlighet att lära.

Vi menar att Rawitch argumentation är viktig att lyfta fram tillsammans Hatties analys. Till detta kan läggas Hatties betoning av att det viktiga för skolans resultat inte primärt är effektmätningar, utan att där finns många motiverade och engagerade goda lärare. Den slutsats vi drar är att de frågor som Hattie och Rawitch väcker rimligen är viktiga för utvecklingen av den lokala ungdomspolitiken. I alla fall om vi lyssnar på ungdomarna. Skolan var en fråga som prioriterades högt på listan över områden de önskade att kommunen skulle satsa på.

---

³⁷ Rawitch, D; The Death and Life of the Great American School System, Basic Books, 2010

HÄLSA

Förhållanden under barn- och ungdomsåren har stor betydelse för både den psykiska och fysiska hälsan under hela livet (Folkhälsoinstitutet 2013)³⁸. De flesta svenska tonåringar, både flickor och pojkar, upplever att de har god hälsa, såväl psykiskt som fysiskt (Hagquist 2008³⁹; SNIPH 2011⁴⁰).

Inledning

Samtidigt som majoriteten av ungdomarna har god hälsa, kan man sedan 20 år tillbaka i tiden se en stadig ökning av psykosomatiska symptom bland ungdomar.

Sedan mitten på 1980-talet har risken för psykisk ohälsa bland pojkar i nionde klass fördubblats. För flickor i årskurs sju har risken för psykisk ohälsa fyrdubblats under samma period (Hagquist 2010)⁴¹. Psykosomatiska symptom som ökat bland ungdomarna är bland annat oro, nedstämdhet, sömnbesvär, trötthet, huvudvärk och stressrelaterade besvär. Den oroande utvecklingen kan ses bland annat genom att ett ökat antal unga vårdas på sjukhus för depression (Folkhälsoinstitutet 2012). Liknande mönster, med ökande psykosomatisk ohälsa bland tonåringar, kan ses i flera andra jämförbara länder i västvärlden (Ravens-Sieberer 2009)⁴². Trots forskning på området finns liten kunskap om varför den psykosomatiska

---

³⁸ Folkhälsoinstitutet (2013) Barn och Ungas hälsa. <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Barns-och-ungas-halsa/> 20130618

³⁹ Hagquist, C (2008) Psychometric properties of the PsychoSomatic Problems Scale: A Rasch analysis on adolescent data. *Social Indicator Research* 86: 511-523

⁴⁰ SNIPH. (2011) Svenska skolbarns hälsovanor 2009/10. SNIPH, Östersund

⁴¹ Hagquist, C (2010) Discrepant trends in mental health complaints among younger and older adolescents in Sweden: An analysis of WHO data 1985-2005. *Journal of Adolescent Health* 46: 258-264

⁴² Ravens-Sieberer U, Torsheim T, Hetland J et al. (2009) Subjective health, symptom load and quality of life of children and adolescents in Europe. *International Journal of Public Health* 54:151-159

ohälsan bland tonåringar ökar. Någon egentlig förklaring till skillnaden mellan pojkar och flickor har hittills inte gått att fastställa (Angold & Costello 2006)⁴³.

Den fysiska hälsan beskrivs ofta med hjälp av indikatorer som belyser övervikt och fetma, motion, stillasittande fritid, kostvanor, samt konsumtion av tobak, alkohol och narkotika. De flesta av dessa indikatorer beskriver levnadsvanor snarare än hälsa, vilket kan motiveras med att levnadsvanor under barn- och ungdomsåren har stor betydelse för hälsan under hela livet. Fysisk aktivitet är tillsammans med hälsosam kost grundpelarna för bra folkhälsa medan fysisk inaktivitet, stillasittande, ökar risken för att drabbas av en rad olika sjukdomar som hjärt-kärlsjukdomar och diabetes (WHO 2011). I Sverige har under det senaste decenniet enkäter administrerats till ett mycket stort antal ungdomar i högstadie- och gymnasieåldern och man har bl.a. kunnat konstatera att andelen killar och tjejer i dessa åldrar som redovisar att de har bra eller mycket bra hälsa har minskat. Frågor om motion, kostvanor, konsumtion av alkohol, narkotika och tobak har också ställts och besvarats. Denna rapport kommer att blicka tillbaka och definiera dessa variabler som indikatorer för att söka efter förklaringsgrunder till rapporteringen av försämrade hälsa.

Det är lätt hänt att man överdriver betydelsen av enstaka resultat ett enstaka år, i en enkät som Lupp. Men när man kan följa hur ungdomarna svarar på en viss fråga över tid, ser man trender som kan säga något om hur ungdomars hälsa förändras i vissa avseenden och som kan ge värdefull återkoppling till den kommunala politiska nivån. Lupp-enkäten innehåller ett stort antal frågor som fungerar som indikatorer på god eller dålig hälsa, och som dels kan ses som mätningar av upplevd hälsa, dels som indikatorer på orsaker till bra eller dålig hälsa.

Indikatorer för hälsa

Vi börjar med att redovisa ungdomarnas skattning av upplevd hälsa. Indikator för hur bra ungdomarna upplever att de mår får vara andelen som svarar ”mycket bra” – högsta skattningen av fem alternativ – på frågan om hur de bedömer sin hälsa, sett över det senaste halvåret. Men i debatten talas mycket om att ungdomarna

---

⁴³ Angold, A., & Costello, E. J. (2006). Puberty and Depression. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 15(4), 919-937.

mår allt sämre och särskilt att tjejerna mår dåligt i dessa åldrar. Därför redovisar vi också en indikator för hur vanligt det är bland ungdomarna att de bedömer att de inte mår bra, som skapats av hur stor andel som svarat att de bedömer sin hälsa som *mycket dålig*, *ganska dålig* eller ”*varken eller*”/”*någorlunda*”.

Vi ser att färre killar i Sundsvall, både i gymnasieåldern och i åk 8, nu rapporterar att de uppskattar sin hälsa som *mycket bra* jämfört med 2009 och 2006. Minskningen mellan 2009 och 2012 för gymnasiekillar var från 40 % till 36 %. I åk 8 sjönk motsvarande andel för killarna från 50 % till 43 %. Tjejerna har över tid haft betydligt lägre andelar som mått *mycket bra*, och andelen bland gymnasietjejerna är nu så låg som 13 %. Motsvarande andel av tjejerna i åk 8 är nu 31 % efter en nedgång från 33 % 2009 och 34 % 2006. Andelen är ändå högre än i länet, där det bara är 27 % av tjejerna i åk 8 som svarar att de bedömer sin hälsa som *mycket bra*. (Illustration 9.1 och 9.2.)

Illustration 9.1: Hälsoindikatorer 1, Sundsvall gy år 2

	Kön	Åk 2 2012	Åk 2 2009	Åk 2 2006	Åk 2 Länet 2012
Hälsan är mycket bra	Tjej	13 %	23 %	24 %	16 %
	Kille	36 %	40 %	42 %	35 %
Hälsan är dålig eller ”varken eller”	Tjej	40 %	35 %	32 %	35 %
	Kille	25 %	26 %	22 %	25 %
Huvudvärk - en gång i veckan el. oftare	Tjej	50 %	56 %	53 %	47 %
	Kille	27 %	31 %	29 %	24 %
Ont i magen - en gång i veckan el. oftare	Tjej	36 %	40 %	38 %	35 %
	Kille	18 %	16 %	21 %	16 %
Känt sig stressad - en gång i veckan el. oftare	Tjej	78 %	80 %	77 %	75 %
	Kille	50 %	48 %	51 %	43 %
Svårt att somna - en gång i veckan el. oftare	Tjej	55 %	54 %	51 %	53 %
	Kille	46 %	39 %	40 %	42 %
Trött - en gång i veckan el. oftare	Tjej	88 %	90 %	88 %	85 %
	Kille	73 %	72 %	78 %	73 %
Sovit dåligt - en gång i veckan el. oftare	Tjej	56 %	62 %	54 %	54 %
	Kille	46 %	45 %	44 %	43 %

Vi ser t.ex. att 2012 var andelen gymnasiekillar som bedömde egna hälsan vara *mycket bra* 36 %. Sex år tidigare var den andelen 42 %. För tjejer är den andelen ännu lägre och hade sjunkit till 23 % redan 2009 och är nu nere i 13 %.

Nu till ungdomarna som bedömer att de *inte* mår bra. Det är de som varken svarat *mycket bra* eller *ganska bra* på frågan om sin hälsa. Den andelen bland killar i Sundsvall har bara haft en svag ökning, 22 % till 25 %, bland gymnasisterna och legat stilla på 19 % bland killar i åk 8 från 2006 till 2012. Bland tjejerna däremot har motsvarande andelar ökat från 32 % till 40 % i gymnasiet år 2 och från 24 % till 29 % i åk 8, räknat från 2006 till 2012. (Illustration 9.1 och 9.2.) Om man ser på indikatorer som kan vara associerade med att inte må bra, är t.ex. *stress* och

trötthet betydligt mindre vanligt bland killar än bland tjejer, både på gymnasiet och i åk 8, men inte ovanligt. Det innebär att det är väldigt vanligt att tjejer svarar att de är stressade åtminstone en gång per vecka, 78 % i gymnasiet, 69 % i åk 8. Andelen killar och tjejer, på gymnasiet och högstadiet, som rapporterar sömn- eller trötthetsproblem varierar en del, men är ungefär så högt som vid de tidigare mätningarna, 2006 och 2009. (Illustration 9.1 och 9.2.)

Illustration 9.2: Hälsoindikatorer 1, Sundsvall åk 8

	Kön	Åk 8 2012	Åk 8 2009	Åk 8 2006	Åk 8 Länet 2012
Hälsan är mycket bra	Tjej	31 %	33 %	34 %	27 %
	Kille	43 %	50 %	52 %	39 %
Hälsan är dålig eller "varken eller"	Tjej	29 %	28 %	24 %	30 %
	Kille	19 %	19 %	19 %	19 %
Huvudvärk - en gång i veckan el. oftare	Tjej	43 %	43 %	46 %	46 %
	Kille	23 %	31 %	27 %	25 %
Ont i magen - en gång i veckan el. oftare	Tjej	35 %	30 %	34 %	34 %
	Kille	17 %	21 %	21 %	18 %
Känt sig stressad - en gång i veckan el. oftare	Tjej	69 %	66 %	67 %	68 %
	Kille	38 %	46 %	42 %	38 %
Svårt att somna - en gång i veckan el. oftare	Tjej	52 %	44 %	49 %	54 %
	Kille	34 %	40 %	34 %	37 %
Trött - en gång i veckan el. oftare	Tjej	78 %	82 %	81 %	81 %
	Kille	67 %	72 %	72 %	68 %
Sovit dåligt - en gång i veckan el. oftare	Tjej	48 %	48 %	49 %	50 %
	Kille	33 %	40 %	38 %	38 %

Vi ser t.ex. att andelen tjejer i åk 8 som bedömde hälsan som *mycket bra* sjönk från 34 % till 31 % mellan 2006 och 2012. För killarna sjönk den kraftigare men på en högre nivå, från 52 % till 43 %.

Man brukar säga att det är viktigt att äta regelbundna måltider för att må bra. Vi kan se i tabellerna över hur många procent av ungdomarna som svarar att de hoppar över måltider respektive tränar sig svettig minst en gång per vecka, att det bland gymnasister är en ganska bra trend. Allt färre hoppar nu över lunchen ofta och mycket få slarvar med middagen. Andelen som tränar är stabilt hög, med bara en mindre nedgång för tjejerna sedan 2006. Annars är det inga nämnvärda skillnader mellan könen bland gymnasisterna i dessa avseenden (illustration 9.3). Bland högstadieelever är situationen med måltider och träning lik den bland gymnasisterna. Skillnaden är bara att färre av dessa yngre killar hoppar över frukosten (illustration 9.4). Annars är det inga nämnvärda olikheter mellan åk 8 och gymnasiet år 2 när det gäller de här indikatorerna.

Illustration 9.3: Hälsoindikatorer 2, Sundsvall gy år 2

	Kön	Åk 2 2012	Åk 2 2009	Åk 2 2006	Åk 2 Länet 2012
Hoppar över frukosten - flera gånger i veckan	Tjej	35 %	34 %	34 %	33 %
	Kille	34 %	31 %	33 %	35 %
Hoppar över lunchen - flera gånger i veckan	Tjej	16 %	17 %	20 %	14 %
	Kille	9 %	13 %	16 %	10 %
Hoppar över middag/kvällsmat - flera gånger i veckan	Tjej	5 %			6 %
	Kille	5 %			6 %
Tränar - en gång/vecka el. oftare	Tjej	74 %	74 %	79 %	75 %
	Kille	84 %	78 %	84 %	79 %

Tabellen visar bl.a. att andelen killar som *hoppar över frukosten flera gånger i veckan* varit i stort sett oförändrad sedan 2006 och är nu 34 %.

Illustration 9.4: Hälsoindikatorer 2, Sundsvall åk 8

	Kön	Åk 8 2012	Åk 8 2009	Åk 8 2006	Åk 8 Länet 2012
Hoppar över frukosten - flera gånger i veckan	Tjej	31 %	36 %	30 %	31 %
	Kille	20 %	23 %	19 %	23 %
Hoppar över lunchen - flera gånger i veckan	Tjej	20 %	23 %	21 %	18 %
	Kille	11 %	15 %	17 %	13 %
Hoppar över middag/kvällsmat - flera gånger i veckan	Tjej	5 %			5 %
	Kille	4 %			4 %
Tränar - en gång/vecka el. oftare	Tjej	81 %	84 %	89 %	82 %
	Kille	89 %	87 %	91 %	87 %

Vi ser t.ex. att andelen tjejer i åk 8 som *hoppar över frukosten flera gånger i veckan* ligger på 31 % och inte ändrats mycket sedan 2006..

Den tredje uppsättningen hälsoindikatorer som vi redovisar handlar om rökning och alkoholkonsumtion bland ungdomarna. Om vi börjar med att titta på tabellen för åk 8 (illustration 9.6) ser vi att det inte är många av ungdomarna som röker, snusar eller dricker alkohol. Det är klart önskvärda trender i alla indikatorerna sedan 2006 och det har faktiskt varit en halvering av andelen killar och tjejer som röker, snusar eller dricker alkohol. Varken killar eller tjejer sticker ut som något undantag i något hänseende. Det är alltså idel goda nyheter på den här fronten bland Sundsvalls ungdomar.

Bland ungdomar som går i gymnasiets år 2 är det betydligt vanligare att röka eller dricka än det är i åk 8. Killar och tjejer har ungefär samma vanor utom när det gäller att snusa och dricka folköl. Där är tjejerna underrepresenterade. En av fyra killar och tjejer röker och lite mindre än hälften dricker starka alkoholdrycker. Om man tittar efter trender från 2006 till 2012 kan man märka att andelen rökare varit ungefär oförändrat medan övriga procenttal minskat (illustration 9.5). Trenderna

har alltså varit gynnsamma bland gymnasieungdomarna, men på en högre nivå av tobaks- och alkoholbruk än i högstadiet.

Illustration 9.5: Hälsoindikatorer 3, Sundsvall gy år 2

	Kön	Åk 2 2012	Åk 2 2009	Åk 2 2006	Åk 2 Länet 2012
Röker - någon gång i månaden eller oftare	Tjej	25 %	29 %	24 %	25 %
	Kille	25 %	30 %	24 %	27 %
Snusar - någon gång i månaden eller oftare	Tjej	7 %	15 %	16 %	12 %
	Kille	25 %	26 %	29 %	26 %
Dricker folköl - någon gång i månaden eller oftare	Tjej	13 %	11 %	16 %	12 %
	Kille	24 %	31 %	37 %	24 %
Dricker starkt - någon gång i månaden eller oftare	Tjej	46 %	50 %	59 %	46 %
	Kille	42 %	50 %	60 %	44 %

Bland annat framgår det att andelen tjejer i gymnasiets år 2 som svarar att de *snusar någon gång i månaden eller oftare*, är nere på 7 %.

Illustration 9.6: Hälsoindikatorer 3, Sundsvall åk 8

	Kön	Åk 8 2012	Åk 8 2009	Åk 8 2006	Åk 8 Länet 2012
Röker - någon gång i månaden eller oftare	Tjej	8 %	17 %	14 %	9 %
	Kille	8 %	13 %	13 %	7 %
Snusar - någon gång i månaden eller oftare	Tjej	3 %	3 %	7 %	3 %
	Kille	7 %	12 %	14 %	7 %
Dricker folköl - någon gång i månaden eller oftare	Tjej	4 %	8 %	10 %	4 %
	Kille	6 %	10 %	14 %	7 %
Dricker starkt - någon gång i månaden eller oftare	Tjej	8 %	17 %	18 %	10 %
	Kille	7 %	14 %	17 %	8 %

Vi ser t.ex. att andelen killar i åk 8 som svarar att de *dricker starka alkoholdrycker* är nere på sju procent 2012. Det är ungefär samma andel som bland tjejerna.

Hälsoindikatorer sammanfattning

Ungdomarnas bedömning av den egna hälsan har haft en tydlig negativ utveckling sedan 2009 för både tjejer och killar i Sundsvall. Detta gäller både i gymnasieåldern och i åk 7-9. Dessutom har försämringen för flickor som grupp skett från en redan lägre nivå än killarnas. När det gäller indikatorerna om tobaks- och alkoholkonsumtion samt kost och motion är trenderna oftast neutrala eller positiva och de negativa trender som finns är inte alarmerande och det går knappast att relatera dem till den fallande trenden i bedömningarna av den egna hälsan.

Kvar är att i enkätsvaren i hälsoområdet se efter om indikatorerna om stress- eller sömnrelaterade problem kan förklara den nedåtgående trenden i hur ungdomarna bedömer sin hälsa. I Sundsvall har inga av dessa indikatorer heller ändrats mar-

kant, varken för killar eller tjejer och varken på gymnasiet eller i åk 8 (illustration 9.1 och 9.2).

För att få en noggrannare kontroll av vilka variabler i data som samvarierar med hälsobedömningen, har vi undersökt sambandsmått i samlade data för länet 2012 för de variabler som finns i våra indikatorer. De s.k. korrelationer vi då mätte upp visade sig bekräfta att indikatorer om kostvanor samt tobaks- och alkoholkonsumtion inte samvarierade nämnvärt med svaren på hälsofrågan. Det gjorde däremot *svårt att somna, ont i magen och tränar sig svettig*. Variabeln *svårt att somna* var som väntat också kraftigt korrelerad med *sovit dåligt*.

På det sätt som hälsofrågan är ställd i den här enkäten verkar det alltså som att kost-, rök- och alkoholvanors inverkan inte har genomslag i svaren. Kanske det kan bero på att en sådan inverkan till en del är långsiktig, så att den inte visar sig förrän senare i livet.

När det gäller området hälsa har våra preliminära analyser visat att det finns en variabel som har ett närmast förbluffande genomslag på många variabler som gäller hälsa. Det har framkommit i en del studier att ungdomar som har föräldrar som inte tillåter dem att dricka alkohol, också dricker i genomsnitt mindre och mer sällan än ungdomar vars föräldrar tillåter dem dricka. I luppenkäten finns svarsalternativet ”vet inte” på frågan om föräldrarna tillåter detta eller inte. Vi kan alltså dela in ungdomarna i tre kategorier efter vad de svarat på frågan om hur föräldrarna ställer sig till deras eventuella bruk av alkohol. Det som är överraskande är att denna kategorisering verkar kunna förklara mycket mer än ungdomarnas alkoholvanor. Så vi har en hypotes att kategoriseringen bara är en indikator som samvarierar med en mer djupgående skillnad som kan ha med föräldrarnas förhållningssätt eller kanske till och med deras tillhörighet i samhällsklasser att göra.

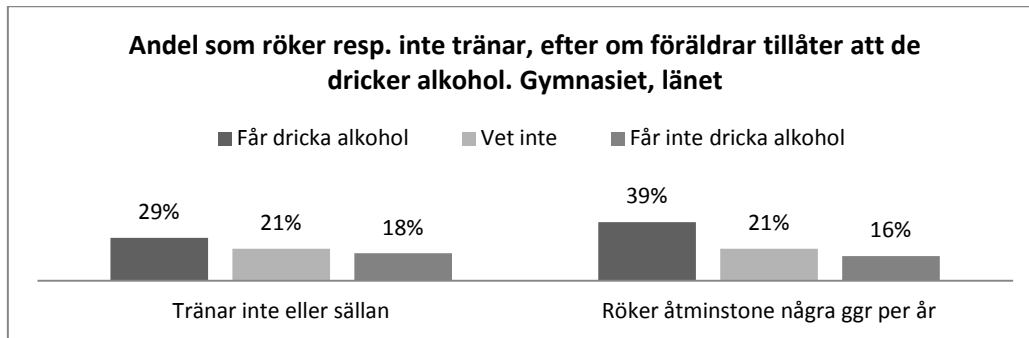
Först ger vi två exempel som vi illustrerar så att det blir tydligt hur skillnaderna i någon mån kan förklaras av hur ungdomarna svarar på frågan om de får dricka alkohol för sina föräldrar. Det ena exemplet visar att andelen ungdomar *som inte tränar* är större bland dem som har föräldrarnas tillåtelse att dricka alkohol. Och bland dem är det också mycket fler *som röker* än i den motsatta kategorin. Dessa resultat för länet sammantaget beskrivs i illustration 9.7 och 9.8 här intill.

När det gäller stress, trötthets- och kostindikatorerna syns samband mellan hur ofta man har svårt att somna, sover dåligt, har huvudvärk eller hoppar över frukosten. Svaren på enkätens inledande frågor om hur nöjd man är med föräldra- och kompisrelationer, hälsa, ekonomi mm. visar i några fall också korrelationer med variabeln *får dricka alkohol för föräldrarna*. Det starkaste sambandet ser vi i svar på frågan om hur nöjda ungdomarna är med sin ekonomiska situation. Det som

inte fick dricka alkohol var alltså i genomsnitt något mer nöjda med den ekonomiska situationen.

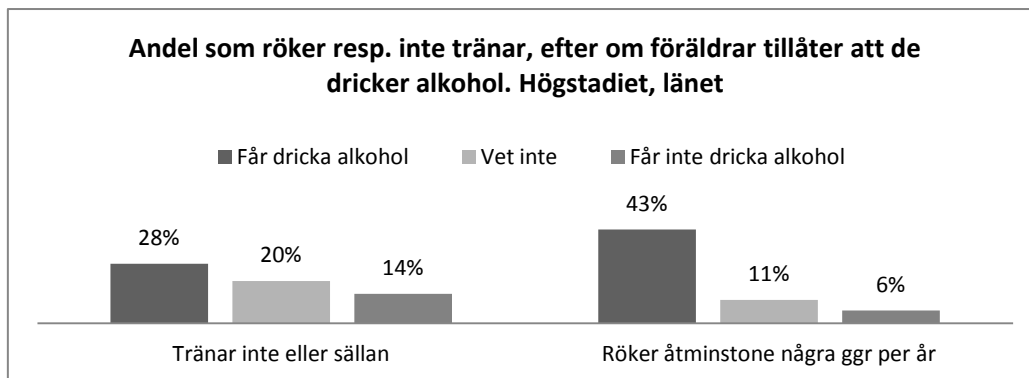
Att helt reda ut hur mekanismerna bakom dessa korrelationer fungerar ser ut att vara ett helt forskningsprojekt inom sociologi, och vi får sluta våra spekulationer här.

Illustration 9.7

Vi ser t.ex. för länets gymnasister att bland dem som svarar att de får dricka alkohol för sina föräldrar (mörka staplarna) är det 29 % som inte tränar och 39 % som röker några gånger per år. Bland dem som svarat att de inte får dricka alkohol för sina föräldrar är motsvarande andelar 18 % respektive 16 %.

Illustration 9.8

Här syns t.ex. att bland länets elever i åk 7-9 är det 28 % som inte tränar och 43 % som röker någon gång i månaden eller oftare, bland dem som svarat att de får dricka alkohol för sina föräldrar.

Diskussion

Resultatet från den här studien visar att ungdomarna inte har försämrat sitt beteende inom klassiska riskområden som kost, alkohol och tobak. När det gäller kostrutiner har istället flera ungdomar förbättrat sina vanor. Trots denna positiva utveckling upplever allt färre ungdomar att de har god hälsa. Psykosomatiska besvär är vanligt förekommande och i analysen av de olika hälsoindikatorerna framkom att ont i magen och svårigheter att somna var vanligt bland ungdomar som upplevde ohälsa.

Sömnpå problem och ont i magen är några av de första varningstecken på stress. Stress-symtom är en del av kroppens alarmsystem och behöver tas på allvar. Om stressen blir långvarig kan den leda till flera idag vanliga ohälsobesvär som högt blodtryck, huvudvärk och värk i axlar och nacke, hjärt- och kärlsjukdomar samt problem med magen (Vårdguiden 2013)⁴⁴. Det är därför alarmerande att ungefär hälften av ungdomarna känner sig stressade redan i årskurs åtta och att stressen breder ut sig allt mer när de kommer upp i gymnasiet.

Stress går både att förebygga och behandla. För att kunna förebygga behöver man veta vad som orsakar stressen. Ungdomar påverkas av sin omgivning. Många lever i en tillvaro som kan ge dem stress, med stressade föräldrar och en stressande skolmiljö. Andra orsaker kan vara att bli accepterad bland kamrater, uppfylla ideal som sprids i media, få höga betyg och komma in på rätt utbildning (Bris 2013)⁴⁵. Det viktigaste vid behandling av stress är att ta bort några av orsakerna till stressen. Detta kan vara svårt på egen hand, i synnerhet för ungdomar. Kuratorer och psykologer kan ge råd, stöd och behandling (Vårdguiden 2013). I många kommuner har man dock valt att spara in på dessa funktioner i skolan.

När det gäller så kallade besparingar i samhället rapporterar svenska medier kontinuerligt om att barn och ungdomar ofta är föremål för dessa. Ungdomarna lever med besparingarna i sitt dagliga liv i form av uteblivna skolböcker, färre lärare, indragna badhusbesök, stängda fritidsgårdar, lärlösa lektioner, sammanslagna klasser, filmjolk till lunch, skoldatorer som inte lagas, klasser görs om, slås ihop eller delas för att passa in i storleken på tillgängliga klassrum. Enligt medierna ibland relaterat till budget snarare än behov. Det indirekta meddelandet till ungdomarna som tar del av rapporteringen blir att de inte är värda att satsa på. Att kontinuerligt bli påmind om att man inte är värd någonting, att man inte är viktig eller duger, leder för

---

⁴⁴ Vårdguiden (2013) Sjukdomar och råd – stress. Vårdguiden.

<http://www.varldguiden.se/Sjukdomar-och-rad/Omraden/Sjukdomar-och-besvar/Stress/> Augusti 2013

⁴⁵ Bris (2013) Kropp och själ – om stress. Barnperspektivet.

<http://www.barnperspektivet.se/teman/kropp-sjal/om-stress> Augusti 2013

många individer till dålig självkänsla. Från tidigare studier vet man att självkänsla är relaterad till psykisk hälsa (Danielsson & Granat 2012)⁴⁶. Det skulle ur det perspektivet vara intressant att lyfta blicken utanför det traditionella hälso-området i sökandet efter orsaker till varför ungdomars psykiska hälsa kontinuerligt försämras. Kanske skulle en studie som undersöker hur besparingar i skolan påverkar ungdomars liv och hälsa kunna leda en bit på vägen.

---

⁴⁶ Danielsson E & Granat E (2012) Självkänsla hos barn och ungdomar med psykisk ohälsa. Lunds Universitet, Institutionen för psykologi

HÅLLBAR TILLVÄXT I SUNDSVALLS-REGIONEN.

Det här kapitlet i Sundsvalls Lupp-rapport kommer att relatera den kunskap man kan få i elevernas svar på Lupp-enkäten med Sundsvalls strategi för hållbar tillväxt. Man kan se flera beröringspunkter och resultaten i Lupp kan i en del fall tyda på hoppfulla tendenser och i andra fall på svårigheter när det gäller att uppfylla strategin. Nu tror vi förstås inte att vi i Lupp kan hitta svaren på frågan om tillväxt i Sundsvall, utan snarare att vi kan bidra med synpunkter från de som svarat på enkäterna, dvs. från elever som bor i Sundsvall och går i åk 8 i obligatoriska skolan eller år 2 i gymnasiet. I en del fall kan dessa synpunkter kanske hjälpa till att konkretisera möjligheter och utmaningar i tillväxtstrategin.

Sundsvall, LUPP och tillväxt

Sundsvall har en officiell strategi för tillväxt som kallas ”RIKARE – Hållbar tillväxtstrategi 2021”⁴⁷. Det första avsnittet har titeln Relation. I det nämns visioner i termer av *lika villkor* med tanke på *kön, etnicitet, ålder och funktionsnedsättning*. Man nämner också vikten av en *ökad befolkning*, dels genom *inflyttning* utifrån med etablering inom arbetsliv eller studier, dels genom att *unga inte flyttar från kommunen*.

Till relation hör också *affärsrelationer* och man betonar behov av att lokala företag söker marknader utanför sundsvallsregionen.

Strategiavsnittet Infrastruktur betonar bl.a. att man minimerar användning av *energi och material* och av oönskade *utsläpp*.

Kompetens är nästa nyckelbegrepp i strategidokumentet och man definierar det som ”förmåga att tillämpa kunskap och färdigheter”. Om utbildning konstaterar man att personer med längre utbildning tillför mer till samhället på flera sätt, och att utbildning därför är avgörande för ett samhälles tillväxt.

---

⁴⁷ <http://www.sundsvall.se/Kommun-och-politik/Hallbart-samhalle/>

Attraktivitet är ett nyckelord som i dokumentet betyder det som behövs för att människor, företag och investeringar ska landa i Sundsvallsregionen.

De två sista begreppen i strategiformuleringen är Region och Effektiv kommun. Man talar om den funktionella arbetsmarknadsregionen som har Sundsvall som kärna, men som bestäms av pendlingsmöjligheter mellan bostad och arbetsplats.

Relation

Strategidokumentets text om hållbarhet i tillväxt tar upp frågan om lika villkor, bl.a. med avseende på kön och funktionshinder, och vi kan hitta en del resultat i Lupp som belyser detta.

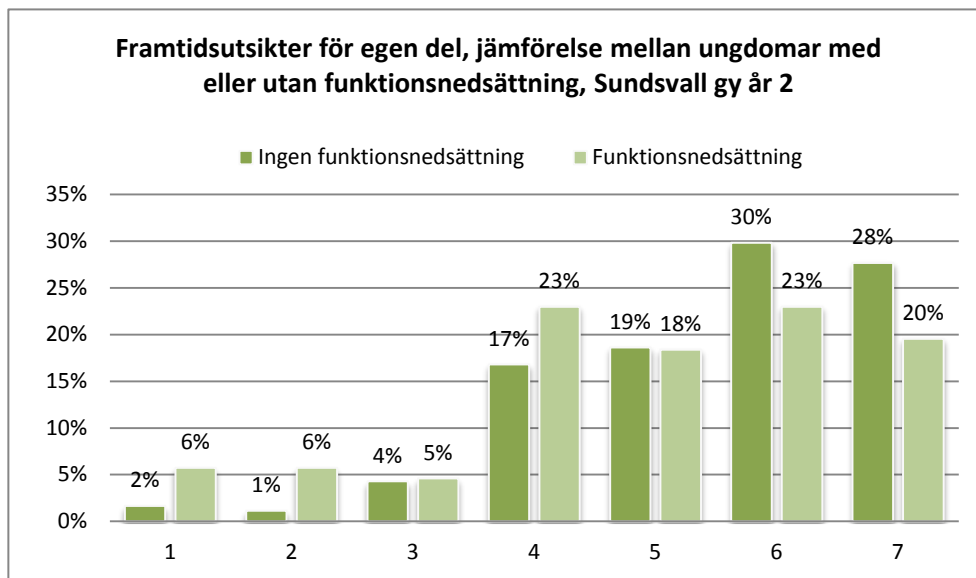
Funktionsnedsättning

En fråga i enkäten gäller om eleven har en funktionsnedsättning som ger svårigheter i dagliga aktiviteter. Svaren på den frågan delar upp eleverna i två kategorier, de med funktionsnedsättning och de utan. En annan fråga handlar om hur de allmänt ser på framtiden för sin egen del. För att se hur stor betydelse ungdomarna lägger vid sin funktionsnedsättning, jämför vi deras svar på framtidsfrågan med svaren från dem som inte har en funktionsnedsättning. Framtidsfrågan gav svar på en sjugradig skala som vi kan se i illustration 10.1 och 10.2. Vi ser att det var lägre andelar bland de med funktionsnedsättning som svarade 6 eller 7 på framtidsfrågan och högre andelar som svarade något av de lägre alternativen. Beräknar vi medelvärdena på den sjugradiga skalan för de två grupperna får vi 5,5 och 4,9 bland gymnasisterna och 5,6 och 5,0 i åk 8. De lägre medelvärdena gäller de funktionsnedsatta. Vi kan alltså se en skillnad i hur pass optimistiska de är om sin framtid.

Skillnaden i medelvärde mellan grupperna är alltså 0,6 i båda åldersgrupperna. Om vi tolkar betydelsen av den skillnaden i termer av mätskalan, kan vi säga att skillnaden är precis den som man skulle få om bara 60 % av de funktionshindrade svarade bara ett steg lägre på skalan. Nu bör vi påpeka att vi analyserat just sambandet mellan funktionsnedsättning och framtidsutsikter med hela länet som bas (se kapitlet Framtid). I den analysen var andra faktorer med, vilket ger mer korrekt resultat än en enkel jämförelse mellan två grupper. När den analysen görs separat för Sundsvalls elever finner vi att den skillnad i medelvärde mellan grupperna som verkligen berodde på enbart funktionsnedsättningen var ca 0,3 till 0,4 med en viss felmarginal, både i gymnasiet och i åk 8.

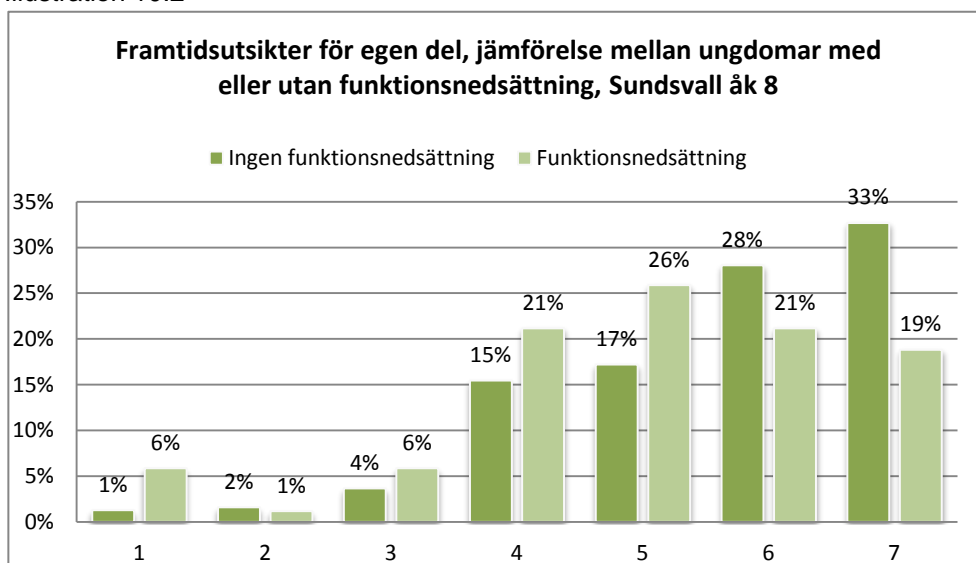

Illustration 10.1

Diagrammet visar t.ex. att 30 % av gymnasieungdomarna utan funktionsnedsättning svarade 6 på den 7-gradiga skalan om egna framtidsutsikterna, medan motsvarande andel bland de med funktionsnedsättning var 23 %.

Illustration 10.2

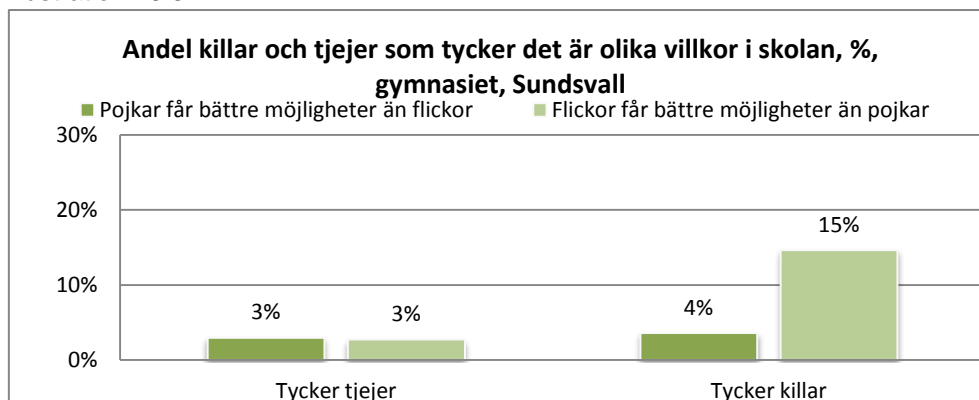
Här ser vi t.ex. att 28 % av gymnasieungdomarna utan funktionsnedsättning svarade 6 på den 7-gradiga skalan om egna framtidsutsikterna, medan motsvarande andel bland de med funktionsnedsättning var 21 %.

Lika villkor med tanke på kön

När det gäller jämställdhet som en hållbarhetsaspekt i tillväxtstrategin, kan vi utöver problematiken med funktionsnedsättningar relatera till frågor om lika villkor mellan flickor och pojkar i skolan som Lupp ställer. Två frågor om olika villkor ställs, dels om pojkar får bättre förutsättningar, dels om flickor får det. Vi har separerat dessa svar efter kön, vilket ger det resultat som framgår av illustration 10.3

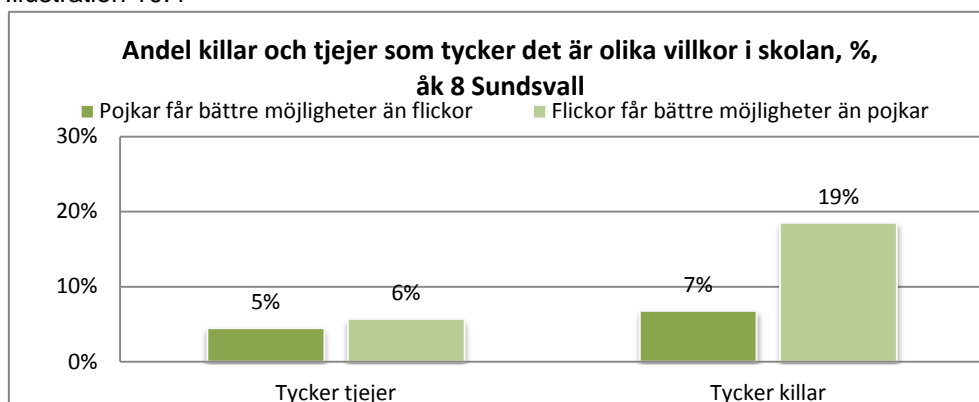
och 10.4. Det tydliga mönster som framträder är att ganska många killar upplever att det inte är lika villkor i skolan och att det är flickor som gynnas. Bland tjejer är det i stället lika vanligt med åsikten att tjejer gynnas som att killar gynnas. Det här är samma mönster som i hela länet och hela riket. När man tittar på olika skolor i kommunen finner man stora skillnader i detta mönster, som vi redovisat under kapitlet Skola in den här rapporten.

Illustration 10.3

Vi ser t.ex. att 15 % av killarna tycker att flickor ges bättre förutsättningar än pojkar.

Illustration 10.4

Här ser vi bl.a. att 5 % av tjejerna tycker att pojkar får bättre förutsättningar än flickor.

Sammanfattning Lika villkor

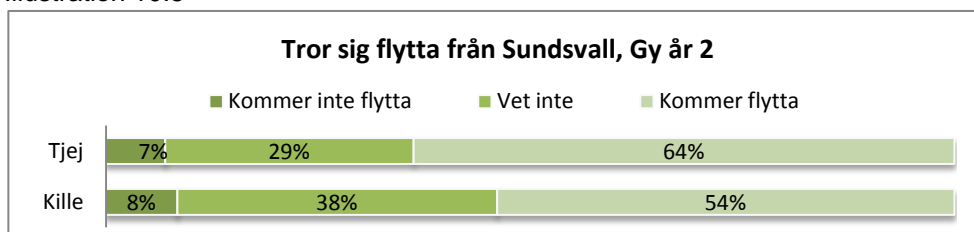
När killar och tjejer med funktionshinder skattar sina framtidsutsikter, får vi väl anta att de ser till hela sin situation, vilket innebär att de har en funktionsnedsättning, men samtidigt också stöd från sin omgivning så att de på olika sätt har en lindring i graden av hinder som det innebär. Om vi tolkar deras skattning av egna framtidsutsikter som en mätning av optimism, kan vi faktiskt se att det är mindre vanligt bland de med funktionsnedsättning, att de har en så optimistisk inställning att de svarar med 6 eller 7 på den sjugradiga skalan.

När det gäller lika villkor mellan flickor och pojkar i skolan, kan man komma fram till olika tolkningar med olika utgångspunkter. Den rådande feministiska utgångspunkten är att flickor är underordnade pojkar pga. den patriarkala samhälls-/genusordningen. Och därför bör flickor och kvinnor gynnas, t.ex. i skolan. Det resonemanget tar inte hänsyn till att det kan vara olika i olika sammanhang, och om man tar sammanhanget på allvar och även elevernas svar, står man med ett resultat i Lupp som tyder på att det kan vara något systematiskt i skolan som gör att ett ansevärt antal killar svarar att det är orättvist till deras nackdel. Men för att utreda vad sådan orättvisa skulle bestå i behöver man mycket större utrymme, så vi avstår från den ansatsen i den här rapporten.

Flytta från kommunen

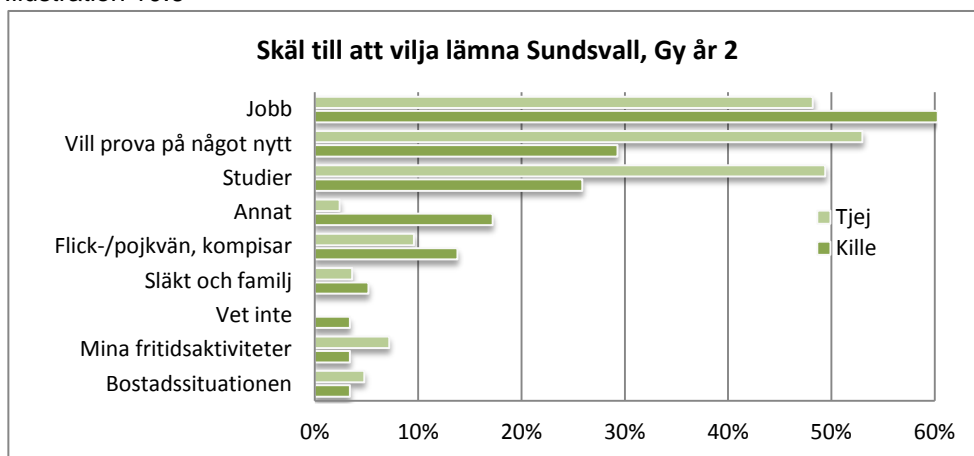
Under avsnittet Relationer i strategidokumentet omnämns också behovet av befolkningsökning, och man nämner vikten av att unga inte flyttar från kommunen. Lupp har två frågor som berör just detta och vi kan titta på sammanställningarna av svaren från gymnasieungdomarna. Det gäller frågan om de tror de kommer flytta från kommunen och frågan om skälen till att flytta. En stor del av gymnasisterna, 64 % av tjejerna och 54 % av killarna, svarar att de tror de kommer att flytta.

Illustration 10.5

Här ser vi t.ex. att 54 % av killarna svarar att de tror de kommer att flytta.

Illustration 10.6

I diagrammet ser vi bl.a. att 53 % av tjejerna som sagt att de tror de kommer lämna kommunen, anger skälet *att prova på något nytt*.

Andelen tjejer och killar som anger jobb studier etc. som skäl skiljer sig åt markant. Vanligaste skälen bland tjejer är *studier*, *jobb* och *prova på något nytt*. De skälen är ungefär lika vanliga bland tjejerna, ca 50 % har valt dem. Bland killarna är det vanligaste skälet *jobb*, 60 %, medan *studier* och *prova på något nytt* bara är hälften så vanligt. Man kunde välja högst två av alternativen på denna fråga.

Typiskt för ungdomar i den här åldern är deras lust att vidga sina vyer. Att lämna kommunen är ett naturligt och vanligt steg att ta och innebär säkert för många en period av personlig utveckling på många plan. Att försöka få unga att stanna i kommunen får sättas i kontrast till att bejaka att de lämnar kommunen och utvecklas som individer och i stället försöka få dem att flytta tillbaka senare. Vi ska titta på frågan om varför de skulle återvända, som passar bättre ihop med avsnittet om Sundsvalls attraktivitet.

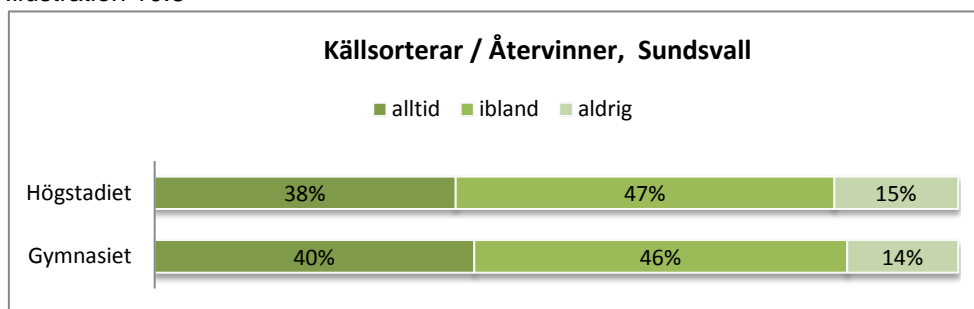
Infrastruktur

Avsnittet Infrastruktur har en beröringsyta med Lupp när det gäller användning av energi och material samt oönskade utsläpp.

Handla hållbart

Vi exemplifierar med ett av enkätens resultat som visar vad ungdomarna svarar om sina vanor när det gäller att källsortera och återvinna sina sopor. Vi menar inte att man ska övertolka detta som att det säger väldigt mycket om ungdomars egen inställning i frågan, eftersom det troligen till stor del inte bara kommer an på personen utan är en fråga för hushållet om man återvinner eller inte, beroende på om man skapat ett system för återvinning i det hushåll man tillhör. Vi ser att ca 40 % av ungdomarna i såväl gymnasiet som i åk 8 svarar att de alltid källsorterar/återvinner.

Illustration 10.8

Av bilden framgår t.ex. att 14 % av gymnasieungdomarna och 15 % i åk 8 svarar att de aldrig bryr sig om att återvinna eller källsortera.

Kompetens

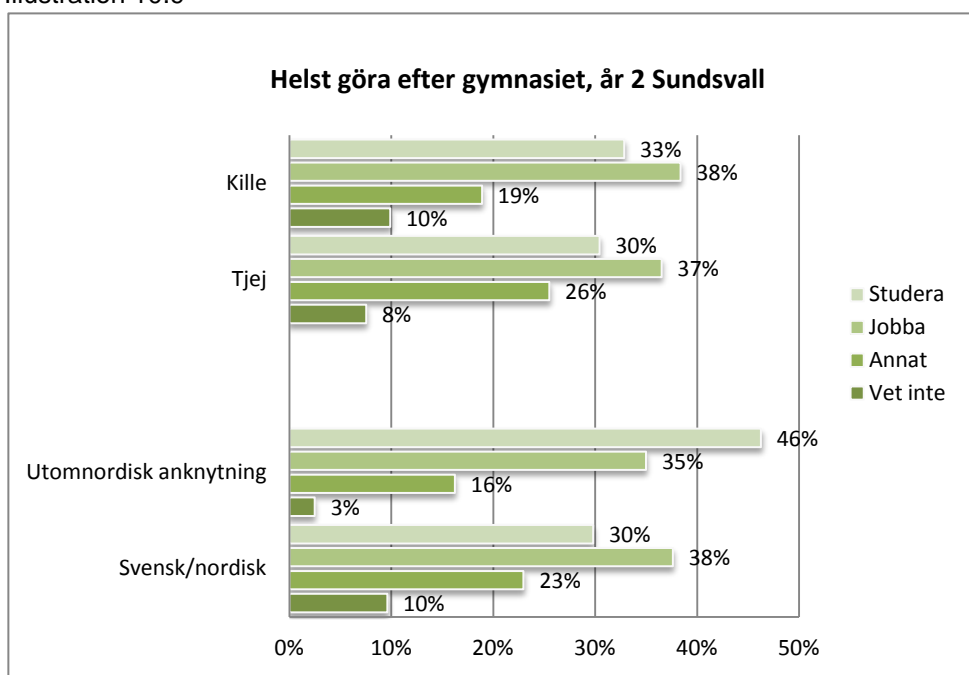
Strategidokumentet slår fast att personer med längre utbildning tillför samhället mer som är önskvärt och är avgörande för samhällets tillväxt. Om vi i Lupp relaterar detta till vad ungdomar i gymnasiet svarar att de helst vill göra efter gymnasiet, kan vi kanske i dessa svar hitta en koppling till strategidokumentet.

En aspekt på kompetens som också lyfts fram i strategin, är att kompetens inte bara motsvarar kunskaper och färdigheter, men också förmågan att tillämpa dessa i givna situationer. Detta kan ha bäring när det gäller organiseringen av lärande och arbetsplatsförlagt lärande, vilket nämns i dokumentet, men vi har inga frågor i Lupp som berör detta viktiga steg i kompetensutveckling, så vi lämnar det utan kommentar när det gäller Lupp.

Tendens till att välja högre utbildning efter gymnasiet

Vad gymnasisterna i år 2 helst vill göra efter gymnasiet, skiljer sig väldigt lite åt mellan könen som vi kan se i illustration 10.9. Ungefär en tredjedel vill helst studera och en lite större andel vill helst jobba. I stället ser vi att bland dem som har en familjeanknytning utanför Norden, är andelen som helst studerar betydligt högre än bland övriga. Procentalen är här 46 mot 30.

Illustration 10.9

Vi ser t.ex. att 46 % av gymnasieungdomarna år 2 med utomnordisk familjeanknytning har som sitt förstaval efter gymnasiet att gå vidare till högre studier.

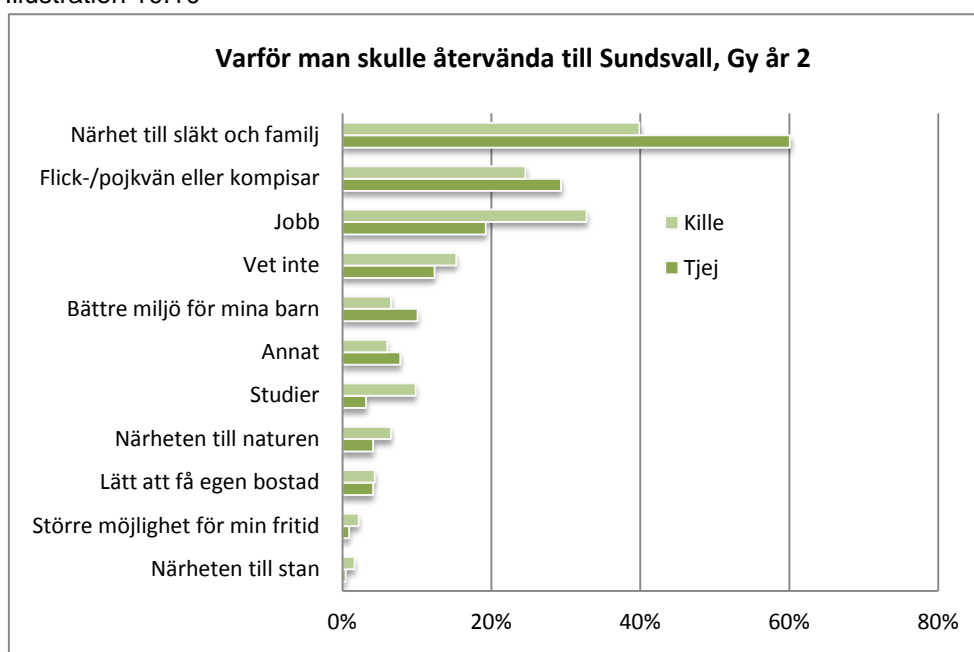
Attraktivitet

I strategidokumentet står attraktivitet för att locka individer, företag och investeringar till sundsvallsregionen. Anknytningen i Lupp är en fråga som ställs till dem som tror de kommer att lämna kommunen. Frågan är vad som skulle göra att man återvände till Sundsvall.

Återvända till Sundsvall

Av de erbjudna alternativen på denna fråga fick ungdomarna välja högst två. Vi kan se i illustration 10.10 att familjeband spelar störst roll. Men även pojk-/flickvän och jobb hör till det som har stor betydelse för många.

Illustration 10.10

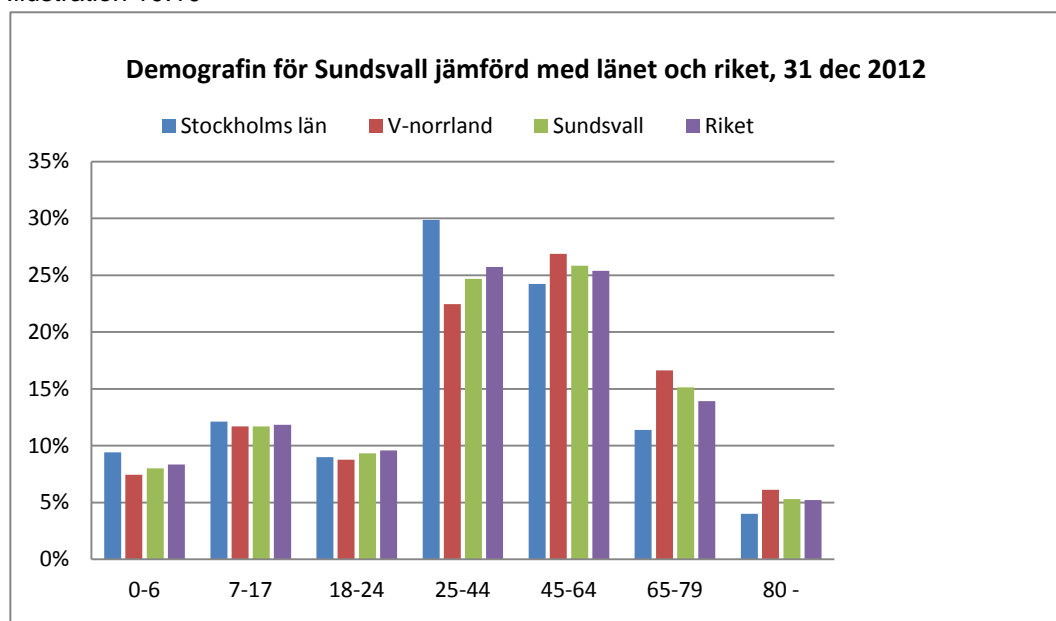

Här ser vi t.ex. att 60 % av tjejer och 40 % av killar som sagt att de tror de kommer lämna kommunen, svarar att det vore pga. släkt och familj som de skulle flytta tillbaka.

Många av ungdomarna som lämnar kommunen gör det för att studera på högskola eller universitet. Efter en sådan utbildning kommer en kritisk period när man söker jobb och bostadsort och eventuellt bildar familj. Den perioden är kritisk för hemkommunen som de lämnat och som i det här fallet är Sundsvall. Under många år har det varit större utflyttning än tillbakaflyt. Vi ser i illustration 10.11. att läget är värre för Västernorrland i sin helhet än det är för Sundsvall. Och eftersom siffrorna för länet innehåller Sundsvalls data, är skillnaden mellan Sundsvall och övriga länet betydligt större än som framgår av staplarna. Det som också framgår är att Stockholms län har en onormalt stor andel invånare i åldern 25-44 år, vilket man haft under ett antal år och som nu visar sig genom att antalet barn i åldern 0-6 år är onormalt hög. På samma sätt innebär Västernorrlands brist på befolkning i den fertila åldern att det föds färre barn som visar sig genom länets låga stapel för

du yngsta. I alla åldrar ser vi att Sundsvall ligger bättre till än länet, men sämre än riket när det gäller demografin.

Illustration 10.10

Här ser vi bl.a. att ca 25 % av Sundsvalls befolkning var i åldern 25 till 44 år vid årsskiftet 2012/2013. Källa: SCB.

Sammanfattningsvis kan vi säga att det både ur demografisk och kompetenssynvinkel kan vara avgörande att få unga som flyttat från kommunen till högre studier, att flytta tillbaka efter att de avslutat utbildningen. Svårigheten är förstås att det är svårt att konkurrera med den miljö på en studieort som de då bekantat sig med och som många gånger är rikare när det gäller utbud av t.ex. arbetstillfällen som är adekvata för den utbildning de skaffat sig. Dessutom finns förstås många olika individuella orsaker bakom deras beslut om var de förlägger sin framtid.

Region, Effektiv kommun

De två avslutande avsnitten i Sundsvalls strategidokument om tillväxt har inte några direkta kopplingar till enkätfrågor i Lupp. Därför lämnar vi dessa utan kommentarer i den här rapporten.

Diskussion

Vi har illustrerat Sundsvalls strategidokument om hållbar tillväxt genom att redovisa sammanställningar av svar i Lupp. Det som verkar ha stor beröring med faktorerna som enligt strategin avgör tillväxt, är ungdomarnas utbildning och den migration som hör ihop med deras högre studier. Även om Mittuniversitetet finns med ett utbud av utbildningsprogram, tyder resultat i Lupp på att det för många av

ungdomarna är en lockande utmaning att lämna hemkommunen efter gymnasiet. Strategidokumentet slår fast att det är avgörande för tillväxt att det finns tillgång till individer med lång utbildning. Dessutom är det viktigt att befolkningen ökar. Om många personer i fertila åldrar flyttar från kommunen för högre studier och få av dem flyttar tillbaka, kan det bli en kombination av brist på högutbildade och brist på individer i fertil ålder. Att detta har ett samband kan man se när man jämför län med stora universitet, som t.ex. Uppsala och Västerbottens län, med län utan universitet. Då ser man tydligt att de förstnämnda har en puckel i sin åldersfördelning i åldrar 19-26 år medan de andra har en brist på individer i den åldern.

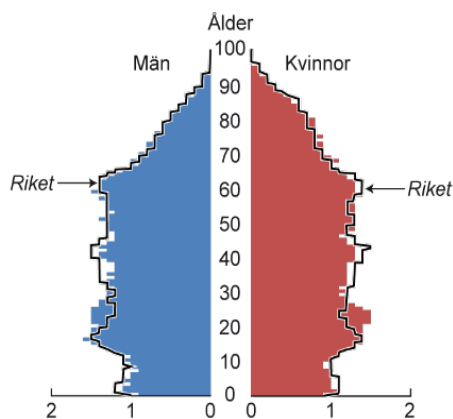
I diagrammen i illustration 10.11 ser vi hur åldersfördelningen i Västerbottens och Norrbottens befolkning 2007 jämförs med rikets, som representeras av den heldragna linjen. Eftersom Umeå universitet är så stort, finns det en tydlig puckel som går utanför riket i åldern 20-25 år i diagrammet för Västerbotten. För Norrbotten saknas den puckeln trots Luleå tekniska universitet, och åldersfördelningen har en smal ”midja” som motsvarar fertil ålder och som skapar årliga brister i antal födda barn. Västernorrlands län har en liknande struktur som Norrbotten, om än inte fullt så uttalad.

Illustration 10.11

Västerbottens län

Befolkningens åldersfördelning år 2007. Procent

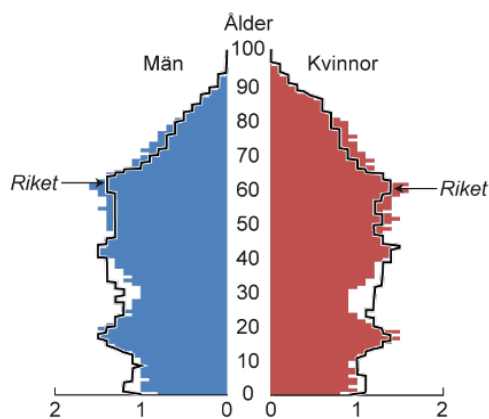
Population age distribution 2007. Percent

Norrbottens län

Befolkningens åldersfördelning år 2007. Procent

Population age distribution 2007. Percent

Källa: SCB

Kombinationen av brist på högutbildade i samhället och på individer i fertil ålder som kan inträffa då för få av dem som lämnar kommunen kommer tillbaka, kan vara ett hotfullt scenario inför framtiden. Att Sundsvalls kommun har en bättre sådan demografisk struktur än resten av länet och även än många andra län utan större städer, kan ändå vara en hoppfull utgångspunkt inför framtiden.

ÖPPNA SVAR: FRITID

FRITID

B3. Tycker du att det saknas fritidsaktiviteter, i så fall vilka?			
GYMNASIET			
Tjejer	Antal	Killar	Antal
FRITIDSAKTIVITETER SOM SAKNAS			
Aktiviteter för minderårliga.	1	Att få köra snöskoter på friluftsdagar	1
Nybörjarkurser i olika idrotter trots att man är 17 som hockey för tjejer	1	Att vara ute i skogen, på äventyr.	1
Tävlingar - Billiga alternativ till underhållning för studenter i form av billiga eller kostnadsfria tävlingar	1	Crossåkning i nerförsbacke.	1
		Curling	1
Boxning inom Matfors- Bor man 3 mil från närmaste boxningsträningshall är det svårt med bussar.	1	En serie med League of Legends, inom Sundsvalls område.	1
		Ett ställe där ungdomar mellan 15 - 25 eller uppåt kan träffas och umgås utomhus, där man kan stå med sina bilar/epatraktorer och samtala och umgås	1
Dansaktiviteter och kurser	3		
Ett permanent tivoli, som t.ex. Gröna Lund eller Liseberg	2	Paintball aktiviteter/Paintball-turneringar	4
Fester, underhållning för yngre	1	Garage aktiviteter	1
Fler evenemang för ungdomar, som fester (utan alkohol)	5	Idrottsevenemang	1
Konserter	4	Bordtennis	3
Aktiviteter för ungdomar från 15 och uppåt	1	Konserter	1
Mer underhållning för ungdomar	1	Jetpacksåkning	1
Fler fritidsaktiviteter för ungdomar något annorlunda och roligt på kvällar och helger	7	Lanlokaler som man kan använda och boka	1
Fritidsaktiviteter i Sörberge	1	Fler fritidsaktiviteter genom skolan	1
Nybörjargrupper inom olika sporter - Ibland kan man komma på att man vill börja med en sport/aktivitet högt upp i tonåren. Dock finns sällan nybörjargrupper för personer som är lite äldre, vilket kan göra att man istället sitter hemma	2	Bowling, biljard, gokart, rugby	1
Kurser och sysselsättningar inom estetiska och skapande områden.	1	Robotikverksamhet	1
Ungdomsaktiviteter för ungdomar som inte fyllt 18	1	Tivoli	1
Träna	1	Yoga	1
ANLÄGGNINGAR SOM SAKNAS			
		En multisportarena som Iksu i Umeå	2
		En pool i Sidsjön	1

TRÄFFPUNKTER SOM SAKNAS			
Balettskola och segelskola	1	Fler sportanläggningar/Sporthallar	2
Bandyhall	1	En krog eller något liknande för ungdomar under 18år.	1
Basketplan på södermalm	1	En innebandyhall som man kan gå till som är öppen för allmänheten	1
Danslokal/Danshall - En stor lokal där man får dansa hur man vill	3	En bio i Matfors	1
Diskotek/Ungdomsställen för 17 åringar att umgås och festa på	1	Laserdome turneringar och sånt.	1
Ett ungdomscentrum på kvällar och helger, där man t.ex. kan pyssla baka se på film etc.	1	Ishockeyrinkar på vintern	2
Ungdomsställen för de som inte ännu fyllt 18 år, men som ändå inte befolkas av hårdrockare och andra alternativa grupper etc.	2	Någon lokal eller dylikt centralt med tillgång till biljard, film/tv-tittande, tv-spel, aktiviteter i allmänhet	1
Fler ungdomsgårdar/samlingsgårdar som har öppet kvällar och helger för ungdomar som går på gymnasiet	10	En lokal eller anläggning där ungdomar kan vara och göra saker	1
Fler billigare gym	1	Lanlokaler som man kan använda och boka	1
Fler ungdomsgårdar, t.ex. i Skönsberg	1	Dataverkstad	1
Ungdomsställe i stan som inte stänger väldigt tidigt, där man kan t.ex. spela biljard, läsa, plugga..	1	Bil/moped mekanisk verkstad där man kan åka och skruva på sina egna grejer med support	1
Fikaställen - Det saknas "fik", att fiken borde ha öppet längre. Speciellt nu när det är höst/vinter och det inte finns så mycket att hitta på tillsammans med vännerna. Då sitter man gärna på ett fik och myser. Men det går inte i Sundsvall på grund av att de flesta stänger runt 9/halv 10	1	Fler fotbollplaner	2
Ungdomsklubbar för yngre personer och inte bara 18+	1	Musikklubbar där man kan lära sig göra musik, träna osv.	2
Bowlinghallar	1	Nattcafé	1
Krog för ungdomar	3	Basketplaner	1
Ett café för ungdomar	2	Ungdomsgård/Ungdomsställen	1
Skotercrossbana	1	Skotercrossbana	1
En laglig graffitivägg	1	En laglig graffitivägg	1
Ungdomsgym, där ungdomar i Sundsvall mellan 15-19 år kan träna för en mindre summa pengar varje månad. Ett gym där ungdomar har vägledning till ett hälsosammare liv	1	Volleybollplan kring Södermalm/Sidsjöområdet	1
SKA FÖRBÄTTRAS			
Information om olika sportaktiviteter - Dagar/Em/Kvällar med sportaktiviteter på amatörnivå t. ex. . Den här dagen i såhär många veckor är badmintonhallen i Bergsåker öppen för allmänheten att komma och testa på, alla åldrar, för det här priset	1	Fler bänkar - att fixa fler bänkar så folk har någonstans att sitta och umgås	1

Ekonomiskt stöd - Det är kanske inte det att det saknas fritidsaktiviteter ..Det är med det att det saknas pengar.	1	Bättre priser - priser på t.ex. gym eller liknande har man oftast inte råd med om jag måste betala själv pga. att studiebidraget knappt räcker till för övrigt	3
Information om mötesplatser, musikhus och kulturcenter - folk känner inte till allt bra som finns, t.ex. domsaga, unga magasinet, pipeline mm.	1	Till gång till idrottshallar/idrottsplatser - Fritillgång till gymnastikhallar, hockeyplaner (gårde) mm. Allt är så stängt och låst överallt.	1
		Idrottsanläggningar och hallar med flexibla öppettider - idrottsanläggningar ska vara mer öppna för att man spontant ska kunna gå dit och lira. Känns i nuläget som att det är omöjligt att hyra en idrottshall för en timme etc.	1
		Brist på information om fritidsaktiviteter	3

FRITID

B3. Tycker du att det saknas fritidsaktiviteter, i så fall vilka?			
HÖGSTADIET			
Tjejer	Antal	Killar	Antal
FRITIDSAKTIVITETER SOM SAKNAS			
Agilitybanor och agilityklubbar närmare stan	1	BMX/mountainbike park på Alnö	1
Skoterkörning på Alnö	1	Fotboll	1
Ungdomsfester för ungdomar från 15-18 år	2	Hockey	1
Fler manga/japan träffar, med en åldersgräns på mindre än 14	1	Innebandy	1
Fler sporter	2	Fler ungdomsaktiviteter	1
Fotboll för 14-15 åringar i Stöde	1	Mer BMX-parker	1
Innebandy	2	En crossbana	1
Fotboll	1	Friåkning i ishallarna (Gratis)	1
Hockey	1	Laser (Gratis)	1
Ungdomskör på Alnö	1	Gokart (Gratis)	1
Läxhjälp	1	Paintball	1
Kickboxning inom Sundsvall	1	Parkour	2
Fler festivaler	1	Pistolskytte	1
Roliga fritidsaktiviteter på helgerna	1	Resor i Sverige	1
Något för japanska anime/manga/musik/kultur etc. intresserade skulle vara roligt.	1	Rullstols-brottnig	1
Fler sportklubbar	1	Dans	1
Skateboardpark utomhus som är gratis	1	Lan	1
Ridning	2		
Träning	1		
Ett tivoli	1		

ANLÄGGNINGAR SOM SAKNAS			
En ridanläggning där ryttare utifrån kan komma och rida, det ska inte vara något stall där någon har sina egna hästar utan en plats där som sagt ryttare utifrån kan komma och rida, träna. En anläggning där man kan betala en avgift för att rida på området. Det ska finnas en paddock, ett ridhus, en terräng bana och en lång rak bana där man kan galoppa fort	2	Multiarena i Granloholm	1
TRÄFFPUNKTER SOM SAKNAS			
En bowlinghall	1	En laglig graffitivägg i Sundsvall/Kvissleby	1
En ny innebandyhall	1	En central lekpark i stancentrum, med en mindre fotbolls plan där ungdomar kan vara och umgås och spela fotboll/basket/ha roligt utan att det blir något ställe där kriminella är.	1
En ishockeyrink i anslutning till Österro skola, som spolas av kommunen men sköts annars av de som nyttjar den.	1	En dataspelhall i sundsvall	1
Fler basketplaner	1	En gräsplan på södermalm	1
Fler fotbollsplaner	1	En lokal med trampoliner/studsmattor	1
Flera anläggningar till bollsport ,m.m.	1	En motorcross/skotercross bana i Sidsjö området. Ska räknas som inhägnat område så underåriga får köra, som på crossbanan i Njurunda/Nolby	1
Flera fritidsgårdar/Ungdomsställen som har öppet varje dag	11	En slalombacke i Viforsen	1
Diskotek - Ungdomar har inget att göra nu så man får tråkigt och börjar med olagliga saker för det är det ända roliga man kan göra. Så snälla fixa något roligt i Sundsvall	4	Ett fritidshus i Allsta	1
Ett café för ungdomar med soffor, bord och TV där man kan sitta och plugga/fika/vara med kompisar.	3	En verkstad för ungdomar	1
Ett nöjesfält/nöjeshallar	2	Fler skateparker	1
Fler butiker i Sundsvall t.ex. Urban Outfitters och Weekday	1	Fotbollsplaner	1
En speciell dressyr ridskola	1	Hockeyhall i matfors	1
En ungdomsgård där alla mellan 14 och 16 är välkomna. Sköter man sig inte där blir man bannad. Så man ska kunna känna sig trygg.	2	Inomhushall till bandy	1
Ett tivoli vid hamnen	1	Internet café i Birsta typ som ett spel café	1
En skridskobana mitt i stan som det finns i Central park, New York.	1	Affärer	1
Fler musikgårdar för ungdomar upp till 18 år	1	Kulturskola	1
Fotokurser som man inte ska behöva betala jätte mycket för att gå på	1	En laglig graffitivägg.	1
Gratis gym för barn under 15 år	2	Museer	1
Gym för ungdomar	1	Fler butiker	1
Spelhallar	1	Nöjesfält	2

Ungdomsgårdar/Förening /klubbar för ensamma människor som vill ha kompisar, föreningar som slår ihop sig mot sånt som är dåligt t.ex. mobbning och sånt.	1	Spelhallar	1
En drakborg för äldre barn.	1	Rullskidbana	1
		Skateboardpark utomhus som är gratis	4
		Skatepark på Alnö	2
		Skateboardpark i Ljustadalen.	1
		Skoterbana	1
SKA FÖRBÄTTRAS			
Det borde vara små turneringar i sporter som man inte behöver vara med i en förening för att vara med i.	1	En bättre fotboll plan i Bosvedjan	1
Internet - Utan internet är det svårt att prata med vänner när man bor 3 mil från närmaste kompis	1	Fler basketkorgar i Ljustadalen/Johannedal	1
		Skatebox - Det ska finnas en box som man kan skejta på	1
		Mer gympa i skolan	1
		Mer Hockeyrinkar och fotbolls planer.	1

ÖPPNA SVAR: POLITIK OCH SAMHÄLLE

POLITIK, SAMHÄLLE OCH INFLYTANDE, GYMNASIET

D6. Vad vill du påverka?			
Tjejer	Antal	Killar	Antal
Skolan			
Att satsa på skolan	22	Att förbättra skolmaten	12
Att informera/föreläsa om viktiga saker	1	Bättre lärare	2
Bättre miljö i skolor	1	Satsa mer på estetiska programmet	1
Läromedel	1	De nya betygskriterierna	1
Ungdomars syn på skolan	1	Att förbättra skolan	12
Frågor angående skola t ex utbildningar och lärare (fler unga lärare)	4	Människors syn på skolan - att alla ska veta att skolan är vägen till ett bra liv och att de ska se de möjligheter de får	1
Gymnasieföreningar borde få vara kvar på skolorna	1	Skolfrågor bl a nationella provet och skolreformen	1
Att förbättra skolmaten	6	Skolverket	1
Skolsystemet	1	Utbildningar	1
		Omklädningsrum/duschar	1
		Läromedel	1
Fritid och föreningsverksamhet			
Ridning	1	Fler fritidsaktiviteter för ungdomar	4
Fler ungdomsställen	6	Frågor som berör ungdomar	2
Att prioritera alla idrottsanläggningar och sporter	1	Att alla skateboardåkare ska ha hjälm	1
Bättre aktiviteter till ungdomar från 15 och uppåt	1	Bättre utomhusaktiviteter för ungdomar	1
Information gällande fritidsaktiviteter - Det måste bli bättre att visa var aktiviteterna finns och när de har öppet	1	Basketplaner	1
Föreningar i både idrott och skolan	1	Fotbollplaner	2
Satsa på idrottsföreningar	1	Hockeyrinkar	1
Fler fritidssysselsättningar/Fritidsaktiviteter	8	Crossåkning	1
Ungdomsställen för ungdomar mellan 15-17 år	1	Frågor som berör idrottsföreningar	1
Idrottsanläggningar	1	Fritidsgårdar	1
Att anordna fester	1	Musikhus	1
Information om ungdomspolitik och vad föreningar gör	1	Idrottsanläggningar	2
		Att renovera det gamla sporthallsbadet - Den berör i princip hela Sundsvall, simskolor, motionärer, handikappade idrottare som idrottar utan funktionshinder. Varje skola har dessutom vissa sim veckor så det påverkar varenda skola i Sundsvall.	1
Frågor som berör ungdomar	5	Sportevenemang	1
Att satsa på kulturen	2	Ungdomscenter	1
Kulturupplevelser tillgängliga i kommunen för alla	1		

		En laglig graffitivägg	1
		Träning	1
		Att höja studiebidraget	4
		Renovera Sporthallen	1
		Att satsa på kulturen	1

Frågor om värdegrund

Att minska intaget av invandrare	8	Frågor som berör brott och straff	1
Mer arbete för en miljövänligare kommun	2	Politiken	1
Att förbättra miljön	10	Att förbättra miljön	2
Miljön i Sundsvalls centrum och omkringliggande områden -Att Sundsvalls tar en ledande roll i frågan om återvinning och en hållbar livsstil och utveckling	1	Synen på invandrare	1
Motverka rasism och främlingsfientlighet	3	Att minska invandringen/invandrarfrågor	7
Att arbeta för att få bort ett så pass materiellt klassamhälle	1	Att ungdomarnas röster blir hörda - många ungdomar faktiskt har vettiga idéer	1
Jämställdheten och rättvisan	3	Att motverka mobbning	1
En större utveckling av närproducerade livsmedel och produkter	2	Jämställdheten	1
Likabehandling	1	Regler och bestämmelser	1
Att förbättra integrationen	1		

Frågor om välfärd

Att skapa fler jobb för ungdomar	7	Att satsa på äldreomsorgen	4
Att motverka drogmissbruk	1	Att motverka drogmissbruk	1
Att skapa bättre möjligheter för ungdomar i samhället	1	Att satsa mer på äldreboenden för handikappade äldre eller bara äldre och dementa	1
Att satsa på sjukvården	6	Frågor som berör ungdomar	4
Att satsa på äldreomsorgen	3	Att man informerar ungdomar angående droger och alkohol och dess negativa effekter	1
Det som berör ungdomar	2	Ungdomars säkerhet på gatorna	1
Hur människor som inte kan ta hand om sig själva tas hand om, t.ex. barn och äldre	1	Beslut som handlar om ungdomar	1
Ska prioriteras rätt ekonomiska satsningar	1	Att skapa fler jobb för ungdomar	5
Att höja studiebidraget	2	Att satsa på sjukvården	2
		Hälsan	1
		Att motverka rökning/användning av snus	1
		Att motverka alkoholmissbruk	1
		Att motverka våld	1

Fysisk planering eller liknande

Att förbättra landsvägarna	1	Att modernisera Sundsvall genom infrastruktur och byggnader	1
Att förbättra kollektivtrafiken framför allt busstrafiken	12	Bättre kollektivtrafik (Busstrafiken)	6
Fler bussar-t ex att bussarna inte går på helgen på morgonen så jag måste gå till mitt jobb istället för att ta bussen	7	Busstrafiken på landet	1

Bättre busstider bl a tidtabell som gäller för buss 191	5	Att ha intressekoll på hur många som är intresserade av nya byggnationer och dylikt	1
Busspriser - Man ska ha ett erbjudande för invånare som vill åka buss från ställen som exempelvis Liden och Gnarp. Eftersom att det idag är så dyrt, ca 1600 kr i månaden från Liden till Sundsvall, väljer folk att åka bil istället.	3	Hur pengarna fördelas i samhället	4
Kollektivtrafiken till landsbygden	1	Reparationer av dåliga vägar	3
Bostadsmöjligheterna för ungdomar	3	Hur samhället växer fram var det byggs nya saker och vad som byggs	5
De nya busshållplatserna orsakar onödiga bilköer	1	Bättre idrottshallar exempelvis en stor multihall.	2
Sundsvall busscentral (navet) - Det är obehagligt att vistas där då det finns mycket knarkare och alkoholister. Navet är också en väldigt "oren och äcklig" plats som är väldigt smutsig och sliten. Som ungdom känner jag mig allt annat än trygg när jag ska vistas där i väntan på bussar, vilket jag tvingas göra varje dag.	1	Bostäder	1
Hur resurserna fördelas	5	Gång och cykelvägar	1
Att kommunen gör rätt ekonomiska prioriteringar	3	Åka buss gratis	2
Gång och cykelvägar	1	Fler fria parkeringsplatser	1
Bidrag till underhåll istället för nybyggnationer	1		
Att förbättra ekonomin	1		
Övrigt			
Hur folk behandlar djur och natur	1	Löner	1
Kommunens utveckling	2	Skattepengar	1
Allt	7	Hur kommunen styrs	1
		Allt	8

POLITIK, SAMHÄLLE OCH INFLYTANDE, HÖGSTADIET

D6. Vad vill du påverka?			
Tjejer	Antal	Killar	Antal
Skolan			
Att satsa på skolan bl skolan i Matfors	14	Nedläggning av skolan - Prolympia skolan ska inte läggas ner	1
Att få bestämma lite mer i skolan.	1	Att förbättra skolmaten	5
Skolfrågor bl a bra utbildade lärare, läxor, prov och skolschema	4	Att förbättra skolan bl utbildning -För att ju mer vi satsar på skolan desto större chans har Sundsvalls kommun att bli framgångsrika inom näringslivet.	6
Att man får välja vem/vilka man ska jobba med i skolan.	2	Eleverna	1
Att förbättra skolmaten	9	Göra det roligare för barnen i skolan så de intresserar sig mer i skolan.	1

Bättre skolmiljö	1	Möjligheten att ha tillgång till internet - har inte tillgång till internet hemma fast än jag har läxor och skolmaterial på internet	1
Satsa mer på estetiska ämnen i skolan, så som bild	1	Skolfrågor bl a prov, schema och eleverna	2
Hur skolan är och hur betygssystemet är uppbyggt	2		
Skolmaterial	2		

Fritid och föreningsverksamhet

Fler vinteraktiviteter för ungdomar i Stöde	1	Fritidsaktiviteter för ungdomar	6
Olika föreningar för ungdomar som är ensamma och som är mot rasismen och kriminalitet, droger mm	1	Att dragons ska få en större arena	1
Att ungdomar som är ensamma ska ha en förening där de kan hålla ihop		En betong skatepark	1
Att kommunen ska satsa mer på föreningar och sponsra	1	Bättre fritidsgårdar/ungdomsställen	5
Pengar till fotbollsföreningen	1	Lagliga graffitiväggar	1
Fler idrottsanläggningar/idrottshallar	1	Ett fritidshus	1
Gratis gym till ungdomar under 15	1	Bra fotbollsplan Södermalm och på Alnö	5
Ungdomsställen/Ungdomsgårdar - Det borde finnas möjligheter att ex många som gillar att pyssla ska kunna samlas och pyssla tillsammans eller fota.	4	Fler idrottsanläggningar	5
Idrottsplatser	1	Inomhus fotbollsplan i Kovland	1
Caféer - då kan man ha datorn med sig göra läxor där, och vara med sina vänner samtidigt som man ta en god fika.		Skoterleder och skidbackar	1
Hur föreningar (t.ex. idrottsklubbar) jobbar med barn och ungdomar. Det borde vara enklare och billigare för ungdomar och barn att börja idrotta, dansa eller så, så att alla som vill ska kunna börja	2	Vill påverka synen på spel med konsole/datorer och göra fler LAN(local area networking) och andra saker för till exempel manga fans, och dubstep fans.	1
Kulturskolan i Sundsvall, där alla kan börja spela, rita eller sjunga gratis - fast med idrott	1	Satsa på idrottsföreningar	2
Idrottsförening som sysslar med många olika sporter där många olika jobbar som tränare, med flera lag i olika åldrar. Gratis för alla	1	En större innebandyhall i Matfors	1
En bra innebandyhall	2	Mer fritidnöjen för alla	1
Pengar till föreningar	1	Idrottsplatser	1
Basketboll	1	Ishallar	1
Fler fritidsaktiviteter	2	Fler innebandyplaner	1
Frågor som berör barn och ungdomar	2	Fler basketplaner	2
Att satsa på nöje/ kultur	1	En ny sportarena	1
Kulturella frågor	1	Pengar till föreningar	1
Bevara kulturen - Många utländare vill att vi ska ta bort en del av vår tro/kultur och ersätta den med en bit av deras och det är vekligen inte okej	1	Ramp	1
		Rullskidbana	1
		Information om fritidsaktiviteter	1

		Skateboard ramp	3
		En laglig graffitivägg	1
		Sport	1

Frågor om värdegrund

Att motverka mobbning	7	Att förbättra miljön	5
Att förbättra miljön	8	Bättre tolerans mot olika kulturer som te.x Graffiti	1
Att arbeta mer med jämställdhet	1	Migrationspolitik	4
Att skapa mer rättvisa	1	Att skapa arbetsunioner, bättre villkor för arbetsklassen och arbetata för ett mer socialistiskt samhälle	1
Att motverka diskriminering	3	En bättre miljö	2
Att motverka rasismen	4	Likabehandling/lika rättigheter- lika lön för män och kvinnor	1
Hur människor betar sig	2	Hur människor betar sig	1
Att ändra kommunens äldre politik	1	Att motverka mobbning	3
Vill ändra synen och få bort de stereotypiska och fördomarna folk har på invandrare.	1	Körkorttillstånd -att förminska åldersgränsen till 16 år för körkortstillstånd	1
Invandrarfrågor	2	Rätt till att vara en HBT person för dem blir utsatta i samhället	1
Att ta hänsyn till ungdomar	1	Trivseln i Stöde	1
		Att motverka rasismen	2
		Ungdomars röst i samhället	1

Frågor om välfärd

Att satsa på äldreomsorgen	3	Att motverka rökning	1
Att motverka alkohol och drogmissbruk på offentliga platser och skapa trygghet - Drogproblemen och "farliga ställen" som borde bevakas lite. T. ex: Bredsand, Nacksta och Navet	2	Att motverka klotter	2
Fler arbetstillfällen för ungdomar	2	Att motverka drogmissbruk	1
Att motverka rökning	4	Att motverka kriminaliteten och våld	2
Höja barnbidraget	4		
Att motverka drogmissbruk	6		
Att motverka kriminaliteten och våld	4		
Att motverka alkoholmissbruk	6		
Att satsa på sjukvården	1		
Att satsa på barnomsorgen	1		
Att förbättra sjukvården	2		
Frågor som berör barn	1		
Hälsa	1		

Fysisk planering eller liknande

Att asfaltera vägarna	1	Att kommunen ska satsa mer på småvägar ute på landet och inte bara i Centrum.	1
Fräscha upp busshållsplatser	1	Bättre vägar/gator	5
Busstrafiken -lite tätare bussturer runt Njurunda bommen och Tynderö	5	Bättre bussar	1
Busstider	4	Bostäder för dem som inte har något	1

Bättre bussar	2	hem Ekonomi	1
Fler bussar på morgonen ut till Njurunda bommen från Kvissleby och norranyhamn/ESS vik. Densamma på eftermiddagen från Njurunda bommen till Kvissleby vidare till norranyhamn. Har skickat in en insändare i tidningen men det blev ingen skillnad	2	Att förbättra kollektivtrafiken	2
Bostäder för dem som inte har något hem	1	Att reparera vägkanter	1
Hur Sundsvall ser ut	1	Hur kommunen använder pengarna	1
Fördelning av ekonomiska resurser	2	Vägarna i Matfors ska ändras - Det behövs fler övergångsställen	1
Fler bostäder	2	Vägarna och trottoarerna	1
Övrigt			
Vill påverka Allt	5	Vill påverka allt	8
Att få bort alla lösdrivare från navet	1	Skatten	1
Att bosvedjans gård ska vara öppen minst 4 gånger i veckan	1	Broavgift	1
Att motverka djurplågeri	1		

ÖPPNA SVAR: SLUTFRÅGAN

SLUTFRÅGAN GYMNASIET

Slutfråga: Finns det, utöver de frågor som du nu har svarat på, något mer som din kommun borde veta för att kunna göra kommunen bättre för unga?
Skolan Arbetsätt Skolan är för hård, själv mår jag dåligt på grund av min linje, den är för krävande och hård. Jag har ingen fritid och är jättestressad hela tiden. Vi har aldrig någon lugn period. Ska det vara såhär? En ungdom behöver egen fritid men det får vi inte för att skolan ger oss för mycket arbete så vi måste plugga hela kvällarna långa efter skolan och plugga på helgerna. Vi har ingen fritid. Jag går samhällsvetenskapslinjen.
Skolmaten Ja ni borde veta att det finns en samband mellan hur bra skolmaten är, hur mycket folk äter av den och folkets studieresultat. Alltså om skolmaten är bra äter man mycket av den och sedan orkar man studerar och lära sig mer. (10st)
Bättre skolmat är dock viktigt anser jag eftersom att vi har långa skoldagar (8.30 -17.00)
Övriga önskemål Yrkesprogrammen skulle lätt kunna vara 1 eller 2 år istället för 3. Det är slappt och alla jag pratat med vill jobba och tjäna pengar istället för att vänta ut tiden i skolan.
Skapa mer rättvisa på skolorna. (Vissa klasser har fått ipads medan andra inte fått)
Visa möjligheterna med skola och utbildning.
Ungdomars fritid och föreningsverksamhet Ungdoms garage tillgängliga för alla Att bygga ett ställe där många ungdomar kan komma med sina bilar och drifva och umgås utan att någon annan störs eller liknande. Mer ställen för unga musiker att spela på, och kanske lite fler replokaler som inte kostar så mycket eller inte kostar något alls. Mer anläggningar med fotbollsplaner, små 9 manna planer som ncc i hallen med konstgräs som man ska spela året om, Medelpad halkar efter kommunen som Sthlm o Skåne för dem har bättre möjligheter! Sundsvalls kommun är ju inte precis IQ-reserverna som lägger 16 milj., på ett glastak på himlabadet.
Frågor om värdegrund Invandrarfrågor Ja, att invandrapolitiken bör förbättras kraftigt. Inga bidragstagande invandrare i kommunen skulle vara bra. Kultur tycker jag är ett väldigt bra sätt att ena människor i en kommun runt. Främlingsfientligheten behöver definitivt jobbas på, rasistiska uttalanden är jättevanligt!
Övriga synpunkter Kommunpolitikerna borde intressera sig mer för att marknadsföra barnomsorg och skolor, samt förbättra främlingsfientligheten. Bostadsbrist, uppgradering av läroböcker, äldreomsorg etc. Försök mer och visa er för ungdomarna så de vet att ni försöker förändra något om ni nu gör det. De borde gå ut på skolorna och informera mer om sitt arbete Skapa ett enkelt forum eller liknande för oss ungdomar där vi lätt kan berätta vad vi vill förbättra i kommunen. Oftast vet inte ungdomar hur man ska gå till väga för att göra en förändring och ju mer detta underlättas för ungdomar desto bättre respons kommer kommunen att få.

Tala om för dem om vad de kan göra för att förändra saker. Jag har ingen aning om vad jag kan göra för att få min åsikt hörd.
Det finns bra många kommunpolitiker i Timrå som skulle behöva växa upp, ärligt talat.
Jättemånga är totalt politiskt ovetandes, det behöver förändras så att ungdomar får förståelse för samhället och en möjlighet att påverka!
Alla affärer caféer osv. stänger tidigt så hela centrum är död när klockan är ca 7 på kvällen
Frågor om välfärd
Främjande av psykisk hälsa
Vården borde ta unga på större allvar
Många av mina bekanta, även jag mår mycket psykiskt dåligt. Det behövs mer stöd för ungdomar.
Motverka missbruk
Försök få det trevligare på stan och navet. Det är otäck med alla alkoholister och liknande!
Motverka arbetslösheten
Det finns inga jobb! De säger på arbetsförmedlingen att flytta härifrån för att det är en väldigt liten chans att få ett arbete här.
Fler arbetstillfällen: Det enda alternativet som finns nu är intervjubolaget IMRI (Ipsos) som jag för tillfället arbetar på, vilket oftast är fullsatt och platserna är få och man är endast timanställd. Det finns i princip inga jobb alls för unga och det är problematiskt, då många unga studenter har svårigheter att klara sig ekonomiskt. (13st)
Se till så att flera ungdomar kan få sommarjobb genom kommunen/landstinget
Ungdomar behöver jobb för att hålla sig stimulerade och lära sig ta ansvar över sitt liv, tjäna egna pengar. Det skulle göra stor skillnad tror jag. Synd att de är så ont om jobb.
Jobb, så att vi som kanske inte har råd med kläder och mycket annat åtminstone kan jobba oss till det för jag är villig att jobba!!! Och då att man kan spara till studier då föräldrar inte har pengar och man måste kunna hjälpa sin mamma ekonomiskt!!
Jag vet av egen erfarenhet att det är otroligt stor andel unga i min vänskapskrets som saknar jobb och därmed har svårt att göra det som de vill.
Försöka att skaffa mer jobb till oss som går i gymnasiet
Försörjningsstöd
Att höja vårt studiebidrag. 1050 kronor i månaden räcker ingenstans då vissa betalar 500 kr/månaden för ett vanligt busskort för kommunen anser att det är för kort sträcka när man ska gå t.ex. från Skönsberg - Västermalms skola hela vintern vilket är väldigt långt för en studerande elev som knappt har någon fritid. Sen vet jag att ni inte kommer läsa detta och ta åt er heller för det har kommunen aldrig gjort och skattepengarna våra föräldrar betalar går rent sagt åt på endast skitgrejer. Sen betalar man mobilpengar (vilket är ett måste) och skolsaker. Sen vill man kunna ha lite pengar till fritiden också för som sagt man går i skolan varje dag som ett heltidsjobb och får 1050 kronor i månaden.
HÖGRE STUDIEBIDRAG!!!! 1050 kan man köpa ett par jeans på sedan är pengarna slut, priserna i affärerna höjs hela tiden men studiebidraget/barnbidraget ligger på samma nivå hela tiden. (10st)
SATSA PÅ OSS UNGA! inte skrämna iväg oss. För jag är nog en av få som verkligen vill bo kvar eller flytta bort ett tag och sen kommer tillbaka.
Behövs också någon sort stöd under de större loven som sommar och jullov
Fysisk planering eller liknande
Kollektivtrafiken
Kollektivtrafiken förstör för de flesta som tror de ska komma i tid på morgon till jobb eller skola men de gör inte det för att bussarna som ska gå var 10nde minut kan komma efter man har stått i en halvtimme
Gratis/billigare kollektivtrafik
Billigare att transportera oss, det blir dyrt att åka buss i längden när man bara lever på studiebidrag och lite hjälp från föräldrarna

Det borde vara billigare med busskort. Nästan hela studiebidraget går åt bara för att åka buss.
Fler busstider, jag får vänta 1,5 timmar i skolan innan den börjar och 2,5 timmar efter för att komma hem.
Förläng tiden på busskortet från 05:00-18:00 till 05:00-19:00. Det är flera med lång väg som har byte av buss och måste betala själva för den sista bussen för att klockan är 18:05 eller 18:30. Det är orättvist.
LÄGRE PRISER I KOLLEKTIVTRAFIKEN FÖR UNGA
Bostäder
Fler billiga lägenheter för studerande
Det finns nästan inga hyresbostäder bara köpebostäder

SLUTFRÅGAN HÖGSTADIET

Slutfråga: Finns det, utöver de frågor som du nu har svarat på, något mer som din kommun borde veta för att kunna göra kommunen bättre för unga?
Skolan
Arbetsätt
Att ämnena i skolan blir uppdelade i olika arbetstakter.
För mycket läxor och prov orsakar stress, depression och även lägre betyg
Lagom med läxor, prov och förhör. För just i 8:an är det väldigt mycket och man får typ ingen tid över till annat.
Att man får bestämma lite mer i skolan typ vem man ska sitta bredvid och jobba med.
Extra Stöd
Ja, för de barn som behöver eller inte klarar av skolan på samma sätt som alla andra borde ha extra stöd i en gemensam klass under hela grundskolan om det skulle behövas. Då kan lärarna få en bra relation till barnen istället för att ta in en extralärare till ett barn i en vanlig grundskoleklass i ungefär två veckor ger ej samma effekt och kan påverka de andra barnen.
Betygssystemet
Inte sätta så höga krav på oss, det kan oftast bli väldigt jobbigt när alla förväntar sig att man ska vara på topp hela tiden. Sänka kraven i skolan. Börja använda sig av G, VG, MVG systemet istället.
Skolmiljön
Göra skolor mycket fräschare och måla om klassrummet med sköna färger så man inte blir så uttråkad
Skolmaten
Många hoppar över lunchen för att det är äcklig mat (12st)
Fixa skolmaten, ungdomarna kan inte plugga pga. trötthet vid typ varje lektion.
Övriga önskemål
Informera mer i skolor om homosexualitet
Satsa mer på bra utbildningar för unga
Ja det skulle kunna finnas fler inriktade gymnasium som till exempel för teater intresserade ungdomar
Ja att vi inte får börja så tidigt på skoldagarna
Ungdomars fritid och föreningsverksamhet

Läxhjälp efter skolan här på Alnö många nämner att de har problem med att göra läxan hemma för att föräldrarna inte vet hur de ska hjälpa till. Vi skulle få flera jobb om vi hade något ställe man kunde gå till efter skolan där det fanns 2-5 olika lärare i ämnen. Om det här med ett ställe efter skolan där man kan komma och göra läxan blir verklighet kommer det underlätta för många i min klass och i alla andra skolor på ALNÖ
Fritidsgårdar som är öppna varje dag, för nu är det typ sällan gårdarna har öppet varje dag så är det i alla fall här i Matfors de är bara öppna varannan dag och det är dåligt, för har man det inte så speciellt bra hemma så kanske det skulle kännas bättre att vara på någon gård, jag tycker det är rätt så kul och mysigt på gårdar.
En ny stor badmintonhall till Bergsåker badminton nu, när det är så många unga som börjar spela och tycker det är kul men tillgången till hall för nya grupper är inte stor. För nu tränar vi i en skitlokal (Bergsåker skola)
Önskemål om förändringar
Ha mer aktiviteter som är gratis
Billigare liftkort i skidbackarna
Sänk priserna på himlabadet
Kulturevenemang
Fortsätta ge Polarlördag bidrag så de inte lägger ner.
Frågor om värdegrund
Mobbning
Ha organisationer för ungdomar som är mot mobbning och rasismen och ha organisationer för ensamma människor
Övriga synpunkter
Politiker skall åka ut till skolor och prata med elever. Det är en sak att göra enkäter åka ut till skolor och gå på djupet med vad unga personer vill göra.
Se till att sjukskrivna föräldrar och pensionärer får tillräckligt med pensionspengar/bidrag
De gigantiska trottoarerna som skall byggas i hela staden. Jag tycker att man bör ge upp olika sådana förslag på remiss hos invånarna för att få en feedback på om man tycker det är bra eller inte, för beslutet om trottoarerna är helt galet. Vet inte någon som tycker det verkar som en bra idé att lägga pengarna på
Frågor om välfärd
Främjande av psykisk hälsa
Hur man mår psykiskt, inte bara om frågor som allmänheten tycker är uppenbart att fråga, utan det som finns under ytan. Om någon ungdom mår dåligt syns det inte mycket, eftersom vi döljer det. Jag tycker inte att vi ska börja med problem med alkohol, för det finns två anledningar varför man dricker, 1) Grupptryck 2) Man mår dåligt och vill dölja smärtan. Om problemet är alkohol finns det säkert nått under det, ett djupare problem som jag tycker vi ska tänka på istället. Det är som alla "politiker" i min kommun är oroliga för våld, fysiskmisshandel etc., men psykisk (mår dåligt osv.) är ett mindre "problem" eftersom man ser inte det, för det är under "ytan"
Motverka missbruk
Jag tycker att de borde hålla koll mer på oss ungdomar t.ex. på stan, eftersom det är väldigt många ungdomar som röker, dricker och tar droger så ni kan stoppa det.
Jag tycker ni skall vara strängare med alkohol och droger på stan/Kvissleby då jag inte alls känner mig särskilt trygg på Kvissleby pga alla personer som är påverkade av alkohol eller droger.
Hjälp de som röker knarkar mm.
Ni borde veta att Sverige eller Sundsvall rättare sagt håller på att få flera ungdomar och snart blir det väl barn som börjar med nikotin, missbruk som t.ex. det en sexåring som kommer fram till en och frågar om man kan köpa ut, Det är Sundsvalls framtid.
De borde satsa mer på missbrukarna som hänger på navet, skaffa ett ställe åt dem så kan man vänta på bussen på navet.
Jag tycker att det viktigaste är att göra så att tonåringar inte kan börja röka, dricka m.m.

Se till så att vi ungdomar har något att göra så vi inte börjar med droger och hamnar helt fel. Man gör inte tillräckligt mycket åt saken

Motverka arbetslösheten

Ta in mer sommar jobbbara höja lönen på sommar jobb och vanliga jobb

Försörjningsstöd

Högre barnbidrag så att man kan köpa kläder fylla på busskortet köpa skolsaker som pennor suddar och mycket mer utan att bli pank!!!

Studiebidragen är för låg. Eftersom priser på t.ex. kläder har höjts så har man nästan inte råd med att köpa kläder längre. Man kanske kan köpa en tröja och ett par jeans men sen tar pengarna slut och man måste ha pengar över till att köpa mat eller fylla på busskortet också.

Motverka kriminalitet

Fixa saker att göra så har inte vi lika tråkigt och gör dumma saker. Tänk själv, vad finns att göra i Sundsvall som 14 år och som är gratis eller kostar lite pengar? Inget förutom att gå på stan och vara med kompisar. Sen har man inte så mycket pengar så man kanske börjar snatta där. Gör något åt det om ni vill minska brottsligheten i Sundsvall!

Fysisk planering eller liknande

Kollektivtrafiken

Sätta in mer bussar till Matfors, (buss 42) de går inte ens en gång i timmen och folk som inte åker den klagar att de får vänta i tio minuter när jag själv får vänta upp till två timmar.

Busskort eftersom att jag bor i Njurunda och Mimer inte är den närmsta skolan så får jag inget busskort och måste då betala ungefär 20 kronor varje gång jag ska åka hem från skolan och när jag åker till skolan, det blir väldigt dyrt om man räknar efter en vecka bara, och jag ska ju gå här i 2 år till ungefär! Det är en sak som de gärna skulle kunna ändra på.

Ungdomar i Sundsvall

LUPP – Lokal uppföljning av ungdomspolitiken

Rapporten redovisar resultat från Ungdomsstyrelsens enkät, Lupp, som administrerats av kommunen till ungdomar i åk 8 och gymnasiets år 2

Författarpresentation

Rolf Dalin är statistiker och metodstöd i forskning vid FoU Västernorrland.

Göran Bostedt är docent i statsvetenskap med offentlig förvaltning. Forskningsinriktningen är policyanalys, då särskilt hur idéer blir till verklighet i offentliga programsatsningar.

Madeleine Blusi är forskarstuderande i omvårdnad vid Mittuniversitetet samt forskare och FoU-handledare vid FoU Västernorrland.

FoU Västernorrland finansieras av kommunernas socialtjänster i Västernorrland med Kommunförbundet Västernorrland som huvudman. Enhetens uppdrag är att fånga idéer och stödja forsknings-, utvecklings- och uppföljningsprocesser inom socialtjänsten samt att göra dessa tillgängliga för socialtjänstens personal. Mer information om FoU Västernorrland finns på www.fouvasternorrland.se